

ISSN 2411-0086

ТекстOver

літературно-мистецький часопис
число 4 - 2015 р.

Зміст

Поезія

Боян Ангелов - 6 / **Роберт Бернс** - 12 / **Чарлз Буковскі** - 13 / **Тетяна Жвава** - 14 / **Соня Зубович** - 17 / **Ольга Павелець** - 18 / **Любов Сердунич** - 21 / **Максим Танк** - 26

Конкурс оповідань «Європа»: Переможці

Дмитро Безверхній: Загублене літо - 34 /
Олександра Бондаренко: Оповідання - 37 / **Діана Будкевич**: Міф про Норвегію - 41 / **Ігор Кручик**: Ресторан «Крокодил» - 44

Проза

Наталія Бонь: Здивували - 49 / **Вольфганг Борхерт**: Двоє чоловіків - 51 / **Анатолій Власюк**: Лола - 52; Останнє Різдво з мамою - 54 / **Душан Гойков**: Касабланка - 61 / **Маріанна Задорожна**: Зоряне небо - 64 / **Олесь Ільченко**: Лак Леман - 65; Рими Риму - 67 / **Владислав Кіцела**: Червоний - 70 / **Сергій Коловоротний**: Осьдечки я, мамо! - 74; Заповітне бажання - 75 / **Віталій Кривоніс**: Суржик - 78 / **Леся Олендій**: Двері у скелю - 84; Смерть Чіро - 87 / **Дейк ван Сюд**: Про купця й моряка - 89 / **Мирослава Терещенко**: Вона проходила повз - 90 / **Stas Sidorak**: Річка - 94 /

Драматургія

Костянтин Солов'єнко: Ти біжиш від щастя (трагікомедія) - 98

Особистість

Зоран Жмирич: Не хочу бути частиною схеми - 113

Рецензії

Криницький В. Описати те, чого не видно - 118 /
Рєпіна О. Саркастична посмішка есеїста - 121 / **Рєпіна О.** Та задля цього варто було жити... - 124

По

Від редакційної колеги

Цей випуск часопису ми хотіли присвятити Європі – її людям, країнам, народам, цінностям. Оповідання про Європу (для цього ми спеціально оголосили конкурс), переклади європейських письменників, інтерв'ю та рецензії європейської тематики – це ми прагнули запропонувати нашим читачам.

Чому Європа? Через Євромайдан та всі супутні події? Ні. Можливо, навіть всупереч цим подіям, з метою показати хоч трохи європейської культури і близькість України до Європи. Ми переконані, що в першу чергу європейського рівня життя, європейської поведінки і європейської взаємоповаги слід досягати нам самим, щоб бути європейцями не географічно, а цивілізаційно.

Підготовка «європейського» числа часопису засвідчила кілька речей, до того ж – дуже парадоксальних: по-перше, Україна від Європи дуже близько; по-друге – Україна від Європи дуже далеко. Нам доведеться долати міцно вкорінений спадок «совка», цей вічний українсько-радянський колгосп, віднаходити власну гідність – як національну, так і персональну, відмовлятися від шароварів на користь модерного українства, тісно пов'язаного з європейським світоглядом. Зрештою, нам елементарно доведеться вчити мови: українську (і то щонайшвидше, бо без власної мови ми нічого Європі не запропонуємо), європейські – всі, які є в Європі, щоб розуміти наших сусідів і партнерів, щоб долучатися до їхніх культурних надбань і розповідати їм про надбання наші.

Мабуть, так мало статися, що цей випуск виходить напередодні Європейського дня мов – це символічно і навіть логічно. Берімося до вивчення мов. І почнімо з рідної.

І, звичайно, дуже просимо вас, шановні читачі, реагувати на те, що читаєте. Ми чекаємо ваших коментарів, відгуків, рецензій. Спілкуватися з нами та авторами ви можете за електронною поштою, на сайті часопису та на нашій сторінці у мережі Facebook.

Боян Ангелов

ДЕСЬ

На хмари звожу погляд ранній,
дивлюся
у глибінь холодну,
у недозволенні й незгоді
міркую знов
про мить останню...
Тепер, коли достоту знаю:
життя – один суцільний ризик,
коли по рідних справив тризну,
над гробом
батьковим
ридаю
сам, змучений і безпорадний –
як дерево
в чеканні суду...

А десь народжуються люди
до сонця спрагли!

МАЛЮНОК

Стою на пагорку округлім
і малюю.
Пасуться вівці
на зелених луках,
а пси,
немов планети,
кружляють довкіл отари сонячної
і довкіл старого вівчаря,
на бога
схожого,
який завмер
у шепоті червневім.

Мандрують хмари,
наче каравани.
І кожна з них
несе дощі краплисті.
Дощі,
які усе омивають.
Тіла омивають,
душі;
і міста,
закутані в дими;
і мертвих,
що мандрують
у потойбіччя...

Стою.
малюю
на пагорку
округлім.

ВИБІР

У гавані сну
живе
єдиний православний корабель
що торкнувся
території
де
дельфіни володіють порожнечою
населеною звуками і таємницями

Вигаданий світ – мій вибір
але не намагайся
залишитися в ньому

Так мене пробудиш
до життя

ПРИСТАНЬ У СЕРЕДИНІ ДУШІ

Там не загрожує небезпека потонути.
Кораблі мають
повітряну броню,
а мрії – це їхні вітрила.
Якорі – добросерді мудреці –
моляться про вітер небесний,
натомість отримують поцілунки восьминогів.
Іноді (найчастіше вночі)
прибуває сюди усміхнений шторм,
пропонує дев'ятибальні обійми,
букети з лиха й страху...

Забув,
що це не уява,
а сон
із летальним кінцем...

ВОДНІ ДЗЕРКАЛА

Про що б не сперечалися риби –
вони далекі від наших турбот...

Чи бачили ви коли-небудь,
як збираються риби в хор,
не видаючи жодних звуків,
бо всі в тому хорі німі –
діти, батьки, онуки?

Чи зрозуміли зміст?..

Риби вдихають воду
і сонця бояться вельми,
хоча його споглядають
крізь водні дзеркала. Та
свобода їхня –

у скельці,
у сітківці,
спинилась там...

Мовчазними очима водять,
розбиваючи водну гладь.

І пливуть,
прибувають,
приходять –
щоб наситити
наші тіла.

РОЗМОВА З МОВЧАННЯМ

Голос не здається мені незнайомим,
але звуки настільки нечіткі,
що мушу перетворити
свій слух
на радарну станцію
і розгадати,
що мені скаже гора,
яку
я уподібнив до сфінкса
без голови...
Я, трохи холодніший
від каменя.
Вже маю
навіть рецепт
виживання,
якщо пропаду
у прозріннях згубних.
Але голос – це не конкретний голос,
і гора, власне, є лиш узвишшям,
хоча й носить ім'я
Сент-Віктуар,
увічнена
Сезанном,
вночі випромінює
подив...

Дивується зі сфінкса,
з яким я розмовляв завтра.

З болгарської переклала Анна Багряна

Роберт Бернс

*

Прощавай, шотландська наша славо,
Прощавай, колишня велич наша...
Та й ім'я шотландське забувайте,
Уславлене, здавалося, назавше.
Вже Сарк тече через Солвей піщаний
І в океан збігає мальовничий Твід
Щоб показати – тут Англія керує
У цій країні – згря шахраїв!

Що сила й хитрість не змогли зламати
Впродовж століть протистоянь і битв
Зробила зараз купка боягузів
За жалюгідні кілька мідяків
Англійську сталь могли б ми зневажати
В своїй відвазі впевнено-стійкі
Та фунти стерлінгів прокляттям стали нашим
У цій країні – згря шахраїв!

Якби ж я вмів передректи завчасно,
Що купка зрадників нас так продасть жадливо –
Поклав би голову й свою у глину, разом
З хоробрим Воллесом і Брюсом незрадливим!
Та я живий, і до останньої години
Я заявлятиму собі, і вам, і їм:
«Нас за англійське золото
і продали, й купили!»
У цій країні – згря шахраїв!

З англійської переклав Володимир Криницький

ДРУЖНІ ПОРАДИ МОЛОДІЙ ЛЮДИНІ

Поїдь до Тибету.
Погасай на верблюді.
Прочитай біблію.
Пофарбуй взуття у синє.
Відрости бороду.
Пропливи навколо світу у паперовім каное.
Передплати «Вечірній Київ».
Жуй лише на лівому боці.
Одружися з одноногою жінкою. Голися небезпечною бритвою.
І виріж своє ім'я на її руці.

Чисти зуби бензином.
Вдень спи, а вночі лазь по деревах.
Будь як чернець і пий пиво по-чорному.
Тримай голову під водою і грай на скрипці.
Танцюй танець живота, аж доки згаснуть свічки.
Випусти свого собаку.
Балотуйся на посаду мера.
Живи у діжці.
Розтрощи собі голову сокирою.
Вирощуй тюльпани під дощем.

Тільки не пиши віршів.

З англійської переклав Володимир Криницький

КРИЛА

Я дарую тобі свої крила,
Полетіли зі мною до Раю.
Ти в мені цілий всесвіт відкрила,
Я в тобі ще і досі блукаю.
Ти кометою в серце запала,
Повела зорепадом гуляти.
Наче рідна мене обіймала,
Тихе серце навчила співати.
Наші душі сплелись через паль,
Ти тепер моє Сонце, мій Місяць.
Неземні і одвічні коханці.
Нам у світі цьому мало місця.

ЗА КРОК ДО...

Що після себе згодом я залишу?
Лиш купку недописаних рядків,
На підвіконні — недопиту тишу
І заморочок декілька снопів...
Зім'ятих спогадів зо три листочки,
Недопалки не виказаних слів,
Розірвану ненависть на шматочки
І попіл полинових почуттів...
У запалі розбиту чашку гніву,
Обірвану симфонію плачу...
Перетворюся на бурхливу зливу
І вітром з цього світу полечу.

Я ЛЮБЛЮ...

Я люблю без пафосу та шуму,
Без фанфар, кричущих серенад,
Літрів дорогущого парфуму,
Кілограмів з'єдених помад,
Гри на публіку, безглуздих масок,
Записів «ванільних» на «стіні»,
Вибору пелюшок та колясок
На знайомства через два-три дні.
Я люблю, коли усе інтимно,
Лиш для двох, а не на цілий світ;
Дотиків, усмішок безпричинно,
Аж душа муркоче, наче кіт.

БІЛЯ ВІКНА

Тебе давно немає.
Біля вікна
сама я.
Усміхнуся –
і відчуваю тебе на устах.

Бачу світ крізь риси
твого обличчя і мрію,
щоб ти узяв за руку.

З хорватської переклав Володимир Криницький

Ольга Павелець

*

...покарання відсутністю сну... покарання відсутністю поруч... зчистки совісті піною з рота і занурення в себе безпомічно ... розчавлена муха на склі як ознака синдрому свідомості і судомою поміж суглобів, усміх обернеться оскалом... і цей стриманий горлом рик мені не загрожує втратами, все що можна, я уже втратила, кожен, хто міг, уже зник...

... зараз мрія лише одна – заплющити очі пам'яті... щоб можна заснути без снів, без видінь на межі реальності, без вини і без радості, без нічого... визначте термін дії отого «нічого» і надіньте на мене скафандром... проведіть наді мною дослід, тільки дозвольте зникнути, стертися з ваших спогадів... замалюйте мене у чорний і заклейте у чорну кімнату... я хочу хотіти спати... .. .

... нас давно не відвідують ангели. в їхні крила вросла павутина глобальності світу і тріпочуться десь над нами, а ми називаємо це перемінною хмарністю... .. ми ніколи не здатні літати. емоції шершнем вгризаються в кості, пожираючи кальцій залишків глуду. нас в утробах схрестили з самотністю, після цього назвавши плодами... а коли ми вдихнули життя – ми пройшли ампутацію мрії, що могла прорости як крила. Інфіковані втратою непізнаного ми лише на шляху розбігу, а попереду сила тяжіння і вільне падіння тіл. ми вже вмiли чекати на світло, коли світ затягнула та хмарність... і ця дивна туга за небом не дає нам спокійно заснути, відключитись від дроту живлення... щоб навіть вві сні нам не бачити як місто стає мікросхемами, з безкінечним діод ним світлом запаяних нейроклітин... наші душі, то вигадки хворого... я боюсь, що слова ці про Бога, любов до якого ми по ночах гасимо сумнівом... і чим більше питань ми озвучуєм, тим менше надії на правду, якої нам не пережити... наші жили давно розмагнічені, надіти на голку байдужості, що вливає у наше тіло розпечену магму ілюзій...

... коли ми навчимося мовчати, ми почуєм як наші ангели видряпують з крил колючки зірок, якими ми так переймалися, коли думали, що знаємо щось про любов...

... ми не маємо більшого суму, аніж той що в мінор закодований... а ці ангели, скинуті з неба, в боротьбі за свободу польоту забули святу свою місію ... не лишається часу для музики... лише б не забути, що плачемо, бо на дощ сподівалися марно, бо знову над нашими душами якомсь переміннохмарно

... агонія ночі, вії обпалені атомом втратили здатність до руху. нас учать бачити крізь зарубцьовану шкіру, крізь ракові клітини втраченого зору... ми пальцями чуєм повітря. воно залізає під нігті і точить нас по міліметру... ми стираємо ноги об камінь, ми зникаємо з ваших шляхів і лишаєм на згадку, на пам'ять викидні ненароджених віршів... і все, що пов'язане з нами, розчиняється ржавим дощем, що лягає на місце вчорашніх жертвовників спраглих до крові цивілізацій... ми хворі на перемогу, але передчасно старієм... нас водять за вуха володарі світу... ми їм ще потрібні для гнучкості гучних гасел... нас вчора ще

мучила спрага, а сьогодні не стало води... тепер ми кусаємо лікті, щоб виссати власну кров... як добре, що ми беззірні і не бачимо власних пащек, лиш губи липкими стали і думки загнились в напівфразах... час політики безпорадності...

... я цифра у вашій статистиці, я лисина в натовпі британців, я куля у серці товариша, я сонце у іншій галактиці... досить... це не любов, це марення від безсоння... хтось на межі самознищення, губить бажання жити... а краса покори-лась блаженним, стала на службу їхнього спокою, а ми надто слабуємо на нерви, аби бути такими-от слугами світла... коли перетнулись паралелі, то хтось доторкнувся до істини – а решта його розіп'яли, щоб потім на нього молитись... я бачила як колючка тернового вінка розрізала йому скроню... але за мить до того вона стирчала в моєму вказівному пальці, коли я натягувала йому той вінок – наша кров змішалася, а потім не стало води і я не змогла відмитись від того абсурду дрібничок, що так чітко вросли в мій геном... тепер я не маю жодного імені і тому відкликаюсь на кожне..... а колись ми ходили до лісу і мене дивували запахи моху на зрубках столітніх дерев... їдкий присмак хімічних сполук залазив між губи з вітром... і легені згорали на попіл, щоб осісти на голе коріння... ми просочувались між листя в безодню безсмертя... у вічність теорії про паралелі

... запалюю свічі, щоб якимось розбавить байдужість ... запаленням жевріють очі, запилені грою тіней... колись на стіні я ловила відблиск полум'я, що здавалось пік мене в серце, а потім вогонь той згас... і тліла у тілі згадка про нас... ранкова кава, полуднева спека, вечірній сум – все лишилось за периметром ночі...

... ми вже так намовчались, що жахаємось власного голосу, наші тембри нам стали чужими... ми хотіли б належати іншим, та вони не належать собі... а ми... ми належимо власним потребам і манні із неба, як світлу в кінці коридорів, намальованих шизонормально... а решту нехай вирішують ті, хто здатен іще на рішення...

... коли ти рахуєш до трьох, я не встигаю сховатися і ми пізнаємо себе з висоти паралельних вимірів... і ми відчуваємо присутність таких же як ми безкорисливих, недоторканих світів... межі не буває і не було ніколи, її вигадали, щоб відрізнити інфікованих на боротьбу... ми свідомо губимо цілі, що для тих, хто позаду здавались межею досягнень... лаврові вінки нам не сплетені, бо з них ми розпалюєм ватри, щоб якимось розбавить байдужість вчорашньої втрати... не варта жодної втрати вершина вершин і звершень, якщо нічим розбавити пустку і зігріти затерплі кінцівки і зітерти з обличчя образу на те, що прийшли невчасно... і є не в своєму часі... хтось переплутав плани на дощ і на ранок, хтось невимовно залежний ...

... відмінили тепло на літо... і вирії для перелітних... відмінили відбитки пальців і сканування зіниць... резуси крові і грати для вбивць... відмінили вчорашні лозунги (чи просто відклали на завтра?)... відмінили совість і все, що пов'язане з пам'яттю... відмінили відміну рішення, що вчора вживляли у вуха... відмінили шукати істину, замінивши її іншим словом... відмінили любити ближньо-

го... ще б хвороби усі відмінили... та не встигли бо ще...

... ще хтось залишив для мене забагато пігулок для сну і я себе приспала... забагато... і наранок третього дня для мене усіх не стало... очевидно, вже все відмінили...

і знову усе спочатку... запалюю свічі... я боюся проспати вічність...

2012 р.

*

Ой як замовкло викреслене слово!..
Ой-й-й! Мов струна пірвана й не воскресла.
Доймає не поезія словесна,

А синь! І – весни.

Себе в чуттєвім шалові впізнати б.
Ніякий цензор поруху не спинить.
Коли беруть на кпини вже й поетів –
Візьмуть й на списи.

Оступишся – потішаться, відійдеш –
Зітхнуть полегко. І – в повітрі хата!
Їм чорно – маєш болю забагато,
Тобі – їм свято.

Тебе нема. Забудь. Про людське мліти
І всім прощати, всяке розуміти,
Мечі спинити, всіх порозуміти:

Ми ж – вічні діти.

Ми – діти споришів цих і туманів.
В цих пеклах і раях живем – не десь ми.
З якої ми пратиші є, га, весно?

Скажи, пречесна.

Болить. Боліло... Кресли, не вагайся.
Біліло слово в небосинь, мов чайка.
Як витіснене слово заячало

У вир з відчаю!..

Вже й шрамів на душі – не перешити.
Вже все одно: повірять – не повірять...
Не знаєш, як писати маєш вірші?

Як жити: вірно!

*

Мало стопталосся рясту і сіялось жита.
Мало любили нас. Мали ми кпини за шарж.
Серце в нас б'ється – аби ми могли просто жити.
Жити як люди – для цього живе в нас душа.
Що нам на обрїї? Більше лишилось позаду.
Що скаже Небо? А люд? Що вже скаже... Пусте...
Небо чи прийме, чи ні, а земля прийме завше
Сильного, вірного їй і не вірного теж.
Ти, чи недопалок, в'язень, чи недолюдина, –
В пекло спішиш, за собою лишаєш жалі.
Водить сумління пером в запівнічну годину,
А з-під пера – безнадія, безвихідь і лід.
Маєш чим вкритися, неба шмат, вузлик у скрині,
Маєш свекрівщину, дах і на зиму пальто.
Що тобі ще тре'? Он – сокіл у небо поринув,
Впав – і не стало. А де він, не скаже ніхто.
Не пророни ж надаремне й одної пір'їни:
Може, тебе ще покличуть для чогось в житті.
Серце – щоб жити, душа – щоб задля України.
Скільки потоптано рясту – ні, річ не у тім.

ПЕРЕД ЧИСТИМ АРКУШЕМ

Мене – нема ще. Ані слів, ні зору –
Нічого. Лиш... сумління ломота...
Є зав'язь думки, місячно-прозора.
Чуття пульсують, серце виліта.
Цей аркуш п'ятитисячний – як перший.
Стосотий біль, як вперше, проживу.
Спішать слова, голодні і не пещені.
Вони – ще безлад. Їх... ніяк не звуть.
І слів нема. Та є чуття! І тільки.
Колючі та уперті, мов... з ялин.
Нема мене, ні думки й рими-втіхи.
Лиш зав'язь-загадка. І біло-чистий лист.

*

Всякчас, як милуюсь маєм, –
Народжуюсь мовби вдруге.
В мені оживає Мавка
І щемно бринить у грудях.

Коли на столах не пісно,
Коли у дівчини – коси,
В мені озоветься Пісня,
Одвічна і стоголоса.

Коли задзвенять мотиви
Прадавні, мов укри-руси, –
В мені воскресає Диво!
І щедро я ним ділюся.

Коли ти – нації частка,
Коли вже народ – не юрбою,
До мене приходить Щастя
І сповнює все собою.

Проймися усим, що рідне,
Й відчуєш, як гени дишуть.
Впусти в своє серце Гідність –
Й разом оживемо швидше!

Як маєш хребет-осердя,
Я вся осяваю Любов'ю.
В мені оживає Серце,
І я воскресаю – Собою!

ПО ТОЙ БІК ХОЛОДНОГО ЯРУ

По сей бік епохи: «Щасливу б зорю

На блюдечку нам просто зараз!»...

А ви, одержимі, ходили на прю

По той бік Холодного Яру.

По сей бік – зневіра, байдужість і сон...

Кого ж не здолали ці чари?!

А їх підняла УНР і УНСО

По той бік Холодного Яру.

Пройме Чорний Ворон нас тільки в кіно.

О де ви, нові Горліс-Горські?

По сей бік Холодного Яру давно

Ніхто не чекає вас в гості...

Ми й кроку не ступимо (так повелось),

Як мало нам зиску-навару.

Ми просто ждемо, що підніметься ХТОСЬ

По Той бік Холодного Яру.

*

Все має

продовження свого життя:

Нитка – у звитому туго клубку,
Дорога – у прагненні за небокрай,
Пісня – луну, мелодійну й дзвінку,
Кохання – у сміху малої дитини,
В хлібі насущному – тяглість зернини.

Все має

продовження свого життя,

Окрім неправди.

*

Чи то хтось забув,
Чи навмисно поклав
На цвинтарі
Книгу скарг.
Завжди, коли ходжу
Відвідувати друзів,
Дивуюся:
Десь в артілі чи магазині
Вона вже давно була б повна.
А тут – незважаючи
На дощ, на сніг,
На пізні дифірамби
на похованнях
І важкість могильних плит
І забуття –
Жодної скарги.

*

Домовилися:
Не хвилюватися,
Не сердитися,
Не ревнувати,
Якщо хтось із нас
Іноді затримається
На роботі
Або в друзів.

Минає північ...
Вперше почуваюся
Так добре.
Лиш ніяк не знайду –
Куди ж подівся той валідол...

*

Чому ти так вабиш – не знаю,
Безкрая небесная синь,
За обрії-небокраї
В незвідану далечінь!

Невже я, дивак, сподівався
Вітчизну собі відшукати,
Так, начебто без Білорусі
Я зміг би і жити, й кохати...

Та все ж, як Летючий голландець,
І в мріях, і в сні, й наяву
Блукаю в просторах галактик,
Торую дорогу нову...

*

Як листуватися з тобою,
Коли розлуки сум і біль
Все наростають,
А між землею й небесами –
Між аркушем і олівцем –
Грімниці пробігають?

ВИЛОВЛЕНИЙ З МОРЯ ЛИСТ

Коли в заклятий потрапив шторм –
Я випив останній ямайський ром.
Знайшов ти у пляшці листа цього
До мого села надішли його,
Та за упокій моєї душі
Сам пляшечку рому теж всуши.

Нехай не чекають друзі мої
В таверні з назвою «Дві зорі».
Нехай не пильнує Сольвейґ дарма
З раннього рана і до темна.
Хай не вслухається у шторм,
Як дме він у свій гемонський горн.
І хай не сумує даремно там –
Рибальську долю я вибрав сам.
Не спав багато я ночей,
З Сольвейґ ми виростили дітей –
З Сольвейґ, котрую викрав я
У океану, щоб земля
І спраглії вуста мої
Зігрілися теплом її.
Цього він не подарував
І шторм по мене надіслав...

ВІДСТАНЬ

Відстань від пункту «А» до «Б»
Така сама, як і відстань від «Б» до «А».
Це – аксіома,
Відома навіть дошкільнятам.
Чому ж тоді дорога додому
Коротша, ніж із дому,
Про що знають навіть коні.
А шлях до тебе
Коротший, ніж від тебе,
Про що свідчать мої ноги.
А дорога від плуга до пера
Коротша, ніж від пера до плуга,
Що стверджують
І мої критики.

З білоруської переклав Володимир Криницький

KOH

Конкурс оповідань «Європа»: Переможці

Дмитро Безверхній

ЗАГУБЛЕНЕ ЛІТО

“Я втомилася...”

Кілька хвилин невідривно дивилася на два, написаних нею, слова, що акуратними літерами тулилися на клаптику паперу. Це єдине, що вона хотіла залишити йому після себе. Він завжди любив лаконічність, а їй, натомість, це так важко давалося, але все ж змогла – висловила усе наболіле з допомогою десяти літер і трьох тремтливо-скуцьорблених крапок. Була цілком задоволена. Навіть усмінулася. Утім наступної миті знову взяла ручку й почала гарячково щось писати-виводити на листку.

“...так, я справді втомилася, хоча інші, здавалося б, від такого не втомлюються, але ти завжди казав, що я не така як усі. Прошу, не шукай мене. Мушу від усього відпочити. Пішла наздоганяти наше загублене літо...”

Подумки насваривши себе за “зайві букви”, Поліна прикріпила цидулку, разом із туристичною брошурою, магнітом до холодильника, взяла валізу з речами й пішла геть. Попереду далека дорога...

За півгодини, як завбачливо повідомила провідниця, потяг мав прибути до невеличкого приморського містечка, одного з тих де взимку населення втричі менше ніж в курортний сезон, а вже далі, автобусом до тутешньої окраси – міста Спліт. Вибрала найспокійніший шлях: спершу літаком до Загреба, а потім через усю Хорватію до моря. Можна було б одразу в Сплітський аеропорт, але о цій порі року там усе перетворюється на шалений мурашник. Поліна вперше в житті відважилась на таку зухвалість – покинути все й без певності в завтрашньому дні чкурнути в задуху такої солодкої квітково-літньої невідомості. Вона давно марила цим містом – античні руїни, колоритні звивисті вулички старого міста, затишні дворики, що конкурували із набридливо-звичною сучасною урбаністикою. Виникало враження ніби хтось завбачливий помістив усю цю красу в прозорий слоїк, заклавши кришкою, і все зосталося як колись. Й мимохіть відчуваєш себе засмаглою гречанкою чи римлянкою, що несе, віднайдені із безвісті часів, амфори, наповнені солодким трунком. Так, вона обов'язково знайде загублені розвалини, пройдеться запилюженою бруківкою, покуштує соковитого винограду й затримається на хвилю біля старих, з облупленою вигорілою фарбою, дверей, аби так і не постукати в них, а просто дивитися-милуватися... все це буде... але все це потім. Зараз вона відчувала лише втому, обтяжливу й злегка нудотну. Хотіла лишень якнайскоріше дістатися до готелю, забрати в огрядної адміністраторки ключі від одномісного номеру й провалитися в сон на білих простирадлах в холодному ліжку своєї самотності втечі.

Здавалося, що спала цілу вічність, насправді – лише добу. Та ж таки огрядна адміністраторка кілька разів тихенько стукала у двері, й ламаною англійською запитуючи чи, мовляв, нічого не потрібно, але не отримуючи відповідь тактовно йшла геть. Вперше її так довго ніхто не турбував. Поліна ніжилась у ліжку.

Крізь, задалегідь прочинене, вікно чула гомінку симфонію чиеїсь буденності, і ще море, мелодію його хвиль. Так давно хотіла почути ці звуки. Ще минулої зими ретельно спланувала їх майбутню поїздку. Вибрала місто, знайшла хороший і недорогий готель, забронювала номер, замовила квитки, хоча це було й не обов'язково, проте не хотіла непередбачуваностей, але без них не обійшлось. Він зламав ногу – примітивно, безглуздо, недоречно – утім нічого не поробиш. Усе літо минуло в квартирі, за винятком нечастих (та ще й геть нелегких) вилазок з будинку, де на розжареному асфальті спікалась їх омріяна відпустка.

У двері хтось тихенько постукав. Спогади злякано випурхнули з її голови. Мабуть знову прийшла жіночка-адміністратор.

“Хоч попрошу у неї кави”, – подумки мовила Поліна.

Але відчинивши двері свого номеру Поліна не побачила нікого. Визирнула в коридор – ані душі. Зате о біля її ніг акуратно складений лежав стосик газет.

“Вранішня преса? Не думала, що тут й таке є...”

То дійсно були газети. Серед місцевої друкованої тарабарщини, Поліна знайшла невеличку поштову листівку. На ній було віддруковано: “ворожіння корисне... особливо вранці, у місті, що творить свою історію вже сімнадцять століть...” – і якась адреса.

Здивована й дещо роздратована, мабуть через ігноруванням її візитів, адміністраторка холодно мовила, що вони не носять своїм постояльцям вранішні газети й пошту, бо це не передбачено в оплаті послуг. І жінці анічогісінько не відомо про ті газети, що їх Поліна знайшла під своїми дверима.

– Дурний жарт, – буркнула огрядна пані, втупившись у екранчик свого міні-телевізора.

Утім Поліна не вгавала, вона не з таких. Взяла маленький, легкий рюкзак-наплічник і пішла в місто, шукати вказану в листівці адресу. Потрібним місцем виявилася невеличка, зовсім крихітна, проте доволі затишна кав'ярня.

“Якраз те, що треба!”

Приємної зовнішності офіціант провів її до столика й одразу ж приніс горнятко з кавою, хоча вона ще й не встигла нічого замовити. Напій був смачнющий – терпкий і водночас освіжаючий. Під блюдцем Поліна помітила таку ж листівку, як ту, що знайшла вранці серед газет. Тільки от написи були інші: “кава додає сил, вони знадобляться... попереду мандри крізь звивисті нетрі кам'яних джунглів і вертливих хащів... відчуй на смак колір витриманої роками пристрасті...”

Офіціант звісно ж нічого про все це не знав. Старе місто, й нова адреса чекали її.

Античні колони порослі бур'янами. Поодинокі групки стомлених туристів, що надарма відмахувались від вологої задухи своїми капелюшками. Поліна зробила кілька знімків на пам'ять, аби хоч було що згадати. І пішла далі. У неї є ціль, є маршрут, визначений випадковим провидінням чи чиймось недолугим жартом. І вона пройде його, до кінця.

Стояла біля старих подвійних дверей з потрібним, як в листівці, номером.

“Чи варто? – глибоко вдихнула. – Але ж для чого тоді прийшла?”

Ще мить постояла, переминаючись з ноги на ногу, але таки наважилась. Двері зі скрипом прочинилися. Погляду її відкрився затишний пейзаж, схованого від світу й набридливих поглядів, маленького дворика, обплетеного тонкими лозами-павутинами винограду. Ніде ані душі. Безлюдний прихисток трохи віддалік бурхливого міста в цій далекій від рідного дому країні. Під старою, на піввсохлою грушею сховався круглий дерев'яний столик, більше схожий на завеликий ослінчик. А на ньому кришталевий бокал, наповнений багряною рідиною.

“...колір витриманої роками пристрасті.”

Знову листівка. Знову віддруковані літери творили напрям: “поринувши в море, не забудь відпустити усе...”

Вечоріло. Пляж. Ноги незграбно грузнули в піску, що крізь шпарки понабивався в її брудно-червоні кеди.

Вона побачила його. Він стояв по коліна в воді й хвилі вгавали біля його ніг. Тримав у руках повітряний ліхтарик у формі серця.

– Просила, аби не шукав.

– Знала ж, що я впертий. Не послухався.

– Не люблю романтичної банальщини, – сказала Поліна, грайливо всміхаючись.

– То відпусти його й ліхтар втече у небо.

Без вагань, навіть не знявши кеди, зайшла у воду.

– Тепер можеш відпускати.

– Тільки разом, – мовив він.

Вони стояли по коліна в морі й дивилися як ховається в теж таки море приспане вечірніми хмарами сонце. Літо не втекло від них, вони наздогнали його.

– Але як? – не витримала мовчанки Поліна.

– Хм, пам'ятаєш, як ми разом мріяли про цю поїздку, крім того, ти сама залишила брошуру, не важко було здогадатися.

– І що тепер?

– Кохання, звичайно ж!

ОПОВІДАННЯ

Іноді ми самі не можемо повірити в те, що побачили на власні очі. Справді, давайте признаємося, таке буває. Тоді ми на кілька хвилин «випадаємо» із реальності, аби зрозуміти, що ж коїться. Чи це раптовий приступ галюцинацій, або це раптовий приступ галюцинацій. (Справді, іншого не дано). Але згодом ти впливаєшся в це сомнамбулістичне коло подій, і відчуваєш себе найкраще, ніби все так, як повинно бути щодня. Я — не виняток, і теж одного разу відчула всю цю чудернацькість.

Моє обожнювання різноманітних хащ, пам'яток української історії та культури завжди спонукало мене до подорожей. Ще б пак, Україна інкогніта! Оскільки мій тато родом з Вінниччини, до бабусі ми мали змогу приїжджати нечасто, зазвичай перед Великоднем. Але ці мандрівки завжди були для мене воістину особливими. Відкриваю вікно, витріщаю очі і намагаюсь вловити поглядом кожне дерево, споруду чи просто те, як міняється колір ґрунту. Наш маршрут пролягав крізь миловидну місцину, село Сокилець, що в Немирівському районі. Зупинка була біля старого млина. Шум річки зливався з рипінням дерев'яних дошок на кладці, спочатку я навіть боялася дивитися вниз, аж такою стрімкою була течія. Мені, маленькій, територія здавалася надзвичайно величезною. Муроване приміщення млина, що всередині поросло мохом і густою травою, жило своїм життям. Воно залишилося в тому часі, дихало повітрям тієї доби.

І можливо саме тому, я відчувала себе як вдома. Минуло кілька років, а я й досі пам'ятаю, як вперше поїхала туди сама. Авжеж, перше відчуття повної свободи не можливо не запам'ятати. Перетерпівши літнє автобусне пекло, я нарешті переступила поріг до свого місця сили. Зазвичай тут вельми людно, проте чомусь нині була справжнісінька пустка. (Тим для мене краще). Спустившись вниз з дороги, я попрямувала до хитлявого дерев'яного мосту. Все так само шуміла річка, вітер неспішно танцював з деревами, а важкий постарілий млин щось сопів собі під ніс, не звертаючи уваги ні на що довкола. На хвилину я підняла голову до гори. І мені перехопило дух. Та це не млин, це якийсь палац! Думки вголос розлетілися гулом, і просочилися вглиб вікових стін.

— Кто тут сі кшече?!

Від несподіванки я не змогла навіть поворухнутися, авжеж, я ж гадала, що я сама тут!

Почулось! (Ну справді, я ж не божевільна якась!) Зітхнувши з полегшенням, я нарешті наважилась повернутись. І знову оторопіла, ледве не впавши колінами на зелений килим з моху.

— Дзень добжий. Для чого кшечеш? Дорога з Кракова не близька, а ти одпочити не даєш.

Я закрила очі, потерла їх, і знову відкрила, проте чоловік нікуди не зникав. Прислухавшись до його мови (суміші польської і української) я зробила висновок, що це всього-на-всього польський турист. І по ходу, ролевик, бо одягнутий був ніби якийсь дворянин 16 століття.

– Кого ви косплеїте? А хоча ні.. дайте вгадаю... – я замислилась, перебираючи в умі історичні постаті.

Чоловік перестав поправляти комір на сорочці, і примружившись запитав:

– Прошу?

Схоже, що він не розумів, що означає «косплеїти». Треба спитати щось інше.

Я підійшла ближче, і кахикнувши зайвий раз, (як то роблять ввічливі люди), запитала:

– Ви з Кракова, так?

– Се так. З ким маю честь говорити? – чоловік окинув мене швидким поглядом.

Сівши прямо на траву, я почала розповідати, хто я і що тут роблю. Він слухав достатньо уважно, навіть іноді зацікавлено кивав головою, мов дитина. Після моєї «промови», коли я нарешті видихнула(я ще той базіка!), він хмикнув і сказав:

– Я приїхав сюди до мого приятеля, Константина. Він писав мені, що саме добував тут млин, і вельми бажає, аби я оцінив роботу німецьких майстрів. Ото я й тут.

Добудував млин?! Дядьку, та ви спізналися на два століття! Ні, він точно кепкує. Вживається в роль, їй-богу.

– Пробачте, ви не сказали, як вас звати.

– Ян.

– Дуже приємно! – я подала йому руку, аби потиснути (завжди так вітаюсь, звичка).

– Навзаєм, – він м'яко потиснув мою руку. – Твардовскі. Ян Твардовскі.

Я різко висмикнула свою руку і приклала її до лоба.

– Щось мені недобре.

Що я знала про Польщу? Не поширено: всього лиш яблука (приївся мені той запах польських яблук з базару, які часто купував тато), три поділи та Пан Твардовський – легенда легенд, такий собі краківський Фауст. Ні, тільки не кажіть, що він переді мною! Та і бути такого не може. Певно, я собі щось нафантазувала, буває.

– Пані, ви зле сі чуєте? – Ян галантно допоміг мені встати.

– Не, все добре. Яне, скажіть, а скільки вам років? – отут, либонь, і мав би проколотися мій незвичайний польський турист.

– Хм... – Ян нахмурило лоба і приклав пальця до губ. – Не пам'єнтам... мо' чотиреста лат з лишком.

– Не! Не! Не! Не може цього бути! – не звертаючи уваги на чотиресталітнього туриста, я мало не застрибала на місці.

– Пані, прошу! Чому ви не можете мі вірити? – Ян щиро не міг зрозуміти, чому я так дивно поводжуся. – Дьябло сі віре, а ви не!

– Диявол? – я сіла біля нього.

– Се так, – задоволений моєю цікавістю в очах, Ян відчув свою зверхність над цим моментом, і рішучо почав оповідь з примітивного питання, чи знаю я щонебудь про велику і розвинуту Жеч Посполиту. Не хотілося падати в очах шанованого вченого, тож про яблука і поділи я вирішила змовчати.

Аби заладнати кількахвилинну тишу я запитала:

– Чи то правда, що у вас все вирішує шляхта?

– Хто нині має гроші – той має владу. Він видається нам дужим, сильним, і ми піддаємось йому, і його впливу. Допоки не відчуємо, що пусті. Там, – і показав пальцем на місце, де колись була його душа.

– Що ви виміняли у диявола на свою душу?

– Я хотів віддати все, що лиш можна. Але ціна цих знань виявила сі надто високою.

– Ваша мова.. вона така колоритна! – я захоплено сплеснула в долоні.

– Се так, польська то є фундація нашої ідентичності. Нам вдало сі витіснити латину з життя сполічного...

– Якого?

– Суспільного.

– От що я тільки не люблю, так це насадження католицизму.

– Моя релігія – то наука. І ніц більше.

– Таки Польща має багато спільного з іншими країнами Європи, як не крути.

– Ми зуміли збудувати Жеч Посполиту на шляхетському народові, і пишаємося з цього.

– Ох, ви мене пробачайте, але я страшенно голодна. Ви будете? – перервала я високу мову свого співрозмовника, протягнувши йому бутерброд.

– То що? – Ян взяв пучками пальців нехитру їжу, і покрутив перед собою.

– Ем... як то по-вашому... точно, канапка.

– Ее, мені б з зара журек! – і замріяно задумався.

– Що? – тепер вже була моя черга дивуватися.

– То є кисла зупа з житнього борошна, копченого м'яса із яйком.

– Цікава ваша кухня, смачно певне.

– Колись, коли я був мнейший, після обіду я завше любив потанцювати. Гоцав, страшно!

– Ви? І що ж ви танцювали?

– Оберек. То схоже на мазурку.

– Скажіть-но, Яне, мені як людині, що серцем належить літературі, інтересно знати, чи визнаєте ви щось окрім своїх наукових праць?

– Ще б пак! В мене завжди з собою є кілька рядків Ієроніма Морштина. Чомусь дуже полюбилася мені його «Світська насолода»! Погляньте, – і протягнув мені невеличкий старий томик.

Прогортавши кілька сторінок, до мене дійшло, що я отримаю в руках воістину музейний експонат!

– Яне, скажіть, чи вам не самотньо? Все ж ви сам по собі.

– Хм... – на хвилину він посмутнів. – Я не боюся самотності. Най вона мене боїться.

– Це важко, мабуть, все життя присвятити науці. Треба ж яку мати мету!

– Якщо єсть до чого іти, то чом би й не? – усміхнувся він.

Добре, що я ненароком глянула на годинник на руці. Було вже пів на восьму!

– Мамо рідна! Я ж приїхала сюди об одинадцятій годині ранку!

– Не втрачай часу, любя. Твій час – то є найбільший скарб.

Є лише два розумні варіанти: або тут діра в просторі та часі, або мене не пускає сонячний удар. Звідки тут взятися алхіміку Твардовському? Та і час тут для мене плив повільно, а для мого годинника – ні. Магічне місце!

– Мені вже треба йти, пане, прошу! Вельми дякую за чудову розмову, – тільки я підняла голову, аби глянути востаннє на цього дивного чоловіка, а він як крізь землю провалився.

Лише старі стіни млина відбивали своє: «Не втрачай часу, люба» кільканадцять разів, доки не спинилися й знову не завмерли навіки в тиші. Можливо, то був справжній Пан Твадовський, краківський Фауст, чи ж простий польський турист-ролевик. Я не знаю. Доки стоятиме там старий млин, доти й буде берегти в своєму камінні цю таємницю.

МІФ ПРО НОРВЕГІЮ

У давні золоті часи великі боги часто влаштовували собі розкішні бенкети з сотнею гучних дзвонів кубків і мільйоном дощів із вина. Коли музика була особливо збудливою, коли ігрища були особливо запальними, коли божественні очі аж стріляли блискавками хмелю, звучали гарячі і незламні обіцянки, що на ранок оберталися для молодих небожителів гіркими сльозами. Слова, зопалу кинуті громовими голосами з небес додолу, гранітними урвищами закарбовувалися на гірських манускриптах і ставали вічними запечатаними законами. Так одного разу вогняноволосий Тор, випивши не один келих п'яного нектару, відчув гострий жаль і ніжність до своїх васалів-людей і крикнув на всю Вальгаллу, що віддає їм найдосконалішу і найчарівнішу землю, яку відкрили колись світлі ельфи і її, невинну і тендітну, перетворили на запаморочливий край природи і величної краси. Наступного ранку юний бог зрозумів, що подарував людству найкоштовніший камінь Землі, проте клятву свою не зміг порушити. Ще і досі він мчить щодня і щоночі на своїх швидконогих козлах по небу над водами і горами коханої країни, наганяє холодні вітри і бурі, висипаючи рясними краплями свій смуток за домом.

– Що ти вигадуєш! Такого міфу не існує! – волосся Нати шепотіло під подихами богів в такт її словам, заплітаючись з гострим свистом далеких чайок.

– Ти не віриш? Подивися навколо ще раз – хто ж відірве цей шматок Едему від райського саду по власній волі, хто кине його на нещасну Землю просто так? – я хотіла говорити тихо, та мій голос здіймався потоком відлуння через мінливий холод повітря, через тонкі ущелини гір. – Той, хто дозволив людині бачити цю божественність, був або занадто добрим – що про скандинавських богів важко сказати, або... явно в стані афекту!

Ми засміялися відкрито, глибоко, не стільки від слів, скільки від свободи робити все, що нам забажається. Здавалося, що знайома реальність перестала крутити нас у своєму колесі смерті, що вона сама закрутилася там і померла, а нам лишився маленький острів на самій вершині дерева Іггдрасиль. Там, за горами, за синіми полотнами фйорду, була безкінечна прірва, що гойдала нашу цитадель краси і спокою, мов матір свою сонну дочку. А ми лежали на краю темно-зеленого шерстяного килиму долини і топили свої страхи, думки, цінності у приголомшливому океані бездоганності. Наші розкинуті руки лоскотали дрібні шовкові стрічки північних трав. Вони поколювали пальці нічними краплями крижаної води, що падала на них туманом щовечора. Тонкі стеблі шелестіли зеленою симфонією, накочуючись на пагорби тендітними, ледве помітними хвилями, а потім розбиваючись міріадами топазових зірок об могутні непорушні спини гір. Де-не-де музика м'яко осідала впадинами і чашами, в які збігалися струмки маленьких блідих квітів. Їхній запах губився у співах тисячі вітрів, у стрілах холоду, а потім падав вниз, до води. Поряд з білими краплями пелюсток вибухали рожевим чистим цвітом кущі вереску, доповнюючи синьо-зелену гаму відтінками західного сонця. На грубих безлистих гілках тріпотіли маленькі

крильця квітів кольору мокрої сакури, наповняючи весь кущ боязлигим життям дихаючої рослини. Пелюстки міцно трималися за чашечки, але іноді все ж особливо сильний помах вітру зривав десять найслабкіших суцвіть і розносив рожевими блискітками по долині аж до самого лісу. Там вони чіплялися за списи грізних величних ялин і застрявали у таємничих сутінках магічної хащі.

Від погляду на безкрайній простір могутніх непохитних мечів, що самі боги встромили у землю, ставало водночас і страшно, і спокійно. Здавалося, що темно-аквамаринові наконечники лісу легко розривали тумани і несамовиті хмари, оберігаючи низовини від нестримності капризної природи. Але за незворушністю різких хвойних штрихів ховалося ще щось – темрява, що згущувалася смолою від крон до скрученого розбурханого коріння, спокуса містики і жаху скандинавського хтонічного лісу. Прямі коричневі стовбури вигиналися до низу, зав'язуючись, розпадаючись на змієподібні істоти, позвучи по землі і під землею, немовби шалені муки зламали їхню душу сили, перетворюючи на страждених монстрів. А там, під покровом надійного панциру з шипами, вони творили незнані ритуальні знаки, складали понівечені гілки у рунічні символи, щоб розбудити древніх жителів священної хащі.

– Дивись, гном! – я піднялася разом зі здивованими бровами Нати, показуючи на нерівності лісових мурів. – Ти бачила?? Бачила?

– Ха-ха, твій розум тепер відмовляється сприймати звичність! Це козеня, одне з он тих, що бігають між листяних галявинок. Напевне, заблукало.

– Нічого собі козеня! Вели-и-ичезне!

Я знову лягла на м'яке ложе з трав, не пускаючи уяву далі малювати образ земляного чоловічка. Серед недоторканих цитаделей дерев'яних велетнів і храмів глибинних вод не було місця для фантазмагорій і домальовувань – полотно, що розстиалося навколо уже було ідеальним. Хотілося охопити поглядом усе одразу, але гіганти, що попадали, ніби під сонним зіллям, спати, були неохопними. Гірські спини йотунів здіймалися за лісом і до горизонту то гострими, то пологими вигинами, накреслюючи на обрїях лінії ритму серця Скандинавії. На сірих вечірніх схилах сиділи тривожні білі птахи снігу, то розсипаючи пір'я додолу, то сторожко застигаючи у секунди тиші. Крізь їхні крила рвалися темні мідні вени пророслого бурим мохом каміння. Вони стікали карими потоками до підніжжя, але не зливалися з морськими течіями, а зупинялися, мовби боячись, на лінії обриву. І яким же величним був той обрив! Безкінечна висота падала з рівної неживої скелі, так наче хтось із неба люто вдарив молотом, відколовши півземлі і втопивши її у морі. Прямим кутом обрїзав він пагорб, відкривши синю яму прекрасного бурхливого фьорду. Моря і світлі океани рвали на собі патлаті хвилі від заздрості священному і недоторканному місцю північних вод. Руки і хребти велетнів, що охопили фьорд мертвою хваткою, збирали у бездонну чашу сапфіровий потік і підіймали її високо догори, щоб богині могли напиться переливами нектару після забав. Крижаними парами дихало тремтливе дзеркало і я закутувалася в них під сполохи холодних хмар. Заснути в обіймах Скандинавії не давав лише холод, тож я встала і підійшла до краю гори. Жахливе, солодке почуття пробігло по кінчиках пальців і аж до серця – стрибнути вниз, під лінію порослих гостроверхою травою скель, впасти вибухом на скляну

поверхню танцюючого повноводдя! Страх смерті і бажання воскреснути у хвилину повного відчуття життя гучним стуком забилися у вилицях і ейфоричними силами виплеснулися з душі через погляди, дотики і переживання. Природа, її тонкі переходи і величні епопеї раптом налилися в стократ яскравішими, живішими і свіжішими фарбами! Ліс заграв моторошними і найспокусивішими тонами смарагду, фьорд відкрив велике око краси і блиску, гори нависли велетенськими шатрами і я пізнала у обрисах Норвегії безкінечне космічне божество!

– Hei! – виштовхнув мене норвезький голос з ванни екстазу. – Hvordan går det? Er dere fra ukrainsk gruppen som har bodde der ned på fjell? (Прим. Привіт! Як справи? А ви з української групи, що поселилася там внизу під горою?)

Ната стрепенулася від напівсну і збуджено запитливо подивилася на мене.

– Привіт! – відповіла я норвезькою. – Усе чудово! А ви як? Так, ми з табору. Відірвалися від групи, щоб побути наодинці з цими чудесами!

– Oh, du snakker norsk! Flott! Flott! (Прим. О, ти говориш норвезькою! Чудово! Чудово!) – він говорив, сміючись своєю вогняною бородою, а я дивилася і дивувалася балакучості цього норда. Було зрозуміло, що він тутешній – кремезні плечі, солодка піснесподібна розмова, голос тисячі барабанів і променисте довге волосся. Та в його аквамаринових очах мерехтіли якісь далекі зірки, нерозгадані невідомі світи, портали у інше буття. Я роздивлялася його, а він, мов скульптура, стояв, склавши сильні руки на плечах. Коли наші погляди зустрілися, вишкунулося світло у Всесвіті, і за мить, він уже заспівав норвезькими тонами, мов звичайна людина. – Jeg er her med mine geit, men jeg har tapt en, fy far'n! (Прим. Я тут зі своїми козлами, але я загубив одного, чорт забирай!)

– О.. – протягнула я, не в змозі оговтатися від блискавки його таємничих зіниць – ми бачили його там, у лісі! Такий.. Великий. Він точно там!

– Ja? – посміхнувся чоловік. – Takk.. Takk! (Прим. Справді? Дякую.. Дякую!) – на останньому слові він вже повертався в бік лісу, немов у сповільненій зйомці, і притихли схилені стеблі, заховалися головки вереску, застигли накати фьорду. Я глянула на Нату, вона підняла очі вгору, дослухаючись до тієї ж тиші, яку чула і я. За мить гість вже крокував зі своїм рогатим сторожем до воріт темно-зеленого лісу, а потім зник у арці серцеподібного листя і дрібних голок.

Чайка пропливла небом, розбиваючи пустоту криком. З-під каменів протиснувся вітер, поповз змійкою по шерсті долини, на фьорді задзвеніли кришталеві краплі.

– Усі норвежці такі? – запитала Ната. Її волосся знову змішалось з пробудженим красивим духом Скандинавії.

– Ні. – посміхнулася я у відповідь. – Але цей... Він завершив круг моєї насолоди.

– Що ти таке кажеш?

– Моя Норвегія. – повернулася я до королівських панорам. – Вона показала мені природу, показала інше море світів, а цей, цей... Ти що не зрозуміла? Це ж був Тор. Він охороняє її. Навічно.

РЕСТОРАН «КРОКОДИЛ»

Ми познайомилися в варшавському костелі неподалік Старого Міста або Старувки.

– Ви ж не католик? Почекайте п'ять хвилин, я помолюся, – сказала вона, – і тоді покажу вам Старе місто і один цікавий ресторан.

Я чекав на вулиці і розмірковував. Ми встигли лише ледь познайомитися, перед тим перекинувшись поглядами. Я знав, що вона – Анна, і більше нічого. Який ресторан? Чи це такі швидкі європейські стосунки?

Середина 1990-х років. Я приїхав до Польщі уперше. Та й взагалі вперше потрапив за кордон: до розвалу СРСР був «невиїздний». І от впала залізна завіса для мене також: салют, Варшаво! Ця країна притягує чимось нашим, упізнавано-галицьким – і б'є струмом: стоп, це ж польське, крулівське, європейське!

Анна – красива, усміхнена, з довгою косою, які вже ніби не в моді. У костелі, неподалік входу, стиха перемовлялася з подругою російською мовою, тому я і звернувся до неї із ввічливим питанням, як пройти на Старувку. Лише це, більш нічого не мав на увазі. Але відповідь... Вона вирішила, що я багатий турист і зможу їй шикарно віддячити за послугу гіда? Бо хто, власне, платитиме за напої і наїдки? Чи по-європейському: фифті-фифті, кожен за себе? Невже у мене на лобі написано, що я прагну у варшавський ресторан? Та ж у мене у кишені доларів п'ятдесят, не більше... На мені костюм якогось харківського підприємства, смугаста сорочка, застібнута на всі гудзики, львівські мешти – видно за кілометр, що я не поляк і взагалі не надто заможний тип. То що ж означає її запрошення? Але я все ж чекав на неї, бо красива жінка, та ще й з загадковими намірами – це магніт.

І от вона вибігає з костелу – усміхнена, весняна, у білому капелюшку й білих рукавичках.

– Я – родом із Сибіру, з Іркутська, – навіщось уточнює вона. Отже, тепер – до ресторану «Крокодил»! Нумо! – сміється вона. – Без заперечень! Тут недалеко.

Ми увійшли до Старого міста. Вузькою антикварною вуличкою вийшли на ринкову площу, посеред якої стояв монумент – русалка.

– А де тут поляки катували Остапа Бульбу? – поцікавився я.

– Усім цим будинкам не більше п'ятдесяти років, – зітхнула Анна. Тут усе вщент було розбомбоване під час Другої світової.

– Як?! – не повірив я. – Усі ці старі кам'яниці, поросла мохом бруківка...

– Так. Усе це вправні декорації. Поляки відтворили своє Старе Місто, але насправді воно – нове. Як... Як ці рукавички, – вона показала долоньки і засміялася.

Над дверима ресторану висів бляшаний крокодил. Анна пропустила мене наперед:

– Запрошую! Ласкаво просимо – так, здається, кажуть у вас там у Києві?

– А у вас у Іркутську кажуть «ісполать», – віджартувався я. Хоча сумніви й тривоги щодо мети цього візиту міцнішали.

До нас кинулися метрдотель і гардеробниця, здалеку замахала ручкою мило-видна офіціантка. Виглядало так, що Анну тут цінували. Й це лише підсилило мої підозри. Метрдотель підвів нас до столика у кутку. Анна щось сказала офіціантці польською мовою, мені ж простягла меню:

– Раджу щось рибне. Й солодке -- обов'язково! Тут чудові десерти. А для початку – от цього французького вина, – і вона вимовила назву спочатку мовою Дюма, а потім повторила польською.

«Ну, тепер точно у мої 50 доларів не вкладемося», – я відвів погляд у куток. Як не дивно, там висіло павутиння, переливалася зеленкувато пліснява. Мимоволі я скривився.

– Що, переконливо? – засміялася Анна. – Пліснява як справжня, еге ж? – А ходімо ще щось покажу. Ми встали. Анна провела мене залом, звертаючи увагу на поколупаний де-не-де тиньк, на мух і тарганів на стінах... Намальованих або зроблених з пластмаси -- не справжніх, але дуже подібних.

Я придивився уважніше: невже бутафорія? Й уже ніби почав здогадуватися, у чому секрет цього ресторану.

– То ви маєте який стосунок до оформлення «Крокодила»?

– Стосунок?!. Та тут увесь дизайн – мій! В Іркутську я працювала у театрі юного глядача художником-оформлювачем, – всміхається Анна.

– А тут... оформлювали ресторан? – здивувався я.

– І не один! Мені довіряють у колах варшавських рестораторів, – каже Анна і зітхає. – Не в останню чергу через те, що платити мені можна набагато менше, ніж польським митцям.

– Що значить «можна»? – не розумію я.

– Гастербайтерам платять... інакше, ніж резидентам, – Анна вимовляє слова, які я хоча й чув раніше, проте як якісь абстракції. Гастербайтер! Так, здавалося мені, можна назвати двірника, ну, патронажну медсестру. Але ж не художницю!

– Резидент – це шпигун з кінофільму, а гастербайтер – це турок-будівельник у Німеччині... – намагаюся відбутися жартом.

Анна сумно всміхнулася. Потім засміялася. Підхопилася з місця, легко узяла мене за руку і потягнула у сусідній зал.

Він нагадував сибірський трактир: важкі столи, дубові крісла й ікона Пантократора у кутку. Далі ми піднялися сходами й потрапили у купецькі «нумери» якогось «Слов'янського базару», відгороджені шторками.

– То як Вам цей ресторан?

– По-моєму, щось надто купецьке, російське, сибірське, нахабно-викличне... – я затнувся, бо подумав, що Анна зараз образиться.

– Так? – зашарілася вона. – Я ще не чула кращого компліменту.

– І полякам подобається стиль «а ля рюс»?

– Напевне. Ви ж бачите, – вона з гордістю обвела рукою залу, – вільних місць небагато. Колись поляків масово виселяли до Сибіру за численні повстання проти Російської імперії. Так що якісь асоціації, мабуть, мій дизайн у них викликає. Хоч ціни тут немалі... Але, якщо щиро, ресторан більше до вподоби багатим німцям, австрійцям, швейцарцям. Для них теж «залізна завіса» щойно впала, а Польща – такий собі учорашній шматок совєцького блоку... Чи Росії.

Я знову подумав про гроші, і вона зрозуміла цей клопіт.

– Тільки по секрету: мені за оформлення заплатили значно менше, ніж отримав би польський маляр. Але натомість я можу раз на два тижні приходити сюди з кимось – прийматимуть коштом ресторану. – Анна ніяково всміхнулася. – Тож скористуймося цим, так?

Я зніяковів – не звик ходити в ресторан коштом жінок. Перемінив тему розмови:

– А Ви часто буваєте в костелі?

– О, я ходжу... Частіше, ніж у «Крокодил». Як Чаадаєв, – вона всміхнулася. – А в Іркутську я ходила у православний храм, звичайно. Там у нас жили поляки, онуки засланих до Сибіру. Від них я уперше почула про Краків, Варшаву, Віслу...

Вона смішно мружитья від спогадів. Я не даю їй затриматися на них:

– Вам подобається тут?

– Іркутськ старовинний, патріархальний. А тут динамічне місто, Європа. Там – відчуття, що тебе постійно контролюють, стоять над душею, а тут – навпаки, свобода. Аж до... Аж... – вона замислилася.

– Що?

– Аж до відчуття нікому непотрібності. Думаєте, завжди я можу знайти когось, з ким можна сюди завітати? Ні. Хоча... У мене є син.

Вона мовчить. Ми йдемо далі ресторанными залами.

– Син.... Йому скоро вісімнадцять. У Росії це – вік військового призову, час іти до армії. А там – війна. Росія загрузла у Чечні, я боюся, що його заберуть і вб'ють. Та навіть якщо і не на Кавказ пошлють – я не хочу, щоб він голодував, щоб його мучили свої ж єфрейтори і сержанти...

Я вражено замислився. Еміграція матері – й, по суті, дезертирство її сина, бо він же, зрештою, не дитя вже. Але...

– Коли ж ви збираєтеся повертатися у Росію?

Анна посміхається:

– Коли закінчиться війна. Коли Росія стане демократичною країною. Коли в російській армії викорінять знущання над призовниками, дідівщину й земляцтво... А може, й взагалі розпустять армію – чи хоча б не призиватимуть усіх підряд. Словом, не знаю. – Анна сумно всміхнулася. – Ми вже подали документи на постійне проживання у Польщі як біженці.

Тим часом десь поруч залунали звуки балалайки. На ресторанный подіум увійшов бородатий циган у червоній косоворотці й будьонівці. Він тягнув за собою на ланцюгу ведмедика, закутаного у червоний прапор СРСР.

– Я не патріотка, мабуть? – замислилася Анна. – Мама картає мене, але не сильно. Навіть знайшла у нас якихось далеких родичів – поляків. Нібито вони боролися за незалежність Польщі, за що й потрапили до Сибіру. Але документальних підтверджень немає. А тато вмер від... від горілки. Рашн водка, як тут кажуть. Давно вже.

– Та з патріотизмом буває кумедно, – я кивнув на ведмедя. – у нас, українців, давно вже виник такий різновид патріотизму: любов до Вітчизни здалеку. З Канади, Аргентини, США... Це кохання, наближене до ідеального, платонічного.

– Ви мене все-таки не розумієте, – знову сумно всміхнулася Анна. – Втім, не

Ви перший. Ніхто з-за східного кордону не розуміє. Ну, Ви хоч вислухали спокійно – дякую. Не підскочили, не розбили посуд, не обматюкали...

– А що, траплялося й таке? До речі, я не дуже второпаю – чому цей ресторан називається «Крокодил»? Нібито на Сибіру крокодилів немає – вовки, ведмеді...

– Ну, от – знову не зрозуміли елементарного, – мило всміхається Анна. – У Федора Достоевського є повість «Крокодил». А Достоевський, як відомо, сидів у сибірському острозі.

– Пригадую... У тій повісті крокодил проковтнув людину.

– А тут, у «Крокодилі» – навпаки: людина ковтає смачну їжу, – сміється Анна. – Ну а Росія... Вона будь-кого проковтне – й не помітить. Боюся я її. Вона вабить і відштовхує. Від неї нудить – і без неї ніяк. Це хронічна хвороба – Росія.

– Гм, цій думці позаздрив би й Достоевський.

– Ну а що? Ви скажете – Анно, у тебе немає іншої Вітчизни. Але й іншого життя у мене теж немає. Я хочу жити як людина, як європейська пані. Катаржино, ми йдемо! – кивнула вона офіціантці. – Дзенькуємо бардзо.

Ми вийшли з ресторану, ще трохи погуляли вузькими вулицями Старувки. Рожевий шалик Анни легко торкався мого плеча. Розпрощалися біля того ж костелу, де й познайомилися. «Не треба мене проводити, я тут недалеко мешкаю», – попросила Анна і рушила вниз брукованою вулицею. Лунко цокали високі підбори, розвивався її шалик. Анна чомусь пішла швидше, ще швидше, потім побігла. Сподіваюся, це не від мене вона втікала (хіба ж я їх сказав щось погане?), а просто подіяв закон усесвітнього тяжіння. Я спостерігав за нею, милувався – о, яка струнка й гарна європейська пані, і як вправно й граціозно вона біжить на високих підборах...

Біженка?

Пр

ЗДИВУВАЛИ

Я кочу дитячого візка по тротуару. Стримую, бо доріжка спускається круто вниз до місточка через стрімку гірську річечку, що шумить і вирує незважаючи на те, що панує зима. Та зимно там, високо в горах, що білими примарами обступили маленьке містечко Гштадт, що загубилось поміж гірських масивів. Тут же, внизу, кущами кляпцями валяється порваний теплом сніговий килимок.

Температура плюсова, хоча сьогодні і похмуро. Коли ми їхали від аеропорту, я встигла розгледіти, що Швейцарія прибрана і чиста, немов би який трудолюбивий велетень підмів усю землю хатнім віничком. А їхали ми від Женеві кілька годин... Помилувалась смарагдовим озером. Відразу зауважила, що швейцарці люди довірливі і відкриті, бо немає у них парканів навколо будинків. Навіть фермерські садиби, що поодинокі зустрічалися на шляху – немов би на долоні. А якщо і парканчики, то вони швидше для краси, аніж для захисту. Мереживні ковані з металу, дерев'яні, із зелених насаджень, але не високі. Немов господарі пропонують: «Дивіться, у наш двір, у нас гарно!» У цій країні скільки видів хвойних дерев, як відтінків у кольорових олівців. Є такі низькорослі, що ними перемежують свої обійстя, а є такі височенні... А ще здивували зелені луки та плямисті вгодовані корівки, що паслися. Взимку. Справжнє диво, чи не так?

Помітила я і те, що корівка – це своєрідний символ Швейцарії. Ну звичайно, ж. Сир швейцарський... Шоколад... У сувенірних крамничках цих корівок тисячі. Великих і маленьких. Природних кольорів і фантастичних. Гіпсових, металевих, фарфорових і плюшевих...

Я – няня хлопчика, що сидить у візочку в блакитному комбінезончику, і чорними оченятами-цікавинками роззирається навкруги. Це – Андрійко. Мама йому у перший же день мама купила симпатичну плямисту корівку з червоненькою квіточкою в роті. Він з нею не розлучається. Звичайно вона у нас Мілка.

Нам подобається проголоуватись містечком, доки мама мого підопічного, вдосконалює майстерність з гірськолижного спорту. Скільки див та незвичайностей ми вже побачили!

Мене дивує все: охайні вілли, що мають своє власні імена, зі смаком облаштовані дворики, природні парканчики, чорні білочки, що часто перебігають дороги та шастають по високих ялицях, безліч гірлянд, букетів, прикрас, усміхнені перехожі. Адже щойно минули різдвяні свята! Зі святом тут прощатися не хочуть. Увечері все переливається кольоровими гірляндами, звучить скрізь весела музика. Можливо тому, що містечко курортне, допізна прогулюються люди. Вдень зустрічаються перехожі лише зрідка.

– Зараз поїдемо до корівки. Нас чекає Мілка Вей! – обзиваюсь до Андрійка, що заклопотано перебирає свої іграшки, завбачливо прив'язані до візочка, щоб не розгубити. Півторарічний малюк відразу пожвавлюється.

– Му-му! Др-р-р-р! – радіє, повертає до мене голівку. Показує корівку. Її прив'язувати не можна, вона зараз найулюбленіша іграшка і повинна бути завжди під руками. Вірніше у руках.

Ми з ним давно облюбували симпатичний двір з гарніюнім, немов казковим будиночком. Веселі фіраночки в червоний горошок на вікнах другого поверху. На балкончику – веселий Санта-Клаус, що зазирає у віконечко. Мішок повен подарунків. Біля кожного віконечка – ящичок з гірляндами сухих квітів, ялинових лапок та кетягів зимових ягід, схожих на нашу калину. – Поглянь, маленький, такса! Собачка такса! Бачиш, сама довга, а лапки короткі.

– Такса! Такса! – вигукує малюк і сміється. Напевне радіє, що в нього вийшло таке гарне нове слово. Аж в долоньки заплескав.

Минаємо віллу на даху якої світиться симпатичне оленятко «Бембі». Тут у дворі ціла казка. На пеньочку зайчики, у кущах сірий вовк. Розглядаємо, весело!

– А тепер до корівки! – візок весело поскрипує далі.

Позад себе чую якийсь лемент. Наче діти кричать. Оглядаюсь на хвилю. На горі цілий натовп дітей. Школярів. Хтозна, чого можна чекати від місцевих підлітків. На вулиці немає нікого...

Прискорюю кроки. Лемент та вигуки вже зовсім поруч.

Фрау! Фрау!

Оглядаюсь. До мене біжать розпашілі дітлахи. « Господи, чого їм?» – з острахом бачу, що вони ось-ось оточать нас. Про всяк випадок закрила собою візочок з хлопцям, що зацікавлено розглядає дітей. Вони щось викрикують, та я ніяк не можу второпати, по що. Але бачу, що обличчя у них добрі, усміхнені. З душі відлягло.

Дівчинка у білому светрику і такій же шапочці простягає мені корівку. Андрийкову нову корівку! Він тримав її у руках, а задивившись на звірят, загубив свою нову іграшку. Ці діти підібрали її і скільки бігли за нами, щоб повернути малюкові! Вони гукали мене...

– Данке шон! Данке шон! – розпливаюся в усмішці й ховаю за нею своє здивування...

Вольфганг Борхерт

ДВОЄ ЧОЛОВІКІВ

Були собі якось два чоловіки. Коли їм було по два рочки, то вони билися голіруч.

Коли їм було дванадцять, вони билися палицями та кидалися камінням.

Коли їм було двадцять два, вони стріляли з рушниць один в одного.

Коли їм було сорок два, вони кидали бомби.

Коли їм було шістдесят два, вони взялися за бактеріологічну зброю.

Коли їм було вісімдесят два, то вони померли. Їх поховали поряд.

Коли минуло сто років й дощовий черв'як прогризав ходи в обох могилах, то він навіть не помітив, що там поховано дві різні людини. То була та сама земля. Все одна й та сама земля.

З німецької переклала Наталя Кулабуха

ЛОЛА

Ігореві Фецяку

З готельного вікна відкривався чудовий краєвид – і це була єдина невеличка радість у чужому місті. Лола лобом притулилася до шибки. Холод не хотів студити гарячий мозок. Доволі швидко вона змерзла і змушена була вдягти светр.

Сніг задумливо падав на землю. Крізь густу пелену продиралися люди, не маючи часу й бажання милуватися красою.

Раптом по всьому периметру площі запалали ліхтарі. Лола від несподіванки відскочила від вікна, ніби блискавка затьмарила її погляд. Коли вона знову виглянула, то побачила, що жодних змін не сталося. Люди й далі виринали з птьми і густої пелени снігу. Ліхтарі були слабкою підмогою, щоб розігнати сутінки. Вони тьмяно світили, ніби зорі у холодному небі, і від їхнього блиску нікому не було користі.

Коли задзеленчала мобілка, Лола не злякалася. Телефонувала донька, і було смішно чути її голос через океан, хоча здавалося, що Елізабет знаходиться у сусідній кімнаті. Вона весело розповідала про свої шкільні пригоди, але Лола була неуважною, думала щось своє.

З чемності запитала: «А де тато?» Елізабет відповіла, що він дуже зараз зайнятий, у них гості – якісь дві старі тітки і несимпатичний хлопець.

Лола посварилася з чоловіком. Він ніяк не міг зрозуміти, навіщо їй летіти в Україну й там демонструвати свою фотовиставку. Якщо вона хоче заробити грошей, то це не той варіант, лише стратиться. Навряд чи українці зрозуміють її техніку. Ах, сентиментальність! Бабця народилась в Україні... Ну, тоді щасливої дороги!

Він не став їй казати, що може організувати її фотовиставку по всіх штатах Штатів, у Франції, Німеччині, Великобританії, якщо їй так хочеться цієї нікчемної Європи, – та у будь-якому місці на земній кулі, нехай лише візьме географічну карту чи глобус і навмання тицьне туди пальцем.

Усі розмови після того, як Лола приймала рішення, були зайвими. Він не раз переконувався у цьому. Його намагання переконати її не робити чогось неодмінно закінчувалися провалом. Зрештою, Лола й сама згодом переконувалася, що це була дурна затія, але, власне, вона повинна була сама у цьому переконатися – аби за деякий час затіяти нову авантюру.

Чи любила вона Джорджа? Тепер не могла би напевне дати на це відповідь. Вона завжди поверталася до нього. Сказати, що їх зв'язувала Елізабет чи щось спільне у духовному, було би неправдою. Радше вони вже звикли один до одного, притерлися, як притираються коліщатка у складному механізмі. І якби раптом вони надумали розлучитися чи біда розлучила їх, – здається, зупинився б увесь механізм, складений із невидимих флюїдів їхньої любові, взаємо-терпеливості, чогось невідомого, що незмінно тягне їх один до одного.

Коли зателефонував перекладач з кафедри місцевого педуніверситету і запи-

тав, чи їй щось потрібно, Лола криво усміхнулась і відповіла, що у неї все є. Вартувало б їй хоч натякнути, і він би зараз був біля її ніг. Вона б куйовдила йому волосся, слухала теревені про вічне кохання до неї, насолоджувалась би примітивним сексом, витісняючи філософські думки про світ. Не хотіла цього. Краще залишатися самій у порожній кімнаті і з порожньою душею.

Нинішнє відкриття її фотовиставки було звичайним і не вразило би її, якби не отой чолов'яга. Він був неохайний, з густою бородою і з такою ж, здавалося, неохайністю у думках. Назвавшись фоторепортером однієї з місцевих газет, почав на чому світ стоїть критикувати Лолу. Вона побачила, як знітився і замовк перекладач. Лола швидко зорієнтувалась і настояла, аби їй дослівно донесли все, що виголошував незнайомиць. А той казав, що фототехніка у Лоли аж ніяк не є новою і геніальною, як про це протрубіли у газетах напередодні фотовиставки, бо він ще у вісімдесятих роках – подумати тільки! – не лише минулого століття, а й минулого тисячоліття саме таку фототехніку впроваджував у їхньому містечку. Але тепер вона безнадійно застаріла і використовувати її нині, хизуючись, що це, мовляв, новаторство, – чистісінької води шарлатанство і неповага до тих, хто прийшов на виставку.

А ще він витійствував на тему Голокосту та Голодомору. Наскрізним у фотовиставці Лори був якраз Голокост у його нинішніх виявах – зруйновані синагоги, зморщені обличчя старих євреїв, котрі пережили трагедію. Незнайомиць сказав, що це підло – приїхати в Україну і не привезти робіт про Голодомор. У залі ахнули, боячись, що шановна гостя образиться, і вже майже не слухали фоторепортера, хоча, можливо, він і говорив справедливі речі.

Лола не обурилась, бо не було за що. Вона сказала, що свідомо використовує старі методи у фото-справі, бо саме так, на її думку, можна показати людську душу. Усі ці нові віяння, експерименти з кольорами – не для неї. Чорно-білі фотографії розкривають суть людей і подій, а колір видається штучним. Щодо Голокосту, то вона жодним чином не хотіла образити українців, але на клітинному рівні не відчуває його, і хто, як не самі українці, повинні відкривати подібні фотовиставки про трагедію українського народу. А її бабцю Лолу Зінгер, народжену в Україні, єврейку, закатували фашисти, – тому нинішня виставка – це пам'ять про людину, якої вона ніколи не бачила і навіть фотокартки якої не залишилось.

Лола говорила ще багато розумних і правильних речей і дивувалася зі своєї толерантності. Зазвичай на виставках їй говорили милі й ніжні слова, які нічого не значили, чемно приймали і проводжали – і в душі не залишалось яскравих споминів. Перша ж виставка у невеличкому провінційному українському містечку показала зовсім інше – і це її радувало.

Потім був фуршет, і Лола наважилась підійти до того фоторепортера, який так вилаяв її. Той почувався самотнім, бо від нього, здавалося, всі відвернулися, але не показував цього, компенсуючи це посиленою увагою до їжі, бо таки дійсно зголоднів – і зранку нічого не вхопив, і знервувався, коли виступав.

Вони говорили про різне, але не про виставку і не про враження від його виступу. бесіда протікала вільно й невимушено, і, здавалося, перекладач тут зайвий. Лола аж тепер усвідомила, що цей фоторепортер набагато молодший,

ніж видавався, а за бородою маскує своє бажання бути солідним і досвідченим. У нього були молоді темно-карі сумні очі. Він сказав, що на хуторі недалеко від їхнього містечка живе його бабця, яку теж кличуть Лола Зінгер, хоча насправді вона Люба, але так змалку називала своє ім'я – і звідти все пішло. «Але вона українка», – ніби виправдовувався фоторепортер.

Лола запалилася й почала його розпитувати про бабцю. Він знітився й нічого путнього розповісти не міг. Вона зрозуміла, що для нього сьогодні забагато вражень і майже безнадійно запитала: «Чи можете ви познайомити мене зі своєю бабцею?» Він кивнув головою, ніби це саме по собі було зрозумілим, і вони домовилися завтра поїхати на хутір.

Лола лежала, дивилася на снігову заметіль за вікном і думала про Лолу Зінгер. А коли заснула, побачила фоторепортера. Він поголився і виглядав майже юнаком. Його поцілунки були найсолодшими у світі...

ОСТАННЄ РІЗДВО З МАМОЮ

Андрієві Грущаку

Київський поїзд, розкошуючи, м'яко підкотив до перону львівського вокзалу. Різдво видалося мені сумним і зустріло морозом.

Я пішов на шостий трамвай, аби доїхати до автовокзалу. На зупинці юрмилось чимало людей, і мороз міцнішав.

Нарешті підїхав трамвай, котрий не став випробовувати мої нерви довгою відсутністю. Він був розцяцькований рекламою й скидався на підлітка з густою кучмою на голові, потертими джинсами й курткою невизначеного кольору.

Втім, втішили око м'які сидіння. “Дбає влада про львів'ян”, – мовчки виголосив я сакраментальну фразу й почимчикував до водія за квитком. Моя гривня матеріалізувалась у клаптик паперу, який з дірками від компостера заліг у кишені.

Рушили з місця, але незабаром зупинилися. Водій, ще зовсім молодий чоловік, без жодного виразу на обличчі вийшов із трамваю, щось пошаманив на колії – і ми знову рушили у путь.

На першій же зупинці трамвай ущент наповнився людьми, так що багатьом довелося стояти. Я був перемучений – не стільки фізично, скільки морально – й не думав комусь поступатися насидженим місцем.

Трамвай ніжно заколисував, і я згадував своїх нав'язливих попутниць у купе. Вони ніяк не могли зрозуміти, чому я відмовляюся від їхнього дорогого коньяку. Довелося віджартувуватися, що вживаю лише самогонку. І дорогих цукерок їхніх не їм, бо закушую салом, цибулею і квашеним огірком. Панянки геть втратили до мене будь-яку цікавість і поводили себе так, ніби мене зовсім не було на білому світі. Перевиховувати зарозумілих п'яних баб, які їхали у Трускавець лікуватися “нафтусею”, в мене не було бажання. Я лежав на горішній полиці й мріяв лише про те, аби вони припинили свої теревені. Але дівиці перебили мені сон, і

аж до ранку я намагався звести до купи хоч декілька строф. Проте з моєї затії нічого не вийшло, голова була забита коньячними випарами, думки зашпортувались об мозкові звивини, а закінчення строф ніяк не хотіли римуватися, безнадійно пропонуючи мені перейти на білий вірш. Але я був упертюх ще той, а тому безжально гвалтував слова, намагаючись розташувати їх у належному порядку.

Увагу всіх у трамваї привернула дебела контролерка, яка вимагала по двадцять гривень штрафу від двох жіночок. Ті виявилися москалицями – справжніми, із Росії.

Жіночки казали, що вони тільки ось зайшли і не встигли купити квиток, хоча я звернув на них увагу, коли вони сідали у трамвай біля залізничного вокзалу.

Контролерка була незворушною і всім своїм виглядом показувала, що ці аргументи їй знайомі, але штраф платити треба.

Москалиці казали, що у них, в Росії, ходить кондуктор вагоном і в нього можна купити квитки, але й цей аргумент не подіяв на контролерку. Можливість ухопити сорок гривень з двох пасажирок переважила почуття доброзичливості до львівських гостей.

Якась жіночка почала пояснювати росіянкам, що ось, мовляв, написано великими літерами: штраф двадцять гривень за безквитковий проїзд, але ті парирували: мовляв, не вміємо читати українською. Звичайно, це була правда, але не аргумент для контролерки, яка розуміла, що втриматися на роботі вона зможе лише тоді, коли побільше упіймає таких “зайців”.

Нарешті не витримав якийсь вуйко з костуром у руці:

– Дивися на них! Платити не хочуть! Та ви нам за Голодомор і Сибіри винні!

Він виголосив довгу тираду, але все звелось, власне до цих ключових слів. Чи то жіночки злякалися його костура, чи то упертість контролерки здолала їх опір, але одна з москалиць, ніби відриваючи від себе останнє, простягнула контролерці п'ятдесят гривень. Та діловито дала їй десять гривень здачі, виписала квитанції й поплила вагоном, перевіряючи квитки в інших пасажирів.

Дивина та й годі! Лише в одного мене вона не попросила квитка. Чи то мої сиві вуса збили її з пантелику, чи мій респектабельний київський вигляд, але я сидів ніби обдурений у своїх найкращих намірах. Ні, я би ніколи не дозволив собі проїхати безоплатно. І не розходилося мені у тій клятій гривні. Але звичка до тотального контролю, мабуть, так глибоко вїлася в мене ще з радянських часів, що ігнорування контролеркою моєї особи глибоко зачепило.

Втім, дебела жіночка на наступній зупинці легко зіскочила з трамваю, чого я від неї ніяк не очікував. Це розвеселило мене, і я подумав, що вона – самозванка, адже жодних документів нікому не показувала, а щось схожого на бейджик на її грудях я не помітив. З таким успіхом і я би міг заробити, навіть не колядуючи!

Услід за нею, за Оперним театром, де колись був кінотеатр імені Богдана Хмельницького, в якому виключно показували індійські фільми, вивалились із трамваю дві москалиці. Вони були притлумлені словами вуйка з костуром, і їм явно було шкода отих штрафних сорока гривень. З-під насуплених брів на пасажирів трамваю дивилися дві пари озлоблених очей. Здається, лише своїми поглядами вони хотіли розстріляти оте ненависне їм, що залишилося в трамваї.

Втім, можливо, все було і не так, адже я не міг цього побачити, бо вікна трамваю надійно скував мороз.

На цій же зупинці в трамвай зайшла старенька з паличкою в руках і одразу звернулася до мене:

– Вы не знаете, где тут магазин “Сельпо”?

Я знизав плечима. У трамваї теж ніхто не знав, і старенька безпомічно вдивлялася у вікно, але вивісок, що пропливали за вікном, не могла побачити.

Нарешті знайшлась якась жіночка, яка запитала:

– А де це “Сільпо” знаходиться?

– Біля залізничного вокзалу, – чистою літературною українською мовою відповіла старенька. Я усміхнувся, почувши її відповідь.

Жіночка розтлумачила старенькій, що їй треба пересісти на інший трамвай і їхати у протилежний бік. Та слухняно почимчикувала до виходу, а вуйко з костуром у руці висловив своє невдоволення:

– І чого б я перся у такі морози на вулицю? Сиділа би вдома біля батареї!

Вуйко був злий. Якщо першого разу, коли він накинувся на москалиць, мав мало не весь вагон співчуваючих, то тепер оце співчуття пішло вслід за морозною парою, що видихали пасажири з рота.

Я чомусь подумав, що у старенької склероз, і вона ще довго блукатиме вулицями засніженого й морозного Львова. Мої думки понеслися до старенької матусі, до якої я, власне, і їхав...

Я вийшов із трамваю. До автобусної було ще далеченько. Мороз міцнішав. Я ніколи не носив рукавиць, і київські інтелігенти з острахом дивилися на мої руки. У столиці мені ніколи не було холодно – майже ніколи. А тут я змушений був через кожні десять кроків перекидати дипломат з руки в руку. За цей час вільна рука ховалась у кишені утепленої куртки, відходячи від морозу, однак остаточно зігрітись не могла, бо треба вже було зігрівати другу руку.

Мабуть, я занадто швидко йшов, утікаючи од морозу, бо відчув серце. До чергового прийому ліків було ще десь з півгодини, але я вирішив не ризикувати. Прийнята пігулка подіяла заспокійливо, хоча ще не могла так швидко засвоїтись організмом.

На зупинці була купа людей, і я зрозумів, що стоятиму в маршрутці до самого села. Хоч би одне знайоме обличчя вихопив мій погляд! Втім, здебільшого це була молодь, якої я і не міг знати, а старші люди, очевидно, з інших сіл.

Підїхав комфортабельний автобус. Я здивувався, бо в минулі роки доводилося тулитися в низьких і тісних маршрутках. А ось культура в наших людей залишилася ще та. Вони не стояли у черзі, а намагалися ліктями виперти сусіда, аби самому першому влізти в автобус. Навіть неозброєним оком було видно, що помістяться всі, ще й місце залишиться, але принцип стадності спрацьовував, і не було на те ради.

Я увійшов мало не останнім, причому мене пропустило дівчисько – мабуть, побачило в мені свого батька. Я уместився біля вікна, поставивши дипломат собі на коліна, не надавши значення тому, що дівчисько стояло, хоча в автобусі було ще чимало вільних місць, аж поки не почали заходити люди і зганяти тих, хто вже закріпив собі місце. З'ясувалося, що вони придбали квитки у касі, а ми, безбі-

летники, посягнули на їхню приватну територію.

Звісно, довелося вступитись і мені. Якийсь юнак, ніби я ворог народу, просвердлив мене колючим поглядом і кризь зуби процідив:

– Тут наші місця.

Він умостився зі своєю подружкою, яка час од часу злякано поглядала на мене, ніби уздріла мерця.

Коли автобус уже був повністю забитий, водій почав збирати гроші. Я тицьнув йому двадцятку, бо вже не пам'ятав, скільки коштує проїзд, та й ціни за цей рік могли підскочити. Він дав мені здачу, яку я, не рахуючи, засунув до кишені.

Нарешті поїхали. Дівчисько стояло позаду мене, і її гострі груденята впиралися мені в спину. Коли водій гальмував, вона навіть не намагалася затриматись і всім тілом лягала на мене. Я вже мав справи з такими дівчатами, сексуально зрілими, але без батьківської ласки і любові. У кожному чоловікові вони бачили батька і хотіли саме любові і ласки, але не отримували цього, і все зводилося до банального і грубого сексу.

Запищала мобілка, і я змушений був свій дипломат поставити між ногами, спершись на сидіння. Хлопець невдоволено подивився на мене: мовляв, заважаєш, старий, але я мужньо витримав його погляд. Хай ще дякує, що не зігнав його з місця і не навчив, що має поступатися старшим.

Надійшла есемеска від Кості Майданюка, мого приятеля-літератора з Вінниччини: “Під обрусом сіно, на обрусі свічка, на всю хату пахне свіжа паляничка. На радість дорослим, на втіху малечі йде до Вас у гості Святий Добрий Вечір. Веселого Різдва!!!”.

Не встиг я добряче задуматись над тим, що і йому щось треба відписати, а в мене у голові готових текстів нема, як надійшло ще одне послання – цього разу від такого ж брата-літератора Віті Мадейчука з Івано-Франківщини: “У День святий Різдва Христового бажаю щастя Вам простого! В душі бажаю відродити уміння вірити й любити! А Бог Вам щедрою рукою, з безмежною до Вас любов'ю, за Вашу віру, за терпіння надасть своє благословіння! З Різдвом Христовим!”.

На душі стало тепліше. Не забувають хлопці про мене. Як приїду до мами, обов'язково їм відпишу – як й іншим своїм бойовим побратимам по літературному цеху. Біль у серці ущух, я відчував, що помолодшав років на десять.

Аж ось і моє село. Я радше відчув, ніж побачив його. Та й розгледіти щось за вікном автобуса було проблематично. Окремі вогники висвітлювали школу, потім сільську раду. Я почав пробиратися до виходу, забувши про дівчинку, що стояла позаду мене.

З автобуса вискочило двійко молодят, які байдуже глянули на мене і швидко пішли. Мороз скував мені серце. А, може, то був щем за рідним, дитячим, сокровенним? Боже, як рідко з того клятого Києва я навідуюсь до свого села. А лише тут відчуваю себе людиною...

Хата була поруч із зупинкою. Автобус вже давно відїхав, пахнувши наостанок парою, а я все стояв на місці й ніби не рішався йти до рідної хати, до мами. Навкруги нікого не було, і село, здавалося, заснуло. Звісно, це була омана. Просто мої односельці від діда-прадіда були негомінкими, не виставляли себе напоказ, а тихесенько перли свого плуга, і оцей їх характер і настрої передався селу,

яке всотало в себе все найкраще від пращурів. За своє життя я перебував у багатьох селах, відвідував друзів-літераторів, і кожне село мало свій характер, якусь родзинку, що вирізняло його від інших сіл. Але ніде я не відчував себе так комфортно і затишно, як у рідному селі.

Я підходив до рідної хати. У спальні світилося. Звісно, мама чекала на мене, і всі думки були про єдиного сина. Здається, сльоза навернулася мені на очі, в горлі щось залоскотало, але я поспішив відкинути геть сентиментальність.

Циган звично загавкав, але відразу стулив пельку, впізнавши господаря. Коли б я не приїжджав, він завжди визнавав у мені свого господаря, хоча розлука могла бути тривалою. Тільки-но я зайшов, мама кинулася мені в обійми. Вона плакала і, здавалось, я заплачу разом з нею.

– Мамо, я ж живий. Що Ви?

Ми сіли. Мама уважно дивилася на мене.

– Посивів ще дужче, – змучено сказала вона.

– Та це сніг, – намагався я жартувати.

Вона засміялась, і лише тепер я помітив, як постаріла моя матуся.

Не встигли ми помолитись і сісти до столу, як за вікном з'явилися колядники.

– Ну, куди ж це годиться! – Мама забідкалась і не знала що робити. – Різдво завтра, а вони вже нині колядують.

Я виглянув у вікно. Це були діти – хлопчик і дівчинка. Я пригадав себе, мало-го, коли ходив колядувати з сестрою, нині покійною.

– Хай заколядують, – сказав я і впустив їх до хати.

Хлопчик був старшенький, років десяти, а дівчинка зовсім маленька, мабуть, ще й до школи не ходила. Вони гарно колядували, аж мама усміялась. Я витягнув з кишені десятку і дав їм. Вони здивовано подивились і, подякувавши на швидкуруч, ніби боялись, що я передумаю і відберу гроші, побігли.

Мама з осудом подивилася на мене:

– Сину, це ж не Київ. Навіщо ти їм так багато дав?

Я здвигнув плечима, але нічого не відповів. Ми мовчки їли, я знайшов у варенику десять копійок. Мама засміялась, бо я піддався на її хитрощі, адже вона поставила миску з варениками з того боку, де були оті копійки.

– Будеш щасливим, сину, – сказала вона і якось раптово поблідла, схопившись за серце.

Я допоміг їй дійти до ліжка, дав валідолу під язик. За якусь хвильку минуло. Мама поривалася встати, аби прибрати на столі, але я не дав, злукавивши:

– Пам'ятаєте, що тато казали? Не можна в такий день їжу зі стола прибирати. Нехай наші пращури поласують.

Ми помовчали, і мама несподівано заснула. Я, маю гріх, подумав, що вона померла, але ні – дихає. Тихенько розстелив ліжко поруч з нею, на ньому спав мій батько, роздягнувся і ліг, вимкнувши лампу. Сон не йшов. Я почав римувати слова, але нічого не виходило. Думки снували туди-сюди й були невиразними.

– Сину, ти спиш?

– Ні. Вам погано, мамо?

Вона помовчала, а потім сказала:

– Здається, я скоро помру.

– Ну що ви таке говорите?

Але вона не слухала, стала розпитувати про Ніну, Оленку і Василька. Свої стосунки з дружиною я підфарбував, а про онуків сказав, що вони приїдуть влітку.

– До речі, Оленка передала Вам свій старий мобільний телефон, так що будете з нею розмовляти.

– Та я не вмію, – мама знову сміялася, ніби нічого й не було.

– А що там уміти? Натиснете на кнопку, я вам покажу, і будете розмовляти зі мною, з Оленкою, Васильком.

– Ну, ну... – Крізь темінь я цього не бачив, але знав, що мама усміхається.

За якийсь час вона знову засопіла, а я повернувся до своїх віршів. Здається, тепер у мене щось виходило. Принаймні перші чотири рядки народилися миттєво:

Я буду вперто перти свого плуга,
Аж поки не сконаю на межі.
Боятись треба зради друга,
Бо вороги сичать відверто, мов вужі.

Аби не розбудити маму, записав віршик на мобілку.
Наступні чотири рядки далися вже важче:

Поет встромив поетові ножа у спину:
Переписав його вірша, не пропустив ні коми.
Вже краще працювать самому до загибуну
Й умерти на строфі від перевтоми.

Теж записав їх на мобілку і вже хотів заснути, але за вікном залунали п'яні вигуки.

Мама прокинулась.

– Підеш завтра на могилу до батька?

Я мовчки кивнув головою.

Так ми пограли у мовчанку ще хвилин п'ятнадцять, хоча зазвичай у мої нечасті приїзди гомоніли мало не до ранку. Втома навалилася на нас обох.

Я довго у муках народжував наступні чотири рядки:

Тебе не можу з пам'яті зітерти,
Душу твою у снах своїх тривожу.
Мабуть, зі мною будеш ти до смерти.
Кохаю я тебе, мою довічну кару Божу.

Кому були присвячені ці вірші, я й сам не зміг би дати відповідь.

Мама мені не заважала, а коли я відімкнув мобілку, аби більше не мордувати себе, запитала:

– Як це в тебе ось ці вірші виходять? Тобі хтось диктує?

– Кажуть, що Бог.

– Дай Боже, дай Боже.

Я швидко заснув, мені нічого не снилося, а коли прокинувся, мами не було. Вона прийшла десь за годину – весела, свіжа, з морозу:

– Христос рождається!

– Славіти його! Мамо, з вашим здоров'ям – та ще й у церкві вистоювати!

– Тільки там я відчуваю життя.

Моя мама знову була молодою, накривала на стіл, не підпускаючи мене до бабської, як вона казала, роботи:

– Ти там у Києві замучився...

На обід прийшли мамина сестра з чоловіком і двома онуками (їхній син з невісткою два роки тому розбилися на машині). Я бачив, з якою ніжністю мама крутилася біля малечі, й постановив собі, що серйозно поговорю з Ніною, аби на наступне Різдво ми всією сім'єю поїхали до моєї мами, а не захоче – заберу дітей і поїду з ними.

Коли гості вже під вечір пішли, мамі знову стало зле, і я домігся від неї, що після свят вона піде до лікаря. Вона пообіцяла, але я зрозумів, що нікуди вона не піде.

На могилу до батька я не пішов, а удосвіта восьмого січня відїжджав до клятого Києва. Мама хоробрилася, казала, що все буде добре, вона буде телефонувати нам з мобільного.

Я дивився на неї зі слізьми на очах і не міг нічого з собою вдіяти.

Я знав, що це моє останнє Різдво з мамою...

КАСАБЛАНКА

Він подивився на годинник і припалив нову сигарету.

– Шоста.

Вона потовклася на ліжку, підвела голову й пильно поглянула на нього:

– Що?

– Кажу, шоста.

– Що шоста?

– А ти як думаєш? Шоста вечора.

Він піднявся й пішов у ванну. Вона, й далі лежачи, взяла одну його сигарету й теж запалила. Дмухнула на сірник, щоб згас, і кинула його поряд з попільничкою. Кілька хвилин дивилася на згаслого сірника й слухала звук душу. Потім встала, підійшла до плити й поставила воду на каву. Доки гріла воду, він вийшов з ванної, струшуючи воду з волосся. Намагаючись не дивитися на нього, промовила:

– Може, не підемо ввечері на той коктейль? Краще зостанемося в ліжку, показуватимуть продовження «Касабланки», буде цікаво! А якщо схочеш, то пограємо в карти. Я тобі зроблю сандвіч.

– Не сердь мене, – розлютився він. – Я обіцяв прийти. Балтазар приїжджає, а я його вже кілька років не бачив!

– Та він тебе навіть і не пам'ятає... Що ти собі вигадав? Ніхто й не помітить, що нас немає. Прошу тебе, залишімося тут, я не можу більше їх бачити, усміхатися... – вона зняла джезву з плити.

– Кого ти не можеш більше бачити? То мої друзі! Я ж не бурчу, коли до нас пхається та товстуха й вижирає всю горілку, яка є в хаті!

– Та товстуха – єдина людина, яка до мене приходиться. І, якщо мене не зраджує пам'ять, учора вона випила всього дві чарки, а все інше – ти. Ти взагалі пам'ятаєш, скільки випив?

Погасила сигарету й повернулася до нього.

– А ті твої «друзі» – взагалі казна-що! Хто тебе запрошував до себе на вечерю, чи хоча б на каву? А вони всі були тут, жерли й пили стільки, що жителів Сомалі можна нагодувати! Килим пропалили! Штори викинула, бо твій поет ними черевики витирав! Друзі! А поза очі тебе обмовляють. На вулиці ж жоден і не привітається!..

– Ми не стрічаємося на вулиці...

Уже вдягнений, пройшов повз неї і лягнув по сідниці.

– Змерзнеш. І запізнимося. Завжди через тебе запізнюємося. Я думав, то стереотип, що жінки завжди запізнюються, але...

– Я не піду. Не вдягатимуся. Хай краще захворію на пневмонію, сухоти або тиф. Не пі-ду. Сидітиму тут і дивитимуся фільм. А коли повернешся, я тобі голови не триматиму. Отак!

– Налий мені кави.

– Ти нормальний? Я щось сказала! Ти чув, що я казала? Не наливатиму я тобі

кави! Устань і налий сам. І не вдавай, що читаєш газету. Вона позавчорашня.

– Справді? Де в дідька ті сигарети?..

– На столі біля тебе. І біля ліжка. І у ванній. І біля телефону! Ти сьогодні відкрив чотири пачки. Переконана, що і в куртці, і в пальті в кишенях ще кілька лежить. Нащо ти стільки відкриваєш? Ти ж не скурюєш і півпачки за день. Коли востаннє скурив більше десятиох сигарет, катався по ліжку й казав, що помреш. Навіщо ти взагалі куриш?

– Чого ти розходилася? Я тобі серйозно кажу, якщо за три секунди не підеш вдягатися, то я йду сам. Одягни той блакитний костюм.

– Маєш на увазі зелений? Жодного блакитного у моєму гардеробі немає. То зелений.

– Гаразд, якщо хочеш – він фіолетовий, тільки швидше!

– Не фіолетовий, а зелений. Зелений! Зелений! І я нікуди не йду.

– То й не треба. Тільки ганьбитимеш мене. Знову...

– Що знову? Вона з мене весь вечір глузувала, сміялася, що я прийшла в тій самій сукні, що й минулого разу. А мені що робити, якщо мій чоловік не має ні можливості, ні бажання купити мені хоч одне плаття на рік?

Роздратовано схопила сигарету, поламала її, кинула в мийку, взяла іншу й припалила.

– Кава схолола, тепер гидотна...

– Звари іншу. Є чим відкоркувати пляшку? Мені зараз не завадить пляшка пива.

– Подивися в шухляді. Але пива немає.

– Як немає?

– Ти ж не купив. Як і молока. Як завтра приготувати сніданок без молока? Ти міг би зараз сходити по молоко, ти вдягнений.

– Просто зараз купити молока? – здивовано подивився на неї, чухаючи потилицю. – Я іноді думаю, що ти ненормальна.

Запала мовчанка.

– Іди. Не по молоко. Просто йди. Іди і не повертайся. І речі свої забирай. Іди геть. Ти мені остогид.

Він обернувся, дістав хустинку, витер обличчя, зняв куртку, повісив її на ручку дверей і сів побіч неї.

– Ти справді так думаєш?

– Так. Ти мені бридкий.

Підвелася й поставила на плиту ще одну джезву з водою для кави. Він підкахикнув і тихим голосом, зі смиреним виразом обличчя сказав:

– Заспокойся, будь ласка.

– Не заспокоюся! Мені від тебе гидко! Уже дуже-дуже давно. Ти не можеш знайти роботи, не можеш закінчити навчання, – та ти, хлопче, не можеш нічого! Тільки й вештався б по вечірках, тринькав мої гроші й чіплявся зі своїм коханням саме тоді, коли мені зовсім не до цього! З мене годі. Вистачить. І твоїх ганчірок, які я перу й прасую, і безладу, що розводиш по хаті! Ти знаєш, що в тебе смердить із рота?

Запитальний погляд.

– Так, смердить! Зроби мені ласку, збирай свої книжки, диски, бритву – і чеши звідси. Або ще краще – дай мені адресу і я їх тобі надішлю поштою. А ти зразу йди. Забудь про мене. Забудь, яка я на вигляд, як мене звуть, знайди собі іншу жертву! – докінчила, йдучи до ліжка.

Він подивився на брудну попільничку на столі, на перевернуте горнятко з-під кави, глибоко зітхнув, взяв куртку й вийшов із квартири. Було чути, як він зайшов у ліфт і поїхав донизу.

Вона увімкнула телевізор і сіла в крісло, підібгавши ноги.

Гамфрі Богарт саме заходив у ресторан.

З сербської переклав Володимир Криницький

Маріанна Задорожна

ЗОРЯНЕ НЕБО

Зоряне небо над головою дарувало спокій, гармонію і будило прагнення до вершин, недосяжних, але таких заманливих.

Маленькі яскраві вогники спалахували в ритмі чарівних видінь, мов танцювали серед темряви.

Вони осяювали ніч і давали надію на новий день, що принесе звершення і світло.

Їх мимохіть шукав погляд у хвилини тривоги і смутку.

Саме вони робили ночі загадковими і принадними.

Зорі нагадували про справедливість і змушували до пошуку людськості.

То був прихисток поетів і романтиків, що шукали натхнення, вдивлялися в холодне далеке сяйво як у відблиск загубленого Раю.

Сьогодні на небі хмари. Темрява поглинула все навколо, проковтнула зорі.

Ніч стала прихистком страху і злочинів. Мрії заснули.

Чи довгою буде ніч?

Що принесе очікуваний світанок?

Чи скоро на небо повернуться зорі, що звіщують кінець мороку і початок нової історії?

ЛАК ЛЕМАН

У цих краях гарно думається. Процес думання і читання, нечувана останнім часом розкіш для людини з далекого міста (колись зрозумілого і осяжного, рідного і затишного), потроху, на подив, перетікає, перетворюється на самодостатнє перебування у просторі-часі, набуває ознак медитативності разом із передчуттям навіть якогось осяяння, прозріння, що прийде до тебе за тиждень, місяць, рік... Вкрай суб'єктивного очікування чогось. Хоча на що тут можна чекати? На новий концерт у «Вікторія-Хол»? Черговий славетний джаз-фестиваль у Монтре? На приїзд чудового оркестру класичної музики? Чи просто на початок сезону «стиглих» равликів і білих вин Верхньої Савойї, охолоджених кришталево-живим альпійським повітрям.

Що то за алхімія? Не збагнути. Повітря? Природа? Чи просто відсутність виснажливої суєти, щоденної боротьби бозна із чим? Мабуть, усе разом, аж із напрочуд барвистою, теплою, чарівливою осінню над берегами Лак Леман, як називають місцеві Женевське озеро.

«Кращі місця на тутешніх пагорбах обіймають виноградники: вони всотують полуденне сонце. Нижче, берегом озера, прямує шосе і електрозалізниця Женева-Лозанна. По той бік водної рівнини – завжди гладенької, як на погляд згори, видно, залежно від погоди, або виразно, або лише обрисами, масиви Альп». Це Чеслав Мілош, «Родинна Європа». Фотографічно точний опис краєвиду, знайомого з деякого часу і тобі.

Коли це почалося? Невже в ті дні, відразу після прибуття? Аеропорт, таксі, три незрозумілих дні в готелі, телефонні дзвінки, переговори... І купа квартир, які треба оглянути із маклером, дилером, чи як там він зветься – з веселим і водночас чіпким молодиком Марком, що щебече без упину, переходячи з французької на англійську і навпаки.

Згадується якийсь драйв, що насправду виявився просто ритмом життя у великому готелі: ранок-сніданок... далі як належить; нова топографія і краєзнавство (Коле-Босі, Петі-Саконе, Бельвю). Треба все запам'ятати, зорієнтуватися і зрозуміти, нарешті, яке саме помешкання ти шукаєш, прагнеш орендувати... У межах доступного, звісно.

Аж ось нарешті типова місцева бабуся-хазяйка: повний парад із самісінького ранку. Зачіска, макіяж, біжутерія, ідеальна сукня... «Бонжур, мадам!». Німа сцена. Бабуся дивиться на мене й не йме віри: прибулець із дикого сходу розмовляє! До того ж чомусь не має золотого ланцюга на шиї, купи франків готівкою у кишенях. І не вдягнений у спортивний костюм із неодмінними «пухирями» розтягнутих на колінах штанів. Багатозначна репліка Марка: «Ну, коли й ця квартира – з видом на озеро, на Монблан, і загалом цей зелений район – вам не сподобається, то вже й не знаю, що вам пропонувати». Та годі, це саме та квартира, про яку думалося. Вона виглядає дивно упізнаваною, неначе баченою в попередньому житті...

За кілька днів смакуєш вранішню каву, дивишся на незворушну гладінь озера

і несподівано згадуєш перший вечір на берегах Лак Леман. Він заворожив абсолютним спокоєм природи – хмар, води, відбиттями-відображеннями старих платанів у ній. Навіть гірлянди електричних вогнів далекого району Колоні видавалися післясвятковими, заспокійливо сяючими лелітками. Тільки знаменитий Женевський фонтан, підсвічений то рожевим, то зеленкуватим, легковажно кидав струмені води високо вгору.

Саме в той вечір ти усвідомив дещо незвичайне, відчув фізично те, що оточувало тебе із перших хвилин в «альпійській країні», як колись полюбляли писати журналісти. Це повітря. Просто повітря, яким хочеться дихати. Чисте, з якимись невловимими, природними запахами-присмаками. Після рідних мегаполісів з їхніми автомобілями, заправленими начебто бензином та, відповідно, начебто повітрям на вулицях, важко було повірити відчутому. Адже машини – ось вони, мчать не так вже й далеко...

Потім були дні, коли ти насолоджувався гостро-знайомими пахощами осіннього тополевого листя, пахощами, що так нагадували подібні, лише сорок років тому, на не надто людних київських пляжах. Не надто... В ті часи.

Потроху звикаєш до привітань і сам вітаєшся із незнайомими людьми: при нагоді, при зустрічах на прогулянках в парках чи на тихих вуличках середмістя. Народ тут, здається, безтурботний, не суєтний і дуже ввічливий. Звикаєш і до «несправжніх» електриків, сажотрусів, слюсарів – вони приходять до тебе в дім із усмішкою, працюють із нею. І такі ж усміхнені йдуть, не багатозначно кречучи і заглядаючи до рук, а просто дякуючи тобі: «Мерсі, месье!».

Розмітка на дорогах така, що неофіту важко заблукати на дорогах і автобанах. За кермом можна й не слухати безбарвні фрази-вказівки GPS-навігатора, «том-тома». А на будь-які твої, ще навіть не артикульовані запитання, швидко дістаєш відповідь. «Де знаходиться...» – аж ось великий вказівник. «А як...» – от мапа, безкоштовно. «Де можна отримати...» – та просто візьми в автоматі талон-номерок на чергу і за кілька хвилин у відповідному віконці чиновник, що розмовляє на чотирьох мовах, все пояснить і навіть стримано, в тему, пожартує. З таких дрібничок складається дуже зручне життя. І давнє гасло зниклої імперії – «все для блага людини!» – виявляється втіленим саме тут.

Тимчасом період гастрономічних відкриттів непомітно переходить у стадію тихого снобістського вередування: ти йдеш ласувати еклерами («Женева – то столиця еклерів!»), – якимось захоплено вигукував мій німецький друг) не аби куди, а саме до мадам Реб'єн, яка тримає милу кав'ярню-крамничку поруч із твоїм будинком. Адже її домашні еклери не порівняти з іншими!

На тебе чекають і відкриття географічні: короткі й тривалі мандрівки місечками довкола Лак Леман, «набіги» у французькі Межев чи Шамоні біля півніжжя Монблану... Краєвиди, замки, ресторанчики і кав'ярні, кав'ярні... Відтак за місяць-другий шкіра обличчя набуває кольору мов у здорової дитини, точнісінько такого, як у місцевих мешканців. А дурні думки не лізуть у голову, й ти не сіпаєшся і не нервуєш без приводу. І з настанням якогось «приводу» також не смикаєшся і не нервуєш. Просто дивуєшся деяким незбагненим речам: хто міг кинути на хідник обгортку від морозива?! А електропоїзд вчора запізнився на шість хвилин... Як таке могло статися?!

Ти несамохіть колекціонуєш незбагненні таємниці Швейцарії. Чому, скажімо, місцевий люд віддає перевагу виключно дрібній картоплі? Саме такій, яку в нас, зазвичай, пропонують за найнижчими цінами? Якась містична таїна прихована за таким вибором. Мабуть, швейцарці, які так щиро зберегли неймовірно прекрасну природу своєї країни, і які живуть у справжньому ХХІ-му, постіндустріальному, столітті, знають щось таке, що приховане від пильного погляду прибульця зі східних рівнин...

Ця країна, часто непоказна, без запаморочливих хмарочосів, без дурних, демонстративних розкошів, із отією класичною «скромною принагідністю буржуазії», так нагадує високотехнологічне, добре облаштоване селище. Чи, коли хочете, вишукане «містечко котеджів», як тепер кажуть.

*

...Одного ранку, коли ти стоїш на улюбленому довгому причалі й із призабутим хлопчачим захватом тягаєш із прозорої води озера окунів, поруч з'являється імпазантний молодик. Він має два чудових атрибути місцевого рибалки: акуратну чорну бороду й елегантний капелюх із широкими крисами, який напрочуд личить хлопцеві.

- Ви не заперечуватимете, якщо я куритиму? – звертається він, дістаючи джмюну сигару.

- Та прошу дуже...

- Мій дід завжди курив сигари на риболовлі, – з усмішкою пояснює він. – І з того часу цей запах міцно пов'язаний для мене із вдалим ловом...

Молодий чоловік курить, димок летить до неба, молоде ніжне сонце кидає золоту луску на ледь побрижену гладінь озера. Ми добре мовчимо, вудимо рибу. Саме в такі миті закрадається єретична думка, що життя буває прекрасним.

2011 рік

РИМИ РИМУ

Рим можна оглядати в два способи: 1) вивчати все цікаве в одному кварталі, а потім переходити до іншого; 2) або щоранку шукати саме ту красу, до якої відчуваєш потяг, встаючи вранці. Як справжні філософи, ми щоденно робитимемо те, що видаватиметься нам найбільш приємним саме цього дня...

Стендаль

Здається, стара римська квартира постійно думала про щось своє і згадувала лише їй відоме. Це відчувалося щохвилини: на будь-якого прибульця вона майже не звертала уваги. Примхлива ліпнина на стелях, стільці й крісла, немов урочисто принесені з палаців вічного міста, бронзові лампи (їх важко розпізнати у вічній напівтемряві коридорів), кремезні, неповороткі дзеркальні шафи

і металеві ліжка, навіть двотисячолітня амфора на опорі-тринозі, антична посудина, вкрита товстим шаром вапнистих морських осадів, – все прислухалося до шепотів-наказів невидимого *genius loci*, до думок і настроїв цієї лабіринтової квартири-змії, що дивним чином утворювала риму із неповторно-величезною банею Базиліки ді Сан П'єтро за вікном, подібно до того, як Змій складав фатальну риму-антитезу із місцем спокою і щастя, – Садам.

Вдень оманливо-звичні звуки міста приглушували, нівелювали, притлумлювали примхливі асоціації й підозри щодо існування можливих таємниць справжнього, нічного помешкання. Але надходив вечір... і заснути не давало неприродне, ледь чутне рипіння невідомо яких дерев'яних предметів чи конструкцій, за деякий час – шурхоти і мало не живі подихи за стіною, потому – монотонне механічне гудіння (трансформатора чи рур водогону?) і знову змушував здригатися плач полиць у монументальній шафі, шухляд у двох бундючних бюлях із прикрасами на дверцятах – бронза й слонова кістка – та схлипи ще багатьох істот, створених із листяних порід і поселених в римській квартирі із бозна яких часів.

Над ранок, перш, ніж стати ясно-блакитним, небо над Римом сіріло, а монотонне гудіння ставало просто нав'язливим гулом холодильників піцерії на першому поверсі старого будинку. Здається, давня казка закінчувалася... Але так тривало до ранніх римських сутінок. І все повторювалося – накочувалися нерівні хвилі хвилювання й прислухання до звуків і тиші між ними, що, здається, була більш вагомою за свою риму-антипод, яка звучала.

Попри всі побоювання (пам'ять про безсоння на інших пагорбах, в іншому місті, була живою і яскравою) сон невідворотно приходив і вимикав розбурхану свідомість, пропонуючи свої традиційні дари: позірно беззмістовні видіння, гонитви і втікання, жахи, які неможливо висловити й описати, привести до якогось логічного, денного знаменника під теплим лютневим сонцем Риму. Завершувалося панування всіх цих гіпносів, морфеусів і фантазів очікувано-несподіваним пробудженням із безтямно-зацькованим поглядом, зведеним до стелі й холодним потом на потилиці.

Вдень і Рома, й непрозорований Тevere заворожували своєю нескінченністю в просторі й часі, сталою мінливістю й оманливою сталістю, справжньою вічністю, втіленою в камені, а найбільше – тим невимовним, що вабить всіх до цього середземноморського центру тяжіння. Ці терцини й катрени по десять-дванадцять годин звучали на кожній вулиці, на кожній площі міста, яке зберігало і знову й знову віддавало всім бажаючим чи не всім скарби європейської культури, відлунювали в його філософських стінах, скульптурах-еспресіях, храмах-пристрастях, у мушлях фонтанів, і нарешті ставали ледь чутними в прохолодному надвечір'ї довкола мурів Ватикану. Парні звучання й відлуння дивним чином хвилювали й заспокоювали – почувався піщинкою серед вічності й водночас таким собі деміургом-аматором кожної прожитої хвилини. І жодна з них не була даремною: адже буття митей творилося тут, в неймовірному Римі. Справді, щоранку слід було шукати ту красу, яка ставала красою саме цього дня, цього настрою, яка існувала, поставала саме зараз. Краса, здавалося, була у всьому – в благословляючому русі руки Папи з вікна бічного будинку над площею, в захваті прочан, що чекали на цей рух, у швидкому летові мартинів над банями

Сан П'єтро, в мереживі платанових гілок і тінях від них, мовчазному спогляданню старезними мостами бігу античних вод під ними...

Ритміка днів і ночей, прильоту-приїзду до Roma Aeterna і невідворотного від'їзду з нього, вранішнього виходу з будинку на вулиці міста і вечірнього чи нічного повернення до старої римської квартири, натякали на нескінченні реінкарнації мислячої людини – принаймні емоційно-духовні, принаймні в межах цього земного життя.

Отож справді, робитимемо те, що принадне й приємне саме цього дня, саме в цю хвилину. Робитимемо, тобто споглядатимемо, всотуватимемо, думатимемо, мріятимемо... Попереду нова мандрівка, тобто нова реінкарнація. Тільки мудреці жадають завершити вічний цикл, а ми ж просто подорожні. Тому ходімо.

2012 рік

ЧЕРВОНИЙ

Вона спакувала мої речі вночі. Вже майже самотня, вона дивиться на мене очима прощального смутку. Я виходжу з вбиральні, стіни, вікна, орхідеї на підвіконні, її почервонілі очі. Мовчазними питаннями її очі стискають моє серце і я мовчу їм у відповідь. Знає, що я не в силах відповісти, тому і мовчить, не знає чи я повернусь, тому і не стримує сліз. Я і сам не знаю чи знов побачу її, обов'язок нутить мчати туди, де немає шляхів чи доріг, де не буде навіть мене самого, лиш людина, що стане ракетою, людина, що стане історією. Двері розчиняються і рожевий світанок займається на подвір'ї нашого дому, я роблю крок на зустріч йому і крок геть від неї. Вона промовляє моє ім'я і болісні судоми прокочуються усім моїм тілом. Я обертаюся і стискаю її в обіймах, наші серця стикаються на шаленій швидкості, на моє плече падають краплі. Наші тяжкі видихи, її тремтять коліна, груди що надривно здіймаються плачем, моя ненависть до цього ранку, до чорного авто, що стоїть на подвір'ї і до людей у ньому, котрі не можуть чекати так довго. Як мало було мені її тепер. Відпускаю її, а вона ще дужче стискає руками мої плечі, обіцяю, що повернусь, а вона не вірить, не вірю навіть я сам. Чорне авто подає гучний сигнал, що не дає мені права затриматися довше і я відсторонюю її від себе. Я лишаю її, розвертаюся та сідаю на задні сидіння авто з тонованими вікнами. Водій заводить двигун і ми швидко рушаємо, лишаючи по собі лиш куряву та дим, а вона все ще стоїть на подвір'ї. Марс, неймовірно близький вже зникає у променях ранку, а з ним зникаю і я.

*

Стискаю зуби, заплющую очі, рев та страшна вібрація струшують моє тіло. Від нестримного поштовху, що слідував одразу за запуском двигунів ракети усі мої органи притиснуло до хребта. Мене починає нудити та вивертати. Коли у дитинстві я чавив ногами жуків, мама питала мене, чи було би мені приємно, якби на мене так само хто-небудь наступив величезною ногою, тепер я точно знаю відповідь на її запитання: це смертельно боляче. Тисне так сильно, що я не можу навіть закричати, не вдається навіть дихати. Здається я вже виблював усе, що міг, але мій шлунок знов і знов корчиться болісними спазмами, намагаючись хоч на мить послабити неймовірний тиск перенавантаження. На мить розплющую очі але не бачу нічого окрім розмитих спалахів світла. Моє тіло вкривається краплями поту, котрі одразу ж скочуються вниз і утворюють вологу пляму на задній частині мого скафандру. Обличчя вкрите потом та слиною, здається, цього випробування не витримала жодна частина мого тіла, але шалені болі, що наповнили собою усе моє єство заглушили відчуття огиди до усіх проявів слабкості моєї фізіології. Ця ракета здатна неймовірно швидко доправити мене до червоної планети, але самий запуск її двигунів може вбити. Якби не довгі роки підготовки, я був би вже мертвий. Ще декілька секунд безумної агонії минають і я лишаю зону земного тяжіння. Полегшення приходить разом з усві-

домленням того, що я безповоротно лишив усе, що цінував та вважав дорогим. Я поклав усього себе на віттар науки, зробився інструментом досягнення великої мрії усього людства.

*

Я тут чужий. Темрява відкритого космосу вражає своїми надприродними масштабами, котрі знаходяться десь дуже високо над межею людського розуміння. Мураха у хмарочосі. Саме усвідомлення неймовірної величезності порожнечі навколо мене глибоко противне моїй людській природі. Примітивний страх не дозволяє зайвий раз ворухнутися, я боюся збентежити цей монструозний простір. Я тут мізерний. Що відбувається за бортом моєї ракети? Мені казали, що там немає нікого й нічого, але я відчуваю тяжкий погляд вічності, що з огидою та презирством дивиться на нікчемну істоту, котра у своїй крихкій шкарлупі намагається непомітно просковзнути повз океан темряви, котрий був тут за мільярди років до її народження. Я тут слабкий. Ця територія ворожа та смертельно небезпечна. Я тут тимчасовий. Людина – лиш тьмянний спалах, миттєвість посеред безмежності часу. Мені лишається лише сподіватися, що відкритий космос не помітить моєї присутності, або принаймні не розгнівається у відповідь на те, як самовпевнено представник людства втрутився у древню тишу цієї моторошної пустелі вакууму.

*

З самого початку я знав на що йду. З того дня, як записався до космічної програми, я більше не належав собі. Усі мої дії були підпорядковані інтересам науки, саме моє життя перетворилося на суцільний експеримент. Мене випробували, знесилювали та знову стимулювали, шукали межі моїх фізичних можливостей, з'ясовували значення мого больового порогу, готували до найбільшої подорожі людства. На деякий час я перетворився ледь не на найважливішу людину на Землі, у мою підготовку вкладали шалені гроші, тисячі лікарів ламали голови над тим, як зробити мене більш життєздатним, над тим як поліпшити умови мого існування працювали логісти зі всього світу. Моя психологічна витривалість не давала спокійно спати вночі найсвітлішим головам планети, адже я мав не лише вижити під час польоту, але і зберегти здоровий глузд. Вони вигадували бозна що, аби тільки я втілив їх задум. Кінець кінцем я так сильно втомився від цієї метушні навколо моєї персони, цієї надмірної відповідальності та значущості, котрої надавали мені усі ці люди, що мрія усього людства перестала бути мрією моєю.

*

Вийти на поверхню та зібрати дослідні зразки – все просто. Мене ще досі трусило від важкого приземлення, під час котрого моя ракета ледь не розлетілася на уламки. Неймовірно полегшення прийшло до мене разом з піском та пи-

лом багряної пустелі, скрип котрих я відчував під своїми ногами. Самотній, однак вільний від поглядів тисяч очей, вільний від світу, я блукав пейзажами червоної планети вдихаючи свіже повітря з мого кисневого балону. Тут ніхто нічого не вимагав від мене, звісно на Землі мені дали деякі вказівки, однак вони не обмежували безмежності недоторканого простору, котрим я міг володіти як одноосібний правитель, як єдиний його мешканець. Тож я повільно пішов до невисоких скель, котрі виднілися не так далеко від місця моєї посадки. Фіолетове з рожевими по обр'ях відливами небо височіло над моєю головою, а десь з боку скель уривчасто та навіть ритмічно гудів вітер, зриваючи з блідо рожевого піску сіру пилу. Йшлося мені легко, не відчуваючи втоми я поволі наближався до червонистих скель, дедалі уважніше вслухаючись у гіпнотичний ритм марсіанського вітру. Вув-вуууп, я роблю крок, вфуп, я роблю два кроки, ву-уууп, ще три кроки і знову вув-вуууп. Так ці звуки повторювалися, надалі дивуючи мене своєю впорядкованістю. Мої очі болісно мружилися від уїдливих променів сонця, котре стояло вже доволі низько над горизонтом, тож я відчув справжнє полегшення увійшовши під високі тіні гострих марсіанських скель. Ритмічний вітер виривався з проходу між скелями жбурляючи у мене пісок, з котрого вже утворилася невеличка дюна, котру я, однак, з легкістю подолав. Пройшовши скелясті ворота я помітив, що вітер раптово стихнув. Скелі утворювали собою природний амфітеатр, в середині котрого розкинулася невеличка галявина всяяна червоними квітами. Примітивний шок струсив усе моє єство, мене паралізувала неможливість швидкого усвідомлення щойно побаченого. Ці рослини були чимось вищим за моє розуміння, чимось з рідні божественного дива. Мій мозок розривало від необхідності переосмислити усе, що було йому відоме до цього моменту, перелаштуватися, зрозуміти, що Марс не така вже й мертва планета та відновитися після цього важкого потрясіння. Подолавши миттєвості мисленнєвого вакууму, я вирішив підійти ближче. Таємничі квіти були чимось схожі на звичні для мене орхідеї, але ці мали дуже короткі стебла і, здавалося, простали прямо з ґрунту. Кожна квітка мала яскраво червоні пелюстки, котрими розходилося павутиння рожевих прожилок. Моторошна краса цієї позаземної флори чарувала та лягала мене одночасно, так само, як, мабуть, діяли на первісну людину квіти вогню. Мене хвилювала можлива небезпека, котру могла нести ця космічна форма життя, в той час як сонце над Марсом вже заходило. Щойно світло почало зникати з просторів небосхилу, рослини, якщо це дійсно були рослини, почали одна за одною всмоктуватися у ґрунт. Без роздумів я захопився за одну з квіток і вона без опору від'єдналася від свого короткого стебла і лишилася в мене на долоні. Огида до самого себе прийшла до мене разом з усвідомленням свого руйнівного впливу на цю чужу планету. Я поклав квітку в надії на те, що якимось чином вона знову поєднається зі своїм стеблом, зникне у марсіанських надрах та повернеться до своєї дивної родини. Мені стало страшно, раптом я завдав непоправної шкоди, прекрасна істота, що жила тут, можливо, задовго до мого прибуття незворушно лежала і ніби дивилася на мене, не залишаючи у моїй душі нічого окрім сорому за свій вчинок. Так я дивився на чергову жертву людського роду, вбита мною, вона марніла на піску. Я взяв її у руки, такий самий знищений, і пішов назад до свого корабля. Марсіанські сутінки згу-

щувалися і темнішали над моєю головою, разом з ними все більше темнішала і згорталася квітка, аж поки не перетворилася у невеличку чорну кульку.

*

Я стояв на занедбаному подвір'ї, фарба на дверях облупилася, а ліхтар не світив. Якби не світло у вікні, можна було би подумати, що цей будинок було покинуто вже дуже давно. Червона планета височіла у нічному небі понад дахом. Я щойно звідти, я здійснив мрію усього людства – зашкодив ще одній планеті і зник з місця злочину. Вона мабуть готується до сну, її силует промайнув у вікні. Моє серце зривалося у грудях вихорами почуттів щоразу, як я думав про цю мить де вона зустріне свого героя, де будуть її вологі очі радості, де потім буде наша ніч і наш день, і наша планета. Я підходжу до дверей, стукаю тремтячою рукою та чекаю. За хвилиною тиші чути повільні кроки у коридорі, вона тихо відчиняє двері. Втоплена та марна вона стоїть та дивиться на мене порожнім поглядом.

– Це ти.

– Я.

– Добре.

Розвертається і ледь підіймаючи ноги йде темним коридором до своєї кімнати. Я ж повертаюся на подвір'я. Марс розпалюється кривавими барвами, велетенською червоною плямою він нависає над порожніми небесами. Я пхаю руку до кишені. У моїй долоні розкривається прекрасна червона квітка, мабуть через те, що на Марсі зараз день.

ОСЬДЕЧКИ Я, МАМО!

Я стояв у своїй групі, вже повністю «упакований» старшою вихователькою в пальтечко, й чекав, що ось-ось увійде мама й забере додому, де чекає на мене рисова каша з молоком і плюшеве ведмежа з потертими боками.

Але мама не йшла. Я з тугою дивився на інших малюків, по яких приходили батьки. Як швидко вони зникали разом у фіолетових сутінках!

Ой, як же я вередуватиму, коли прийде мама! Нехай тепер купує мені електричний паровозик із залізницею, що продається в «Дитячому світі». Чи ні... Краще літак з блискучими крилами – буду льотчиком. Буду літати найдалше! Ні, якнайдалі, – туди, де зможу побачити або білих полярних ведмедів, або пінгвінів.

– Ну чому вона не йде? – з досадою подумав я і заліз у шафку для одягу.

Мені здалося, що всі про мене забули, залишили тут одного на поживу нічному Бабаєві, про існування якого безперестанку нагадували дорослі.

Либонь, ніхто й не помітив моєї відсутності. Тоді я по-справжньому розсердився. На виховательок, на маму, на Бабая. Навіть на себе.

«Піду додому сам!» – подумав сердито, покинув свою схованку й попрямував до виходу.

Повітря на вулиці було навдивовижу свіже. У темно-фіолетовому небі сяяло стільки зірок, скільки я раніше ніколи й не бачив. Було дуже тихо. Зовсім не так, як у нашому дитячому садку, де жили шум, гам і колотнеча.

Я обережно ступив на свіжий сніг. Він хруснув у мене під ногою весело й пустотливо. Це одразу додало мені рішучості.

Швидкими кроками, майже вискоком, я вийшов за ворота дитячого садочка й попрямував до прикрашеної ялинки, що височіла в сусідньому дворі. Хтось повісив на неї простенькі новорічні іграшки – жовті ліхтарики й сині кульки.

Мені раптом стало так радісно, що я навіть змахнув сльозу-бурульку, яка не бажала спадати з кінчика мого носа, й кинув сніжкою у небо. Тільки в небо чомусь не влучив – сніжка посипалася мені за комір.

Поруч з ялинкою стояла снігова баба. Я вдягнув їй на руку чийось забуту рукавицю. Ото сміху буде, коли вранці прийдуть хлопці! Несподівано я побачив Діда Мороза, який поспішав кудись. Він підморгнув мені й чемно привітався. Я помахав йому рукою.

Але чим далі я йшов, тим більше лякали мене будинки, які спершу здавалися знайомими. Тепер вони були для мене чужі!

Я зупинився і став міркувати, що ж робити: йти далі чи повернутися? А може, покричати «Ау»? Мама вчила робити так, коли заблукаєш у лісі...

Перетворюватися в замет, стоячи на одному місці, не хотілося. Я щодуху кинувся бігти, думаючи тільки про те, щоб знайти ту саму ялинку з жовтими й синіми ліхтариками.

Раптом побачив мою ялинку і... маленьке, чорне, наче вуглик, кошения, яке сиділо під гілками й тремтіло від холоду та, напевно, голоду.

– Біднесеньке, – прошепотів я. – Ти зовсім змерзло. Йди-но до мене.

Сунувши кошеня під пальто, я згадав, що в кишені лежить половинка маминого печива. Я вийняв твердий шматочок і розламав. Половину з'їв сам, а половину згодував кошеняті. Хвостик – так я його назвав – вдячно прийняв печиво. Він поглядав на мене великими жовтими очима й тихенько муркотів.

– Бідненький, – повторив я. – І в тебе десь є мама... Мамо! – спробував закричати я з усіх сил, побачивши зовсім поруч маму і двох виховательок, але зміг лише прогугнявити: – Матусю, осьдечки я...

Після цієї історії дитячого садка я більше не відвідував – мама залишала мене вдома. Довгими зимовими вечорами, вклавши мене в ліжко, вона читала перед сном улюблені казки мені і... Хвостик, який сопів поруч зі мною під ковдрою. Кошеня не хотіло розлучатися зі мною навіть уночі.

ЗАПОВІТНЕ БАЖАННЯ

Ніби й до вечора далеко, а на вулиці вже стемніло. Так завжди буває в короткі зимові дні. На подвір'ї засвітилися ліхтарі, і сніг заіскрився, загравав різнокольоровими вогниками.

Хтось із мешканців будинку поставив на дворі ялинку, і хлопчаки прикрасили її новорічними іграшками – бурульками, зірочками, хлопавками. А дядько Михайло з третього під'їзду навіть повісив на гілку велику шоколадну цукерку. Та так високо, щоб ніхто дістати не міг – на саму верхівку. Ну й добре, бо хтось її вже неодмінно з'їв би!

Андрійко, Аллочка та Руслан каталися на ковзанах навколо гаража. А сестриблизнючки Іринка й Маринка, напружуючись, тягли санки з маленькою Катрусю.

І тільки Мишко був сам. Він катав грудки снігу для снігової баби, а думав про те, чому не буває так, щоб у всіх все було добре. Особливо коли на вулиці свято, хочеться сміятися, радіти й отримувати подарунки!

Він прилаштував сніговій бабі голову і встромив гілочку – вийшов ніс. Потрібно ще зробити очі, і буде, наче справді жива. Мишко відійшов убік і подивився на свою роботу.

– А мені подобається, – раптом почув він за спиною.

Мишко обернувся і побачив маленьку Катрусю.

– Гарна снігова баба! Чимось на Діда Мороза схожа!

Мишко знизав плечима й зітхнув.

– От якби вона ще вмiла виконувати бажання.

– А ти маєш бажання? – запитала Катрусю.

Мишко промовчав, але дівчинка нетерпляче смикнула його за рукав.

– Якби моє бажання могло здійснитися – я віддав би за це все на світі, – вимовив хлопчик.

– То не гай марно часу! Адже наші вже всі зібралися!

Мишко здивовано подивився на Катрусю.

– Де вони зібралися?

– Ну як де? На даху, звичайно! Хіба ти не знаєш? Сьогодні може виповнитися будь-яке бажання, тільки потрібно побачити зірку, що падає! Всі наші хлопці потайки залізли на дах, і чекають її...

– Кого? – не зрозумів Мишко.

– Та зірку ж, звісно! Я теж маю бажання, але на дах не полізу, я боюся. Тільки нікому нічого не кажи – це секрет!

Тут Мишко роззирнувся і побачив, що двір насправді спорожнів. Усі хлопчачки кудись зникли.

Мишко подивився на пожежну драбину, що веде на дах. «Полізу і я, – рішуче подумав він, – будь-що!»

Він узявся за поручні й поліз. Сходинок були дуже слизькі, підійматися незручно. І вниз дивитися страшно. Але Мишко ліз, бо дуже хотів, щоб і його бажання здійснилося.

Хлопець майже дістався верху, аж хтось схопив його за комір.

– Ти що тут робиш?! – сердито запитав той хтось.

Мишко поправив шапку й побачив перед собою Андрійка, Славка, Павла і Руслана.

– Негайно лізь донизу! – наказав гладкий Андрійко. – Бракувало ще нам неприємностей через тебе!

– Не полізу! – уперто відповів Мишко. – У мене теж воно є.

– Що в тебе є? – здивовано запитав Славко.

– Бажання!

– То он воно що! – скривився Андрійко. – Ти теж хочеш, щоб твоє бажання збулося?

– Гаразд, – погодився Павло. – Нехай буде з нами! Не гнати ж його.

І хлопці знову розсілися навколо старої димохідної труби.

– Тільки дивися пильно! – наказав Андрійко. – Якщо перший побачиш зірку – одразу кричи.

– Неодмінно, – пообіцяв Мишко, і почав разом з усіма дивитися на небо.

Тут, на даху, небо було дуже добре видно. Світло вуличних ліхтарів зовсім не заважало, і було видно кожную зірочку. Навіть Чумацький Шлях було видно.

Мишко, не відриваючись, дивився на небо, і мріяв – от якби впала зірочка! Він попросив би в неї, щоб удома в нього було все, як раніше. Щоб тато не сварився з мамою, щоб вони всі разом знову ходили на ковзанку і в кіно. І щоб мама перестала плакати ночами, а тато більше часу був удома.

Аж раптом Андрійко схопився і вказав рукою на небо:

– Он-он-он, дивіться! Падає!

Усі хлопці теж схопилися, і справді побачили яскраву іскорку, яка стрімко розрізала небо.

Мишкове серце закалатало, як навіжене. Він, так само як і всі, подумав про своє бажання, і захотів, щоб воно неодмінно збулося, і якомога швидше!

– Усе, впала! – зітхнув Андрійко. – Тепер можна злазити.

Але Мишко відчув, що ноги його не слухаються. Він сів на сніг і раптом заплакав.

– Чого це ти, чого? – сполохалися дітлахи. – Мишку, ти чого? Ти злякався?

– Це я зрадів, – крізь сльози відповів Мишко, – що бажання збудеться...

– А! – протягнув Андрійко. – Зрозуміло! А я загадав, щоб мені тато велосипед подарував.

– А мені – нові кросівки! – примружився Славко.

– А я загадав знайти на вулиці ящик морозива, – мрійливо прицмокнув Руслан. – Ото було б кльово!

І тільки Мишко промовчав. Йому не треба було ані велосипеда, ані кросівок, ані морозива. Він хотів тільки одного – щоб тато, мама і він були знову щасливі разом.

СУРЖИК

Рука його тримала пірнач, очі його тримали їхні погляди. Рука, що звикла до пера і чорнил. Очі, де оселився розпач сутінків. Рука не тремтить. Та очам несила дивитись.

Вони чекали. Вони довго чекали. Усі тут. Борзі хорти Богданові, що підїдали з його столу. Голодні очі. Писарчук, казали вони. Виговчик. А хто з вас читати-писати вміє? От ти, Мартине... ти вже мертвий, Пушкарю, тебе стратили у Полтаві.

Мертвий, ну так і що – все одно тут.

Чого бажаєте, братчики-сіроманці, Олексієві друзі? Стривайте, цезар оддячить вам за тую дружбу. Краще гнилу воду пити, краще хліб червивий жерти, ніж честь лицарську зганьбити, волю вільну забути і під панську руку лягти – не ти казав, Богуне? Не ти, Сірко, урус-шайтан?..

Ще побачите той хліб кривавий. Та не тужіть тоді.

– Товариство низове не бажає тебе гетьманом. Клади булаву! Чи маєш що сказати?

І голос, схожий на щербатий дзвін:

– Хай буде воля товариства і Господа Бога. Та перед тим...

1

...Безмежне поле, ген до виднокраю. Вітер жене золоті хвилі під синім небом, наче море шумує. Колосся стигле до землі хилиться, та ще не скоро жнива, ще не скоро косарі жито жатимуть. Жито, і пшеницю, і ячмінь, і овес. Далі, далі біжать хвилі...

– Іванцю, за вітряка не забігай!

– Добре, матусю!

Біжить собі далі, з вітром наввипередки. Аж ось – вітряк. Махає крильми, вітається, обертається хрест, наче сонце. Старий вітряк, аж чорний від часу. Вітер і борошно. Біжімо далі! Далі – вже самісінький поля кінець, пішли горби, луки, ручай дзюрчить. Он косарі йдуть, усі в брилях, троє голі по пояс, а останній – у білій сорочці, такій чистій, аж око ріже. І без візерунків. От він спиняється, до тебе, Іванцю, обертається. Не ходи за вітряка! Піднімає косар очі, бриля знімає. Що то за один? Сині очі, крижані, холодні, мов небо, те небо, яке ти ще побачиш під Конотопом, під гармати і кінський лемент... Очі смерті.

Твої очі.

Що смерть у білій сорочці тримає у правій руці? Косу тримає.

Що смерть тримає у лівій руці? Паляницю.

Полудень...

...Сиплеться зерно. Пшениця, жито, ячмінь, овес. Натруджені руки, такі красиві, мішають зерня, добренько мішають, тоді – перетруть на порошок, на борошно, з усіх злаків, що під ясным сонцем ростуть, і буде з того борошна паляниця,

та не проста. Такий хліб зветься – суржик. Хліб сонця. Його шанують понад золото. На весіллі стіл прикрашає. Молоді цілуються...

...Дощ. Злива, без межі, без краю, од самого сотворіння світу. Багно. Бруд. Всюди. Холодний, жирний бруд. Розкидана солома, пожухла, торішня, не жовта – сіра. Чоботи. Сіно – солома, сіно – солома, кру-гом! Чужі чоботи, чужа мова. На підошвах, на халявах чужинських чобіт – потоптане зерно. Також торішнє. Його багато, воно нічого не коштує.

Чорний дим мляво тягнеться у небо. Непевна масна цівка – а вчора палало незле. Пожежі, грабунки, насилля. Палають скирти. Палають поля. Все палає, що сухе. Його Світлість князь Пожарський веде переможне військо. І вогонь рушить за ним, адже князь має виправдати родове прізвище. Братчики-православні прийшли. Хто не заховався – Господь своїх розшукає...

І захід сонця фарбує білу, без прикрас, сорочку смерті у червоне.

2

– А скажуть: злії москалики підступно напали на неньку, – хто це промовляє таким глухим голосом, ти чи смерть? – Скажуть: зрадили москалики Богдана. Чого не смієтеся? Хто покликав царську пошесть, лиху пожежу? Не ти, Безпалій? Не ви, Пушкарю, Тетеря, Апостол, Ханенко, хто там ще?.. Мовчіть, живі, і мертві – мовчіть! Достоту брехні. По вінця! Богуна я розумію. Людина славна, шляхетна, себе не шкодувала у війні з ляхами. Ніколи не буде миру між ним та короною польською. Він і Хмеля не слухав... І тебе, Сірко, я розумію, тебе кличуть урус-шайтаном, і не дарма! Військо Низове Запорізьке, герої Хмельниччини, тіла ваші по всій Україні лежать порубані, кісточки білі вовки-сіроманці догризають, – так бо ви боронили волю і честь! А Виговчик, писарчук, безбородько! – зволів вас панам ляським назад у хлопство віддати. То так вам пояснили. Добресенько. А цар-батечко, що у Москві білокам'яній на золотому престолі сидить, свята людина і захисник віри православної. А хто з вас хоробрий, то поїдьмо оце зараз у Московщину, то я вам покажу, як там ведеться селянам-гречкосіям. Яка там воля вільна, як людей на хорти та коні міняють. Кріпаків своїх, православних. То правда, що ляхи на запорожців як на бидло поглядають, та у Московщині «боляри» за худобу мають і власний народ, не те що чужих. Запроданець ляський, кажете ви. Авжеж. Краще бути запроданцем московським. Червоний сап'яновий чобіт «болярина» миліший за жовтий чобіт польського пана.

Татарва іде – а слідом вогонь. Лях іде – а слідом вогонь. Москаль іде – а слідом вогонь.

Завжди, завжди так.

А я казав: хай розірвуть одне одного. Нас ніхто не пожаліє.

Тобі смішно, Брюховецький? Тобі соромно, Безпалій?

Як там казав ваш дружок Ромадановський: «Винных Бог сыщет, а войско надобно потешить!» – воно звичайно, посполитим людям руки-ноги рубати вельми потішно. Христом-богом єдиновірці закликали, єдино у тому винні, що мешкали у Конотопі, не ми, не ті, хто влаштували світлому князеві другі Пилявці на

річці Соснівці. Нас-бо не дістав, дзуськи.

Але ж – треба потішити.

Я тобі сам спечу паляницю з людськими пальцями, Іване Безпалій. Моя мати панною була, та не цуралась, і мені не годиться. Спечу тобі суржик смачненький. То може ти втямиш, яка вільна воля у сусідів...

3

...Рука тримає пірнач. Все ще тримає. Поруч – пишна паляниця. З усіх злаків, що під сонцем ясним ростуть. Священний хліб. Живі і мертві – колом стоять, а в колі тому – гетьман і смерть.

Сорочка у смерті – наскрізь кров'ю просякла, а здається – сік калиновий. Нічого смерть не каже, лише косою хліб розрізає. Очі підводить... Хотів скрикнути Іван, наче його самого ріжуть: не можна хліба торкатися тим лезом, що життя відняло! А смерть лише усміхнулася, і крик колом став у горлі. А з хліба розкраяного кров тече, і з сорочки стікає, стіл заливає, на підлогу збігає, – на столі мапа лежала, то тепер геть чисто кров'ю залита. Дзвони б'ють на Січі, дзвони плачуть по усіх церквах, зриваються дзвони чавунні, та мовчить той єдиний Цар-Дзвін, що у Москві коло Кремля щербатий стоїть.

Руїна. Смерть мовчить, лише усміхається. Руїна.

Козаки-січовики несуть короги й образи похідні, Покрова-Богородиця, на червоному та золотом писана, сльозами плаче, побивається:

– Синочки мої, що ж ви робите! Синочки мої любі, що ж ви коїте! Для того я вас пестила, щоб ви поїдом одне одного їли? Згляньтеся, діточки мої, вже кров'ю Славутич почорнів, вже несила сонцю яєному на вашу кривду дивитись...

Ви ж брати і сестри, діти мої. На Вкраїні пшениця достигає, у Московії – жито, у землях польських та литовських – овес та ячмінь. Усі злаки під одними сонцем, усі народи під єдиним богом, один у вас батько, одна мати. Помиріться, станьте, як хліб-суржик, і скону вам не буде!

Так плакала Покрова-Богородиця за дітьми своїми. А смерть сміялась, бо знала, що скаже пан гетьман Іван Остапович Виговський.

– Пізно плачеш ти, Покрова-Богородице, марно побиваєшся, Мати-Земленька свята, – шепотів колишній писар Війська Кошового. – Один я знав думи Богданові, то він не бажав, щоби одні християни інших на базарі гендлювали, як бидло, проти того і боровся. Ніде нема селянинові тої волі, як тільки на Гетьманщині, а я знаю, про що кажу, бо їздив по світі чимало. І про суржик, про хліб святий, із різного зерня мішаний, правда – та руки твої, Мати, не ті, що колись.

Перебери те зерня. Подивись. Відчуй.

Воно вже не те. Є в тому суржику гниле зерно, плісняве, негідне. І те зерно весь хліб отруїть.

Ти знаєш, Мати-Земле, як корчаться ті, хто того хліба звідав? Отрута цей суржик. Не вбиває, та покручем робить – і того, хто вустами торкнувся, і дітей його. Будуть синочки твої виродків плодити...

Краще хай гинуть.

– То що, пане Гуляницький, – гетьман підкручує вуса, осміхається, – як вам ці «потешні робяти»? Я чув, ваші хлопці за час облоги їх мало не десять тисяч живцем з'їли?

– Не смійтеся, ради Бога, пане гетьмане, – зітхає полковник. – Не знаєте, як ми вас чекали... Уся Московщина на нас сунула, так я чув. Цар має військо у багато тисяч...

– ...і з тих тисяч майже усі люто ненавидять солдатчину, пане полковнику, – очі гетьмана стають кригою, – бо то кріпаки здебільшого. Їх налякай добряче, так і духу їх тут не буде. Кіннота мене більше непокоїть. Та й низовиків Безпалого там доста.

– Але ж з нами Мехмед-Гірей і татари.

– Ти був, пане полковнику, під Берестечком?.. Та й мої «затяжні» підуть геть, шойно кінчатся гроші. Де ставка Трубецького?

– У Таборищі.

– Гаразд, – гетьман обвів нараду сяючим поглядом, здавалося, на посмішці його наморозь, – Бог послав нам знову Пилявці, і гріх буде не повторити їх під Конотопом!

...Тиша. Мара над болотом. Тихо плескотить Соснівка, далі озивається ледь чути Куколка. Раптом птаство здіймається і кидається зграйками у різні боки.

– А знаєте ли вы, Ваша Светлость, – промовляє сам до себе гетьман, – отчего это место зовётся Конотопом? Не знаєте? Ну то скоро дізнаєтесь.

...Соснівку загатили нижче течії. Вода піднялась. Семеон Пожарський про те гадки не мав. І дуже здивувався, коли коні почали грузнути, а відступ перетворився на різанину. Мало того, що виговчики покрали кінний резерв Трубецького, мало того, що заманили його самого у пастку, мало того, що гамселили із гармат у притул, то ще оце!.. Світліший князь чорно лаявся, грозився, та на його очах гинув цвіт царської кінноти...

– Цей Пожарський не дуже «кніжен», – гетьман перемазаний сажею і багном, у хмарах гарматного диму, задоволений, наче кіт, що здибав глек сметани. – Не чув, либонь, як хан Ногай штурмував Липецьк-Конотоп. Не в діда онук, так я скажу. Сагайдачний ходив на Москву, та йому випав гідніший суперник!

– Петро Конашевич-Сагайдачний не схотів битися з єдиновірцями до кінця і покинув ляхів, – нагадав Гуляницький.

– У нього єдиновірці були достойні, – пирхнув гетьман. – Ти чув, що вони співали? Як там...

*Князь Пожарский удалой
Нас ведет походом.*

– *Куда?*

– *На Сосновку!*

– *Зачем?*

– *На базар!*

– *Что там купим?*

– *Самовар!*

– *Зачем?*
– *Будем ляхов, татар резать, хохлов бить!*
– *Будем чай горячий пить!*
– *Ура!*

– Ура! – піші козаки йдуть плече у плече, підводять мушкети, – вогонь!
Відходять, вперед ступає новий ряд...

...Коні дико іржуть, хропуть, тонуть, тягнучи на дно і вершників, це вже не битва, а справжні Конотопи. У давні часи, коли люди ще не знали Христа, коня клали на потребу богові сонця Даждьбогу. Скільки коней принесли в жертву тут?.. А московські стрільці тікають, кинувши важкі бердиші та самопали, рвучи і скидаючи довгополі червоні свитки, а їм у спину летять кулі і картеч, впиваються списи і шаблі, а попереду на них чекають аркани, бо татари прийшли по обіцяний ясир...

– То як, хорош чайок-то? – кепкує гетьман, над головою звиваються хмари кольору сталі, і тої ж барви набувають очі, і гірка усмішка крає лице. – А банькі не хатіте лі?..

– Виродок, предатель, хрістапродавец! – Пожарський аж труситься від злості, могутній чолов'яга, і був би козак – ціни б йому не було, не скиглить, не чекає на милість. – А вихаді со мною на поєдінок! Баїшься, да?!

– Ти ж ранений, світлий княже, – втомлено зітхає гетьман. – Та й не мій бранець. Маю передати тебе Мехмедові, як усіх полонених. Може, він і вийде з тобою на герць...

Скляні, повні ненависті очі у спину.

...Може, хан і вийшов би, та Пожарський спочатку облаяв його, а тоді наплював межі очі.

– Такий ошатний мурза, а плюється, як верблюд-шайтан, – голову світлого князя виносять геть, на червоному килимі не видно крові. Мехмед-Гірей не знає, що нащадки пишатимуться верблюдячою вдачею богатиря Семеона Пожарського...

5

– Я, Іван Остапович Виговський, гетьман Війська Кошового, відрікаюся від булави, – пальці розтискаються, пірнач важко, наче з осудом падає на стіл. – Радійте, панове. Ви обдурили січовиків, вітаю. Скоро одних заб'ють у кайдани московські, других – у ляські, ну і вам трохи перепаде. Не буде другого Богдана, не буде волі, а вітер стане сухий та гіркий. Так я прорікаю, без жалю чи радості, та народ наш вже звідав волі, і ви не заженете його у хлопство. Не одну палицю зламаєте, щоби вовка на вівцю обернути. Втім, бийте, може вдасться.

Жеріть той суржик із гнилого зерна. Смачного.

Я раніше так собі гадав, що те гниле зерно проросло на московським полі. А тепер гадаю, що не у Москві чи не у Польщі справа. Це у нас щось прогнило...

...Кров не тече з паляниці. Хліб тепер черствий, пліснявий, чорний. Скільки ще йому тут лежати? Сонце сідає над болотами Конотопа. Сорочка смерті те-

пер– чорна, чорнісінька, як ніч. І навіть смерть не сміється...

Минуть століття, і змішаються народи, і змішаються мови, і покрученою мовою пишатимуться вчені люди, і казатимуть: суржик – оце жива мова, та їхній суржик буде мертвий. Може, ще зійде сонце над Дніпром-Славутою, і тоді добрі люди очистять зерно від полови, і спечуть запашний, справжній, живий хліб. З усіх злаків, що ростуть під сонцем. Та до тої пори черствий, червивий, смердючий суржик, схожий на попіл, труїтиме народ гірше за війни й голодомори...

...Безмежне поле, ген до виднокраю. Вітер жене золоті хвилі під синім небом, наче море шумує. Колосся стигле до землі хилиться, та ще не скоро жнива, ще не скоро косарі жито жатимуть. Жито, і пшеницю, і ячмінь, і овес. Далі, далі біжать хвилі...

Вітряк іще стоїть тут, і струменить ручай.

Та вже нема за ним смерті.

На кого він чекає тут? Може, на тебе? Може, ти підійдеш до старих, розмашистих крил, станеш на коліна перед хрестом, що обертається, і згадаєш Конопську битву, і тоді помолишся, щоб не ставали марними такі славні перемоги нашого народу?

І може, тоді скресне крига в очах гетьмана, якого не зрозуміли ані тоді, ані нині?..

2009 р.

ДВЕРІ У СКЕЛЮ

Зоряна з Віктором і Юля з Тарасом на автобусній зупинці у Фірі вивчають мапу острова. Із туристичного путівника вони вже поінформовані, що приховує кожна з іменованих грецькою мовою цяток.

– Чорний пляж, білий, червоний... Куди спершу? – Зоряна запитально дивиться на товариство.

– На найближчий, бо ввечері поїдемо в протилежний бік, в Ойю, загравою помилуватися, – Віктор оголошує денно-вечірню програму.

– А що там такого особливого в Ойї? Там сонце по-іншому заходить, ніж на Фірі? – Юля невдоволено пхикає – схоже в неї немає жодного бажання познайомитися із ще одним острівним містечком.

– Хто там бував, розповідають, що Ойя – найромантичніше місце на Санторіні. В Ойю приїздять за незвичайними відчуттями. Сонце там не по-іншому заходить. Просто в Ойї мить sunset (англ. – захід) проглядається найкраще. Мої італійські друзі, з якими я в Чикаго познайомився, спеціально на Санторіні одружувалися, аби отримати найбільшу дозу небуденності, споглядаючи як зафарбоване в червоно-помаранчеві відтінки сонце заковчується в морські глибини. Ти ж, звичайно, знаєш, що різниця між заходом, як, зрештою, і сходом сонця, іноді залежать від того, з якої географічної точки це спостерігати. Перевіримо, чи правду кажуть? – Віктор підморгнув Юлі.

– Невже в Італії немає нічого схожого?!.. Але... якщо в Ойї романтично, то... поїдемо... подивимося, – Тарасова подруга дозволила себе впрохати.

– А зараз у Камарі?! – запитально-стверджувально покликав Віктор, направляючись до автобуса. І Зоряна заклопотано почала перебирати в пам'яті світлин з путівника.

Пляж Камарі розтягнувся довгою береговою лінією із чорним вулканічним піском, солом'яними парасольками, лежаками і численними барами та ресторанами вздовж.

Із погодою їм не надто пощастило: при пекучому сонці море грізно ревіло високими хвилями, що збивали з ніг і відкидали назад, на берег. Віктор із Тарасом як вмілі плавці вступили з морем у поєдинок і навіть здійснили один заплив. Зоряна з Юлею сиділи в воді біля берега і набігаючи хвилі потужними ударами легко повертали їх тендітні фігурки за годинниковою стрілкою. Коли підіймалися з води, направляючись до рушників, із купальних костюмів сипалися дрібні чорні камінці. Пісок розпікся під сонцем як пательня на вогні, навіть короткі перебіжки по ньому без взуття дискомфортили. Юля, яка спершу неймовірно тишилася цивілізованому пляжу з великою кількістю відпочиваючих, через годину вже невдоволено бурчала, вигрібаючи з купальника вулканічні скарби. Тарас не зважав на її настрій, разом із Зоряною та Віктором насолоджуючись першим днем морського відпочинку.

В Ойю їхали у великому, вщент заповненому відпочивальниками автобусі – масовий заїзд на sunset. Автобус мчав дорогою, що кружляла вгору: внизу іскри-

лося море і маліли в розмірах грецькі поселення, а вони зависали десь під небесами. Після прибуття на автобусну зупинку в Ойю пасажери вихлюпнулися з чотирьохколісного транспорту назовні і розпорошилися в товариства, які рухалися в одному керунку. Вузесенькими вуличками, минаючи сувенірні магазини, кав'ярні і ресторани вийшли на променад. Звідти дорога розходилася в два боки, виводячи до майданчиків, над якими розвівався синьо-білий прапор Греції і де, в очікуванні імпровізованого природного шоу заходу сонця, збиралися туристи. Відпочивальники обклеїли власною присутністю майданчики зверху і знизу, сходи, що вели до них, де й вони примостилися, літні столики ресторанів, аби не пропустити мить, задля якої сюди приїхали. На скелі застигли в нерухомості вітряки. Сходами вниз побіг професійний фотограф, а за ним неспішно слідували китайські молодята – наречена в пишній рожевій сукні з квіткою у волоссі і наречений у кольору какао костюмі з шоколадними вилогами і перекинутим через ліве плече наплічником: життя – мандри. Коли денне світило розпочало свій рух до небокраю, глядачі заґелготіли як гуси, розкорковуючи пляшки з іскристими винами. Сонце відкинуло посередині водної гладіні Егейського моря довгу золоту доріжку, замалювавши в багряний колір своє відкочування на нічліг.

Дні на Санторіні летіли, нанизуючись один на одній, штовхаючи часове коло до завершення відпочинку. Вони побували на червоному пляжі в Акротірі: червоні скелі і червоний пісок, спокійне море, старі дерев'яні двері у скелі – і не одні, наводили на думку облаштованого за ними складу, але аж ніяк не пристосованого для проживання приміщення, розміщений посеред пляжу вказівник із написом «Soft drinks Coffee Tost», що веде у невидиму перспективу. Червоний пляж – напівдикий, без лежаків і парасольок. Такий відпочинок їм із Віктором найбільше до вподоби. Із червоного пляжу на катері, минаючи валуни з гротами, повояжували Егейським морем до пляжу з білим камінням. Подивилися як туристи, які бажали засмагати і купатися саме там зіскакували просто у море і, тримаючи в руках взуття, босоніж брели до берега. Кінцева зупинка – чорний гальковий пляж. Юля з Тарасом обмежилися знайомством із червоним пляжем. Подруга Вікторова друга оголосила спротив дикому відпочинку і вони катером поплили на, як назвала його Юля, «потворний, але цивілізований пляж у Камарі».

Зоряна з Віктором із полегшенням зітхнули: Тарасова кохана хоча особа і щира, і добродушна, проте з категорії нитиків. І їм навіть видавалося – якби на чорно гальковому пляжі в Санторіні з ними була Юля, із її постійним невдоволенням усім, там навіть такого маленького дива не трапилося б.

У футболці і шортах у півколіна, солом'яному капелюсі, опираючись на тростинку і шкутильгаючи, він неспішно рухався берегом поміж засмагаючими пляжниками. Підходив, простягав руку і, усміхаючись, подавав грона дрібненького винограду та стиглий інжир. Його ігнорували: хто перевертався на інший бік, хто байдуже відмахувався від чоловіка. Віктор сонно сопів носом у рушник. Зоряна, підвівши голову, з цікавістю роздивлялася дідуся. Він зловив її погляд і простягнув виноград. Намацавши у кишені шортів двоєврову монету, подала йому. «No money!» – заусміхався грек і відвів Зорянину руку. Вона спробувала

йому заперечувати англійською мовою, але дідусь, поклавши їй у долоню паке-тик із двома великими гронами винограду і кількома плодами стиглого інжиру, повторюючи «No money...no money...», пошкутильгав до наступних відпочиваючих, які з цікавістю роздивлялися сцену біля їхніх рушничків. Зоряна кілька хвилин оговтувалася: людська доброта і щедрість не мають чіткої прописки на мапі світу. Потім порушила Вікторову дрімоту:

– Ти бачив?!

– Що?

– Дідусь безкоштовно роздає відпочиваючим фрукти. Ось і нам дісталось... спробуймо! – Вона взяла в руки виноградне гроно і відірвала від нього виноградинку. Поклала у рот і, висмоктуючи виноградний сік, що медовим смаком заповнював ротovu порожнину, задоволено мружилася. Віктор здивовано дивився на Зоряну:

– Не продає, а пригощає? З якими намірами? – він ще частково перебував у тенетах дрімоти.

– З якими намірами? З добрими, звичайно ж. – Маєш сумніви?

– Дивно все це якось... – Віктор роззирнувся навкруг, шукаючи благодійника і зауважив як той заходив у двері в скелі.

– Згодна – дивно. А знаєш, що?! Бери-но фотоапарат і йдемо напросимося до нього в гості, подякуємо за пригощення і запитаємо дозволу познимкуватися.

Віктор оживився, швиденько заскочив у шорти, Зоряна – в пляжну сукню і за хвилину вони вже стояли біля дверей дідусевої домівки, жестами запитуючи дозволу ввійти. Господар привітно запросив їх до своєї господи. При вході стояв човен, ліворуч двері вели у ванну кімнату з туалетом. Біля протилежних стін – столи, на одному – численні коробочки з ліками, на іншому – порожні пластикові пляшки. Посередині, на долівці – корзини, кавуни та дині. Ліворуч на стіні – фотокартини, праворуч – поличка, по центру – ніша з ліжком, тумбочкою і стільцями. У бокові стіни ніші впираються два інших дерев'яних ліжка.

Невідомими їм грецькими словами і загальнозрозумілими рухами-дотиками старенький грек пожалівся на хворі ноги. Коли для спілкування бракує слів, мовою міжнародного порозуміння стають міміка і жести. Віктор вказав йому на свого фотоапарата. Господар, усміхнувшись, згідливо кивнув і, повернувши голову убік, покликав невелику біляву кучеряву собачку породи вуличтер'єр, яка спостерігала за ними з порогу дивної оселі. Чотириногий друг тієї ж миті опинився біля старого і, зіп'явшись на задні лапи, передні поклав йому на коліна. Дві самотності – людина і собака, пошарпані невидимими шрамами прожитих років, ділили спільно радість, маловідмінних один від одного, днів.

Наприкінці фотосесії Зоряна попросила Віктора, аби зазнимкував окремо ще й фрукти на долівці. Її жест дідусь потрактував по-своєму, миттєво нагнувся, швиденько підхопив у руки невеличкого кавуна і, розрізавши навпіл, запхав їм у руки. А наступної миті запропонував забрати й решту овочів. Зніяковіла Зоряна щиро подякувала і швиденько потягнула Віктора до виходу.

Шальки ваг колихнулися і врівноважилися – їхню фінансову втрату в Афінах компенсувало дивовижне знайомство з дідусем на чорному гальковому пляжі Санторіні. Цієї ночі вони не сплять – довго і ніжно кохаються.

СМЕРТЬ ЧІРО

Біля порогу їхньої квартири пригальмувала швидка. Чіро винесли нерухомого, без жодних ознак життя. За лікарями прямувала Клавдія із виряченими очима і міцно стуленими вустами. Сіра й беземоційна. Уся ця сцена скидалася на кадр із німого кіно. В Інниному серці ворухнулося співчуття: біда (горе?) усіх рівняє, обличчя смерті затьмарює колишні непорозуміння, на зміну їм приходить всепрощення. Бо там для усіх – невідомість. Клавдією починає трясти як у лихоманці. Лікар допомагає сусідці увійти в карету швидкої допомоги. Інна стоїть і думає, що могло трапитися. Щойно вчора Чіро відзначився своїм останнім «подвигом»: самовільно спіявав липу біля будинку. Виглядав досить енергійно.

Швидка допомога від'їжджає і вона врешті встромляє ключ у замок. Сьогодні всі її клопоти посіріли на фоні того, що побачила кілька хвилин тому. Їхнє сусідство завдавало їм чимало неприємностей. Найбільше чого Інна бажала, аби вони мирно роз'їхалися в різні боки. Того ж хотів і Томазо, висловлюючись однак значно гостріше. Коли Чіро припаркував власного кемпера біля їхнього гаража і відмовлявся відігнати його, посилаючись на надмірну зайнятість, а вони три дні не могли доступитися до того, що орендували, у Томазо злетіло з язика: «Пошвидше б ти здох, паскуда!».

Бере в руки телефон: «...не дуже відволікаю? Ні? То слухай – здається, наш сусід вирішив змінити місце проживання. Та ні, вони нікуди не переїжджають... Що? Він сам зібрався вирушити туди, де вічна «поза зона» і звідки не повертаються... не знаю, що саме трапилося, бачила як його бездиханного завантажили в швидку... через годину будеш вдома? Гаразд».

Сама не вечерятиме – не така вже й голодна, дочекається Томазо. Приготує щось смачненьке й легеньке. Відкриває холодильник, мандрує поглядом по його вмісту. Шпинат, петрушка, яйця, сметанка. Таккк... а що в них із картоплею? Зазирає у кладову. На сьогодні вистарчить. У неділю зроблять закупи. Повечеряють зразами зі шпинатом. Ковтає слину в передчутті. І Томазо смачно поїсть.

Томазо приїхав із новиною про таємний виїзд із будинку Патріка: він утік, прихопивши з собою не лише свої речі, а й картини власниці, що прикрашали стіни орендованої австралійцем квартири.

Лише через тиждень з'явилися новини про Чіро.

– Наш дорогий сусід імітував клінічну смерть, максимально сповільнивши дихання і серцеві ритми, – переповідав Томазо почуте від Маттео.

– Як таке можливо? І навіщо?

– Можливо після прийому спеціальних ліків, яких саме не скажу, бо на цьому не знаюся, і в присутності бодай однієї особи поруч, яка має контролювати, аби штучна смерть не стала реальною...

– То Клавдія співучасниця? – Інна пригадала як майстерно їхня сусідка увійшла в роль згорьованої сеньйори – справжня актриса. – А навіщо весь цей театр?

– Щоб отримати гроші від страхової компанії.

– Думаєш, виплатять чи то була їхня гра на ризик?

– Виплатять. Вони не імпровізували. До цієї «смерті» готувалися кілька ро-

ків: Чіро тренувався, а Клавдія його охороняла. Він надзвичайно пишається собою, що йому це вдалося.

– Якщо він сам розповів про це Matteo, то чому твій друг не звернувся в поліцію?

– Жартуєш? Що Matteo мав би сказати поліції? «Ось цей чоловік, мій кузен, обвів навколо пальця страхову компанію, імітувавши власну смерть»? Чіро звинуватить Matteo в наклепі, медики підтвердять, що стан здоров'я нашого сусіда насправді був критичний і замість Чіро до відповідальності притягнуть Matteo.

– Ти маєш рацію! Але, знаєш що?! Цього разу вони самі себе перевершили!

ПРО КУПЦЯ Й МОРЯКА

Одного разу купець запитав моряка:

– Від чого помер твій батько?

– Втопився в морі, – відповів моряк.

– А дід твій?

– І він втонув.

– А як же ти не боїшся подорожувати морем? – здивувався купець.

Моряк не відповів, натомість сам запитав:

– А скажи-но мені, як завершили свій шлях твої батько, дід і прадід?

– Мирно померли у власних ліжках, – відказав купець.

– Е, брате, – мовив на те моряк, – то ж як ти не боїшся щодня лягати у ліжко спати?

З нідерландської переклав Олесь Верес

ВОНА ПРОХОДИЛА ПОВЗ

Кожного дня, чекаючи автобус на зупинці, молодий хлопець роздумував над сенсом буття, але його думки так само монотонно розсіювала дівчина, яка проходила повз. Він часто крадькома спостерігав за нею, гадаючи куди вона поспішає. Можливо, вона бігла на роботу, або ж в університет, або ще кудись. Це ставалось в один і той же час, близько восьмої години. Іноді вона спізнювалась на дві хвилини, але їй бувало, що ті дві хвилини вона недосипала.

Хлопець же поспішав на роботу, це ставалось без особливого ентузіазму, але все ж ставалось. Його всі звали Олег, і він складав із себе звичайного хлопця, який навчався заочно і жив з батьками. По натурі він був песимістом і дещо замкнутим в собі. А ще Олег не вірив в Бога, а отже був атеїстом, за що постійно отримував криві погляди від людей, які кожен неділю ходили до церкви. Хлопець був особливим і мав на все свої пояснення, що інколи суперечили офіційним джерелам. Друзів було у нього мало, але вони було справжніми. Олег не терпів фальшивого відношення, яке було поширене у теперішньому суспільстві. Здавалось, що він народився не у той час, занадто він був не такий.

Хлопець їхав на роботу і слухав музику, що линула з навушників. Він насолоджувався приземленими краєвидами Лондону, які поступово стирали з пам'яті гористі схили Карпат, що вже давно залишились позаду його життєвого шляху. Звичайний день, що був для хлопця ні чим іншим як рутинною. Іноді Олег надумував сюжети, які втілював у віршах. Він присвячував ці вірші тій дівчині, яку бачив кожного дня. Вона була його таємною музою, хоча була звичайною, занадто буденною, певне, таких тисячі, але не для нього... Хлопець знав, що в ній криється якась таємниця, що невидимою пеленою окутує її. Щось таки Олег відчував, дивлячись на неї. Можливо, вона його землячка, а, може, щось надприродне зріднило їх душі? Проте він не вірив у надзвичайні сили. Він дійшов до висновку, що вона просто притягує його, ніби магніт. Так буває, коли хтось поселяється у думках.

І ось він вже заходить в приміщення, де на сьомому поверсі знаходився його офіс. Олег був програмістом, колись він мріяв про таку роботу, але не зараз. Йому набридли яскраві екрани комп'ютерів, постійне сидіння і брак свіжого повітря, а інколи йому бракувало природи. Забруднене місто аж ніяк не давало надії на його приземлені мрії, адже більшість хотіло опинитись на його місці. Всі вважали, що жити у Лондоні круто, але ні. Велике місто вбиває здоров'я і особистість. Олег мріяв про маленький будиночок десь біля річки, або біля лісу у Карпатах, де зміг би зайнятись своєю творчістю, але це всього лиш мрії. Йому не вистачало сміливості на такі значні зміни у його житті.

– Привіт, – крикнув зі свого робочого місця Джейк.

– О, привіт, – замислено відгукнувся Олег.

– Йдеш після роботи в лікарню? – з ноткою радості запитав співробітник відділу розробки програм.

– В лікарню? – хлопець був здивований, адже недолюблював людей у біло-

сніжних халатах зі скляними очима, які не відчували нічого.

– Так, сьогодні ж день донора, – Джейк розтягував слова, ніби пояснював дитині очевидні речі, які та аж ніяк не сприймала.

– А я щось і не заглядав в календар, – звісно, що не заглядав, адже постійна робота не давала йому на це часу. – Певне, що піду.

– В тебе все ж нормально з кров'ю? – з певною недовірою знову питав Джейк, бо ж не вважав 25-тирічних за людей. Взагалі він був трохи дивним, бо ж настрій міг змінювати щосекунди, міг бути ненависником, проте міг бути й улесливим, але мав принципи і виключення з власних правил. Олег для нього був виключенням, адже чоловік більш-менш нормально співіснував з колегою, можна було сказати, що вони друзі.

– Так, думаю, що все буде добре з нею, а як щодо тебе? – хлопець знав, що Джейк любить пити не лише безалкогольні коктейлі, а й щось міцніше.

– В зав'язці, – певне, що він образився, адже миттєво замовк. Безумовно це його зачепило.

Робота, робота і знову робота. Олег вже звик до цього і не жалівся, хоча десь в глибині душі хотів відпочинку. Вже давно хотілось покою, але ж ні. Щоб жити потрібні гроші, які випаровуються швидше за воду, що переховується по калюжам. Хлопець це розумів і працював, допомагаючи сім'ї.

Коли настав вечір, і всі зібрались додому, то Олег з Джейком попрямували до лікарні, яка була не далеко від офісу. Відкривши двері величезного приміщення, що відбивало стерильним відтінком білого, вони ввійшли і попрямували до медсестри, яка пояснила їм куди йти. Спочатку вони віддали декілька крапель крові на аналізи. Це потрібно для здачі крові в значно більшій кількості. Чекання виснажує, тож розмова зав'язалась сама собою, аби розбавити нагнітаючу атмосферу цього місця. Олег з Джейком говорили про життя, про проблеми і, звичайно, про роботу. Епічні і вічні теми.

Нарешті вони дочекались результатів аналізів, для Джейка вони виявились невтішними. Олег не був здивованим – його товариш свідомо руйнував своє здоров'я і надіявся, що все минеться само собою, але ніщо не йде без наслідків.

Ось, хлопець уже спостерігав, як його кров стікає в прозорий пакетик по якійсь трубочці. Олег не знався в медицині, йому це було не цікаво. Всі уроки біології були нудними для нього, тож в його пам'яті залишились лише основні відомості, які не містили ніяких деталей. Проте хлопець знав, що є хворі, яким потрібна допомога від здорових людей. Тож кожного року він стабільно віддавав таким хворим по декілька літрів крові. Звичайно це ставалось не відразу, бо ж тоді б він помер. В процесі здачі йому найбільше подобалось, коли бачив радісні очі пацієнта, якому ця кров була життєво необхідна.

Сьогодні Олега знову ведуть до людини, якій він віддав цю життєдайну рідину. Коли відкрились двері, і він побачив дівчину, яка лежала у ліжку, то він оторопів. Це була його муза, та дівчина, яка кожного ранку проходила повз. Зараз вона була такою блідою, але водночас її очі світилися.

– Це ти? – запитала вона, коли лікар, що супроводжував Олега, вийшов.

– Так, – йому бракувало слів, невже вона його пам'ятає?

– Ти – донор? – вона повеселішала, хоча чому?

– Так. Як тебе звуть? – йому потрібне ім'я, аби знати, кому присвячує всі ті вірші.

– Ілона, а тебе? – несміливо запитала дівчина.

– В тебе таке прекрасне ім'я, мене – Олег, – доза натхнення з'явилась, і він хотів записати слова, що блукали у голові, але не зараз.

– В тебе теж, – вона скромно всміхнулась.

– Чому ти тут? – Олег зачепив радість, що блукала на її обличчі.

– В мене апластична анемія... Неприємна болячка, мені не вистачає еритроцитів. Не дивись так, – вона сумно всміхнулась, – я вилікуюсь, в моєму віці це ще виліковна хвороба.

– Це добре, а ти в лікарні тепер перебуваєш постійно? – бентежно питав Олег, бо ж його це дійсно турбувало.

– Ні, після переливання мене забирає мати, – сказала Ілона, тяжко вдихнувши повітря. В неї паморочилась голова.

– Можливо, я зможу тебе відвезти додому? – стурбовано говорив хлопець.

– Можливо, – знову ця чарівна посмішка на її устах.

Коли в кімнату зайшов лікар, то Олег вийшов і залишився чекати закінчення процедур, аби відвести Ілону до її будинку. Йому не вірилось, що це все реально.

Він відчув цю нереальну реальність, коли тримав за руку дівчину і гордо вів, підтримуючи, бо переливання крові виснажило її. Вони йшли неквапом і говорили про все, абсолютно все, що відбувалось у їхньому житті. Олег розповідав про своє дитинство, юність і про сьогоднішнього, а вона слухала. Потім вони обмінялись ролями, вже Ілона розповідала в якій школі вчилася, ким хотіла стати, а ще повідала про свої мрії. Вони ніби віддзеркалювали думки Олега, приховані десь далеко в душі. Ці двоє були такими схожими між собою, обоє любили комедії, ненавиділи фальшивість світу, а також хотіли жити подалі від великого міста.

Коли вони стояли біля будинку Ілони, то Олег попросив номер її телефону. Його сором'язливість і замкнутість зникла поряд з нею. Вона вже заходила в під'їзд, а він все ще слідкував за її рухами як заморожений. Вже зачиняючи двері, вона обернулась, помахала йому рукою і всміхнулась. Вона була такою живою і справжньою, від неї перехоплювало подих, її мужність вражала. Ілона не зважала на свою рідкісну хворобу і жила, насолоджувалась кожною миттю. Така тендітна дівчинка, проте вона так багато перенесла. Олег бачив на її руках численні шрами від катетерів, уколів і всього іншого. Певне, вони просто не встигали гоїтись...

Кожного наступного дня Олег вже з радістю прямував до зупинки і чекав її. Чекав тої миті, коли вона пройде повз, але ні, сьогодні вона не пройде повз. Ілона підійде до нього і привітається, подарує йому неповторну посмішку. А потім вона піде до університету, а він – на роботу. Ввечері він попрямує до лікарні, де їй робитимуть переливання, а потім забере її і відведе додому.

Так тривало до того моменту, поки лікарі не сказали: «Хвороба зникла.» От і все, тепер Ілона вільна і здорова, а ще щаслива. В неї є Олег, який підтримав її в найгірший період життя, хоча вона не вважала його найгіршим, бо зустріла його в цей час. Він розраджував її віршами, які забирали всі гіркі сльози з її очей і залишали лише сльози радості.

Через деякий час Ілона почула довгоочікувані слова з вуст Олега:

– Виходь за мене заміж, – він стояв на колінах з протягнутою рукою, в якій була каблучка.

– Так, – з радістю промовила Ілона і поцілувала його.

Вони одружились, через рік чекали на дитину. То був хлопчик, якого назвали Джейком, бо так хотів Олег. Якби не Джейк, який працював з ним, то Олег не пішов здавати тоді кров, а отже не познайомився ближче з тою дівчиною, що проходила повз.

РІЧКА

Вона рідко була самотньою, але в її очах палав нестерпний смуток. А можливо, це було лише відображення похмурого неба?

Вперше я побачив її в дощовий вересневий день. Намагаючись сховатися від негоди, набрів на вузьку стежину, яка вивела мене до річки з стрімкими берегами. Кущі з листям, яке наполовину облетіло, висіли на самому краю прірви, немов хотіли втопитися, а вологі корені стирчали із землі, неначе товсті чорні змії. Також тут були величезні пласкі камені – вона сиділа на одному з них.

Спершу її риси здалися мені дуже знайомими, потім я зрозумів, що не знаю її, просто не можу знати. А ще мить опісля, я усвідомив, що бачу інший берег крізь її бліду шкіру.

Як таке можливо? Я не міг зрозуміти, але чомусь мене тоді це не хвилювало. Більш за все мені хотілося дізнатися – хто ця незнайомка і що вона робить тут, зовсім одна, в таку жахливу негоду?

Товсті крони дерев не давали їй замітити мене, та вона й не дивилася в мій бік. Одягнена незнайомка була в сріблясту сукню, яка переливалася усіма барвами веселки від щонайменшого руху, волосся, біле, як перший сніг, розсипалося по таких же білосніжних плечах. Я дивився на неї і не міг відірвати погляду.

Більше всього на світі мені хотілося підійти до неї, поговорити з нею... Поцілувати, якщо вистачить духу. Замість цього я стояв, притиснувшись до дерева, вдихав запах вологої кори і проклинав себе за нерішучість.

Потім вона зникла – я сам не зрозумів, як це сталося. Тільки що вона була тут, сиділа на камені, зосередивши погляд блакитних очей (о, вони були такими яскравими – єдині яскраві цятки на її фарфоровому тілі) кудись на схід, куди річка несла свої сірі, сталевого відтінку води, а ось її вже немає – немов зникла в повітрі.

У першу секунду мене охопив страх – а якщо вона кинулася вниз? Вона була така сумна... Раптом це смерть поселила смуток в її душу? Не відчуваючи під собою мокрої, слизької землі, я кинувся до прірви, де ридали від вітру колючі кущі. Я сам ледве не впав, лише дивом втримався на місці і не звалився вниз, туди, де шуміла наповнена осіннім дощем річка. Обережно, щоб не запаморочилась голова, я заглянув через прірву, але побачив лише похмуру воду. Ніяких слідів прекрасної незнайомки. Але якби вона дійсно плигнула, сильний потік вже встиг би понести її далеко і ніхто ніколи не відшукав би її тіла.

Я відігнав цю думку і позадкував від прірви. Оглянувся, намагаючись запам'ятати це місце, кожен травинку і кожен гілку. Мені здавалося, що це важливо. Я вже відчував, що повернуся сюди.

Біль і страх тиждень мучили мене. Я захворів, мене то морозило, то кидало в жар. Краплі дощу знову і знову били в скло, стукали по покрівлі, і ці звуки мені нагадували стукіт грудок землі, що падають на труну. У деякі моменти мені і дійсно здавалося, що власний будинок перетвориться для мене на могилу. Але потім, в перший за всю осінь сонячний день, я опритомнів і тут же зрозумів, куди

мені треба йти.

Стежку я знайшов відразу – кожен її напрямок відкарбувався в моїй свідомості. Вийшовши з лісу, я натрапив на знайомий берег, який сьогодні вже не здався таким смертельно небезпечним і похмурим. Навіть кущі з обвислими гілками неначе випрямилися, немов передумали стрибати і вирішили ще ненадовго затриматися у цьому світі.

Я побачив її не відразу: занадто яскраве сонце, ліс, який палав рум'янцем, і подекуди миршава зелена трава – усе це віддзеркалювалося на її шкірі, як в дзеркалі, безупинно рухалося, змінювалося, переливалося. Мені здавалося, що я дивлюся на приголомшливу чарівну картину. Але крізь усю цю ілюзію я бачив її – справжню, живу, таку прекрасну, але чомусь нещасну.

Я побачив зайця біля її ніг. Русак сидів нерухомо, притиснувшись до її ніг, лише злегка рухав довгими вухами. На плечі у дівчини примостився соловей, а над її головою роєм літали схожі на крихітні різноколірні блискітки.

Видовище було вражаючим і я ніяк не міг наважитися підійти до неї ближче... А потім вона сама побачила мене. По моєму тілі неначе пробігло тисяча комах. Моє обличчя почервоніло, а прекрасна незнайомка тим часом усміхнулася і поманила мене до себе.

Не відчуваючи своїх ніг, я попрямував до неї. Мої очі були широко розплющені, подих став важким, немов я щойно пробіг велику дистанцію.

Красуня мовчала, лише дивилася на мене з тією ж дивною усмішкою.

– Хто ти? – видихнув я. В ніздрі вдарив запах мокрої хвої, смоли, північного неба і скошеної трави. Нестерпний смуток раптом стиснув серце, у боротьбу з ним вступила якась дивна радість. Я завмер, не в силах поворухнутися, в півкроку від самого прекрасного у світі створіння. – Хто ти? – запитав я ще раз, але не дочекався відповіді. Щось прошмигнуло повз мене – я налякав русака, він помчав в ліс, а птах знявся з плеча незнайомки і з щебетом полетів в небесну синь.

– Ти погано почуваєшся? – поставив я інше питання і цього разу отримав щось на зразок відповіді – дівчина кивнула головою і відвела погляд – тепер вона дивилася на річку.

Я сів на інший камінь. Цей не був таким пласким, його гострі кути впивалися в моє тіло, але я майже не відчував цього.

– Холодно, – сказав я, дивлячись на легку, на вигляд зовсім невагому сукню. – Вам треба тепліше одягнутися.

Ще одна швидкоплинна усмішка.

Зрозумівши, що розмовляти вона або не хоче, або не вміє, я замовк. І ще я несподівано зрозумів, що слова тут зайві. Вони просто не потрібні, ні їй, ні мені.

– Мені вже час, – сказав я декілька годин опісля і піднявся з місця. Вертюшки кинулися врзнобіч, аж біляве волосся зарухалося наче живе. Красуня підняла свій погляд і прошепотіла лише одне слово:

– Повертайся.

Через півтора місяця, коли останнє листя перетворило землю на жовто-бурий килим, а небо вкрили похмурі хмари, я побачив її знову. Подих зими відчувався тут, біля річки, сильніше, чим будь-де. Від смутку в очах прекрасної дівчини мені хотілося померти.

– Як допомогти тобі? – запитав я і отримав відповідь, загадкову, як вона сама:
– Зупини час.

Я не міг зупинити час. Я не міг навіть сповільнити його, а він як на зло прискорювався, перетворюючи хвилини на швидкоплинні миті. Я опустився на коліна і взяв в руки її долоні – холодні, як вода в річці. Чомусь я відчував, що це наша остання зустріч.

– Ми зустрінемося знову?

– Можливо. Якщо ти захочеш сюди повернутися.

Нарешті я набрався сміливості, піднявся і поцілував її в губи. Серце завмерло, немов бажання дівчини здійснилося в цей момент, а по її щоках потекли сльози.

– Я кохаю тебе, – прошепотів я, а згодом зрозумів, що розмовляю лише з холодним каменем.

Я пішов в ліси, я поневірявся по світі, і хмари мчали за мною вслід, виливаючись нескінченними дощами. Випав перший сніг, вкрив оксамитовою ковдрою брудну землю, огорнув наче серпанком голі гілки і дахи будинків. Через декілька років, які видалися вічністю, я повернувся туди, куди серце гукало мене – але тієї, яку я кохав, там не було. Тут панував спокій, тут було порожньо і сумно. Я підійшов до самого краю прірви і ледве розрізнув сліди на снігу. Вони закінчувалися біля води, яка покрилася першою, тонкою кіркою льоду. Спустившись вниз, я припав до неї, я намагався роздавити її, але вона не піддавалася. Сперсердя я кинувся до верби яка росла поруч, зірвав з неї сніговий покрив і зламав декілька гілок. Від відчаю і самотності мені хотілося вити – і я піддався цій спокусі, завив, навіть верхівки дерев відгукнулися на мій крик, а десь вдалині відгукнувся вовк, прийнявши мене за свого.

Вона пішла – але вона повернеться. Зима закінчиться, розтане крига, струмки наповнять річку і моє кохання знову буде вільне – але де я буду в ту солодку мить?

Я піднявся і помчав геть. Я не залишав тіні і був невагомим. Я був лише примарою, духом, який приганяв ці страшні хмари, чудовиськом, яке вбило ту, яку кохав усім серцем.

Вона повернеться. Ні, навіть не це гріло мені душу. Мені самому хотілося пробитися крізь цей лід, самому злитися з водою, розчинитися в ній, стати з нею одним цілим – але замість цього, я злетів в повітря і помчав туди, де мене не чекають, щоб побачити тих, кого не хотів бачити, зробити те, чого не хотів робити.

Сіяти холод. Сіяти смерть.

Переклад Яни Лілл

Др

Костянтин Солов'єнко

**ТИ БІЖИШ ВІД ЩАСТЯ
(трагікомедія)**

ДІЙОВІ ОСОБИ

Ліза (Єлизавета), Віка (Вікторія) – жінки за 40

ДІЯ ПЕРША

Спортзал з кількома спортивними снарядами. Ліза в мішкуватому спортивному костюмі робить зарядку. З'являється Віка в яскравій формі, що облягає струнку постать. Вона підходить до якогось снаряду і починає виконувати вправи. Ліза підходить до снаряду напроти Віки і також займається. Деякий час пані працюють мовчки.

Віка. Чого витріщилася, коза?

Ліза. Я коза?

Віка. Ти. Відвертайся.

Ліза. Ще чого.

Ліза кілька разів повторює ту ж вправу, втім, дивлячись убік, і скривджено переходить до іншого снаряду. Раптом Віка покинула свій снаряд, схопившись за поперек.

Віка. Ой!

Ліза лишила снаряд і дивиться на Віку.

Віка. О-о-о-ой! Допоможи!

Ліза (швидко підходить до Віки). Що?

Віка. Потягнула... Ой... Бол-и-и-и-ить.

Ліза допомагає Віці лягти на лавку.

Ліза. Лягайте. Краще полежати на рівному і твердому. Зараз тренера покличу.

Ліза поривається йти. Віка її зупиняє.

Віка. Не треба. У мене так іноді буває. Минеться.

Ліза. Насправді про здоров'я в нашому віці потрібно піклуватися.

В і к а. Вік? Я молода... поки красива... Ти давно в цьому притулку?
Л і з а. Третій день. Чому притулок? Пристойний будинок відпочинку. Природа, річка,
ліс. Нервову систему заспокоює.
В і к а. І мій лікар про нерви базікав... Нумо, підстрахуй.

Віка обережно встає. Ліза її підтримує.

В і к а. Я – Віка. Тебе як звуть?
Л і з а. Єлизавета. Ліза.
В і к а. Лізка. Мабуть, усі мужики пристають: "Лизни у мене".
Л і з а. Ви про що?
В і к а (схопившись за попереки). Ой... Тут нормальні хлопці є?
Л і з а. До мене учора в їдальні один цікавий дідок підсів. І, уявляєте...
В і к а (перебиває). Діди – не рахуються. Допоможи до палати дійти.

Йдуть.

Л і з а. Так, бувають занудні. А цей про Леся Курбаса розповідав.
В і к а. Чого тільки не придумують... аби внучку собі... надибати.
Л і з а. Яка палата?
В і к а. П'ятнадцята.
Л і з а. Так Вас до мене підселили.
В і к а. Значить, будемо подругами.

Пішли за куліси.

ДІЯ ДРУГА

Кімната будинку відпочинку. Два ліжка, шафа, стіл, два стільці, дзеркало. Віка крутиться перед дзеркалом. Заходить Ліза з двома кульками, з яких стирчать салат, укріп і зелена цибуля.

В і к а. Де ти ходиш? Підемо увечері хлопців знімати?
Л і з а. А салат? Я думала, салат робитимемо. Мені і самій непогано.

Ліза підходить до столу і починає викладати продукти.

В і к а. Ти що, подруго? Всі як сонні мухи лазять по території від сніданку до вечері. Чоловіків мало. Ось і вирішили нас розворушити конкурсом цих салатів. Краще б дискотеку намутили.
Л і з а. А я вже почала фантазувати і закупилася.
В і к а. Які фантазії? Для перемоги потрібно знати, хто в журі. Якщо мужики, то їм головне щоб салат був ситний. Картоплі туди, ковбаси, майонез для го-

строти, можна огірки.

Л і з а. Солоні?

В і к а. А... всі, які є.

Л і з а. Як у відро для сміття.

Віка підходить до столу, перебирає продукти.

В і к а. Бабам – поменше калорій: овочі, фрукти, зелень. (Бере ананас.) Ананас навіщо?

Л і з а. Пам'ятаєш у Северяніна – «Ананасы в шампанском»?

В і к а. Живіт здується. Я – пас.

Л і з а. Усі тільки салати зроблять, а ми дегустаторам ще і шампанське наллємо. Повинні оцінити. Поетично... Я так одного разу пила шампанське в Одесі. Він був аспірантом...

В і к а. Дала йому?

Л і з а. Ще чого. Аспірант у філософії був ніяким. Нічого йому не світило. Так... ріж капусту, а я займуся помідорами. Все мите.

В і к а. Що за бурхлива енергія? Давай поледарюємо, побазікаємо.

Л і з а. Ні. Я не можу, коли день позбавлений сенсу.

В і к а. І який сенс тобі потрібен?

Л і з а. Щось дізнатися, зробити. Подумати про щось... важливе... Ми можемо розмовляти нарізуючи салат.

В і к а. Гаразд, давай капусту.

Деякий час вони ріжуть овочі мовчки.

В і к а. Про що ж тобі дізнатися хочеться?

Л і з а. Про таємниці природи. Я – генетик.

В і к а. Навіщо?

Л і з а. Цікаво ж... Хіба тобі не цікаво?

В і к а. Ні. Мені цікаво, як трахаються італійці. Ніколи не пробувала. Кажуть фантастично, беліссімо!

Л і з а. Печаль яка. Як кицька.

В і к а. Дурна. Це ж насолода, радість, щастя! Це... духовно збагачує!

Л і з а. Без кохання? Ще скажи: «Все одно з ким».

В і к а. Зараз такі чоловіки, що... майже все одно.

Л і з а. Гірша за кицьку. Матусю, не пізно надумала?

В і к а. Сорочка, це – молодість, плюс досвід.

Л і з а. Так то «сорочка».

В і к а. Дурна ти.

Л і з а. Ти страшна людина. Для тебе форма важливіша за зміст.

В і к а. Яка форма такий і зміст.

Л і з а. Дикість. Ти не розумієш, про що говориш.

В і к а. Та ну тебе. Що ти в житті бачила, окрім пробірок і бібліотеки? Ти ж жінка, ти – сама природа, ти – краща частина природи. Що ти про себе знаєш?

Л і з а. Знаю... все, що потрібно.

В і к а. Ти вагінальний оргазм відчувала? Хвилями.

Л і з а. Мабуть. А ти?

В і к а. Сотні разів. Я – на шляху до ідеалу.

Віка починає їсти нарізану капусту.

Л і з а. ...Навіщо? На салат не залишиться.

В і к а. Та ну їх. Все одно хтось зі своїх виграє... Я зараз маску зроблю з огірків.

Омолоджує лице.

Л і з а. Зморшки – від мудрості. Навіщо ховати?

Ліза теж їсть капусту.

В і к а. Звичайно... Вигідніше бути дурепою: виглядаєш молодшою, ...хлопці западають.

Л і з а. Всі на молоденьких дуреп?

В і к а. Може ти інших знаєш?

Віка бере огірок, розрізає, половину дає Лізі.

В і к а. Свій можеш з'їсти.

Л і з а. Гаразд, роби.

Віка нарізає огірок тоненькими кільцями, які накладає на обличчя спочатку Лізі потім собі.

В і к а. У мене матуся чистьоха... Навіть у голодні дев'яності перед тим, як нарізати огірки, зрізувала шкірку... Я цими шкірками лице протирала: шкода викидати... Чудова маска...

Пані стоять одна напроти одної, задерши підборіддя, щоб огірки краще трималися.

Л і з а. Віка, у тебе очі зелені, як огірки. Зараз...

Ліза із задертим підборіддям йде до шафи, дістає свою валізу, кладе на стіл, шарудить і дістає косметичку. Звідти виймає кулон на ланцюжку.

Л і з а (торжествуюче). Є! Узяла! Дарую. Датоліт – камінь любителів пригод. До твоїх очей пасує, а я кароока.

Віка бере, розглядає.

В і к а. Нічогенький. Ланцюжок золотий?

Л і з а. Ні, позолочений.

В і к а (з гримасою). Я тільки золото визнаю. А камінь... на шию...

Л і з а. Золото – штамповка! А камінь – індивідуальний. Якщо камінь твій, то він твою силу збільшує.

В і к а. Що ти мелеш? Може ти ще і у бога віриш?

Л і з а. Не вірю. При чому тут бог? У камені – сила природи.

В і к а. ...Почекай.

Віка лізе у свою тумбочку, дістає флакончик парфумів і дає їх Лізі.

В і к а. Тримай. Запах ніжний. Тобі має підійти. Мені подобаються різкіші.

Ліза відкриває флакончик, нюхає.

Л і з а. ...Якщо чесно, то не дуже люблю парфуми: запахи неприродні, ...сильні.

В і к а. Бери трішки. Жінка має приємно пахнути.

Л і з а. Не знаю. Як на продаж себе виставляєш ...як дешева лялька.

В і к а. Мене приємні запахи... надихають... від себе... від кавалера. Смердючий кавалер – це ж жах. Віддатися такому все одно, що... бути згвалтованою. І ще, мені один красунчик сказав, що на неохайних жінок у козаків – нестояк... Духи – підготовка до зустрічі. Вони... підносять... Ось назбираю грошви, куплю круту тачку, бежеву сукню, духи Сосо Noir і поїду відпочивати на море.

Л і з а. Заздрю людям, які все, що хочуть, можуть купити за гроші.

В і к а. Я не все можу.

Л і з а. Поки немає грошей. А будуть – купиш?

В і к а. Звичайно.

Л і з а. Заздрю. Я не можу купити... наприклад, розуміння людей.

В і к а. Що тобі люди? Ти про себе думай.

Л і з а. ...Мені про людей цікавіше... про майбутнє.

В і к а. Мрійниці завжди лишаяються в дурехах.

Л і з а. ...Не це головне... Ось ти в машині на морі будеш щасливою?

В і к а. Так... мабуть.

Л і з а. А я найбільше боюся щастя.

В і к а. Чому?

Л і з а. Бо його обов'язково нещастя зіпсує.

В і к а. Знову дурна. Ти ж біжиш від щастя. Ти ніколи щасливою не будеш... Не розумію я тебе... Я не можу, коли чого-небудь не розумію.

Л і з а. Як же ти живеш? Завжди є щось не зрозуміле.

В і к а. Дивна ти... Так, маску можна знімати. Десять-п'ятнадцять хвилин щоденно – досить.

Жінки сідають до столу і прибирають шматочки огірків.

В і к а. Умиватися – не треба. Легкий масаж...

Віка злегенька поплескує себе по обличчю кінчиками пальців. Ліза повторює рухи за нею.

В і к а. Ось поясни мені: чого тобі хочеться від життя?

Л і з а. ...Я хочу об'єднати усі біологічні науки, створити загальну біологію... Те, що я можу зробити – ніхто не зробить, Віко.

В і к а. Ну ...ти даєш.

Л і з а. Самоорганізація – той механізм, який є у живої і неживої природи. Він і буде інструментом об'єднання усіх наук: від мікро до макрорівня... Через кілька років я створю струнку біологічну систему.

В і к а. Лізко, ти в науку свою ховаєшся від життя.

Л і з а. Ні, ні. Все не так. Це – різне.

В і к а. Насамперед тобі не завадило б розібратися з чого зроблені хлопчики та дівчатка.

Л і з а. Може, ти мене просвітиш?

В і к а. Хлопці – дурні, влаштовані просто, як собаки: бачить хороше м'ясо і відразу у його слиновиділення, відразу біжить палку кинути.

Л і з а. А дівчата?

В і к а. Як розумні кішки. Хлопці роблять завжди те, що дівчата скажуть. Уся мораль, етика і естетика у дівчат. У хлопців тільки етика мордобою, війни.

Л і з а. І естетика пошани прекрасної пані.

В і к а. Тому, що дівчата у своєму розвитку вищі за хлопчиськів.

Л і з а. Так... У чомусь ти маєш рацію. Іноді попадаються – нічого. Але рідко.

В і к а. Ду-у-у-уже.

У Лізи дзвонить мобільний телефон. Вона здивована.

Л і з а. Так... Ти?... А казав, що роботи на тиждень... Звичайно, добре... Давай. Коли?... Негайно?... Знаю... Так... Зустрічай.

Ліза щаслива відключає телефон. Віка спохмурніла. Ліза гасає по кімнаті, збираючись на побачення.

Л і з а. Це мій з'явився.

В і к а. Коханець?

Л і з а. Так.

В і к а. Щастить же.

Л і з а. Я йду. Уся ніч – твоя. Може й тобі поталанить.

В і к а. Ага. Наших дідуганів заморишся розкочегарювати. Потім заснуть... на півдороги.

Л і з а. Все, біжу.

В і к а. Душ би прийняла.

Л і з а. Він зняв номер з душем.

Ліза втікає.

В і к а. ...Хоч вий... Ні, якщо я сьогодні не знайду хлопа... то мені капець.

Віка йде зі сцени. Чутно як вона ввімкнула душ.

ДІЯ ТРЕТЯ

День. Кімната Лізи та Віки. Чутно шелест дощу за вікном. У Лізи голова замотана рушником. Вона засмучена. Заходить весела Віка.

Л і з а. Ти де ночувала?

В і к а. Такого козака зняла, о-о-о-ой! Твій кулончик допоміг.

Гладить рукою подарунок Лізи, підскакує і цілує її.

В і к а. Ти чого кисла?

Л і з а. Я нездара... нічого не зробила... мало що розумію. Мені усе життя не таланить. У школі з колоди впала. В університеті завжди нещасливі квитки. Стала навіженою тіткою. Навіть кицьку заводити не хочеться. З хлопцями ніколи не щастило. Тільки в книжках читала. Зі своїм посварилася. Козел.

В і к а. Усі вони козли. А мій сьогодні так буцався-а-а-а-а. Уміло. Так що у тебе з твоїм?

Л і з а. ...Коли я була у ванній, він запалив ароматичні свічки.

В і к а. Ай, красунчик!

Л і з а. Душно, ...нестерпно. Каже: «Це ж інші – іланг». Поки провітрювали, стало холодно. Дивлюся, він вже не радісний: «Я ледве вирвався, а ти чіпляєшся». Цікаво, знав же, що я не переносу цей сморід.

В і к а. Ну дурепа.

Л і з а. ...Обізвав мене «холодною»... Пішла я. (Ліза тре пальцями скроні.) Накрапай мені валеріанки.

В і к а. До біса. Краще коньячку. (Дістає з тумбочки пляшку і чарку, наливає, дає Лізі). Давай, подруго.

Л і з а. А ти?

В і к а. Давай разом.

Віка дістає ще одну чарку, наливає й собі. Вони цокаються і випивають.

Л і з а. Я без валеріанки божевільною б стала.

В і к а. ...Хочеш, я тобі свого дам на день.

Л і з а. Навіщо мені чужий чоловік?

В і к а. Твоїм стане... на день. Навчить тебе уму-розуму.

Л і з а. За день навіть не звикнеш... А ти як же?

В і к а. А... переб'юся. Не маленька.

Л і з а. ...Не хочу. Ще закохається... Посваримося із-за нього.

В і к а. Закохається? Не сміши... (Зрозуміла свою нетактовність.) Хіба що для

різноманітності... для контрасту зі мною.

Л і з а. Що, в мене вже і закохатися не можна? (Схлипує.) Лахудра... така...

В і к а. Не реви. Лаятися не будемо. Заберу і все.

Л і з а. І дременете... разом. А я знову одна... Не треба мені таке щастя.

В і к а. Та пожартувала я.

Л і з а. Паскудний жарт.

В і к а. Зі своїм ще помиришся.

Л і з а. ...Не знаю. Ти як свого надибала?

В і к а. Класично – у барі. Сидів, сумував над чарочкою.

– Ви дозволите?

– Хіба мало вільних столиків?

– Мені незручно так пізно у барі одній. Я Вас не турбуватиму. Вип'ю і піду.

– Чого ж Ви одна?

...І так далі.

Л і з а. Спритно... Я б так не зуміла.

В і к а. Вчися... Відразу як побачила його, зрозуміла що... козак достойний...

Потім ще... у нього шрам на спині, як від ножа. Я ледь не очманіла. Сказав, що на сплаві в Карпатах... якась фігня зірвалася.

Ліза ціпеніє.

В і к а. Ти чого, подруго, заснула? (Торсає Лізу.) Може ще коньячку? Очуняти.

Л і з а. ...Він усім про Карпати бреше. Це дійсно від ножа. Бився колись.

В і к а (відійшовши до столу). ...Це твій, чи що?

Л і з а. ...Мій... Ти файна – пішла з першим стрічним.

В і к а. І що?

Л і з а (плаче). Як ти могла?

Ліза швидко йде до Віки, яка забігає за стіл. Так і розмовляють: наздоганяючи-втікаючи.

В і к а. Чого ти?

Л і з а. Як? Він не твій!

В і к а. Я ж не знала!

Л і з а. А що, незрозуміло, що чийсь? Не хлопчик! Мужичара, козлище таке!

В і к а. Я на обід запізнюся!

Віка вибігає з кімнати. Ліза їй услід кидає рушник, яким була замотана голова. Рушник летить безглуздо і падає на підлогу навіть не долетівши до дверей. Ліза плаче, впавши на ліжко.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Вечір. Кімната Лізи і Віки. Вони сидять напружено, дивлячись одна на одну:

Ліза на ліжку, Віка на стільці біля столу.

Віка. Він тобі треба?

Ліза. ...Не знаю.

Віка. Якщо не треба, я заберу.

Ліза. А якщо треба – залишиш?

Віка. ...Заберу.

Ліза. Змія... Все одно потім кинеш.

Віка. Підбереш.

Ліза. Нізащо. Задарма таке лайно не треба.

Віка. ...Так я беру? Він же тебе зрадив.

Ліза. ...Бери.

Віка підходить, обіймає Лізу.

Віка. Плюнь. Ти баба розумна, знайдеш ще кращого.

Ліза. Не боїшся, що він тебе покине раніше?

Віка. Такими як я не розкидаються.

Ліза. Він тебе вже покинув, дурна. Телефонував, коли ти гуляла.

Віка. Заздриш, суко!

Ліза. Можеш перевірити. Зателефонуй – він скаже, що зараз зайнятий.

Віка підбігає, подушкою б'є Лізу, валить на ліжку і душить її.

Ліза (кричить). Дурепа! Я вигадала!

Віка відпускає Лізу і зла злізає з неї.

Віка. Якщо йому щось... задушу.

Ліза. Ідіотка. На біса мені така любов... А ще подруга.

Віка. Ти віриш в жіночу дружбу?

Ліза. ...Нудно як... До тебе я добре відпочивала... І за горло ніхто не хапав.

Чим це він тебе так приворожив? ...Чи справа не в нім, а в тобі?

Віка. Плювати в кому.

Ліза. Ти – скажена корова просто.

Віка. Не ображай.

Ліза. Навіть не думаю... Аналізую... Мені з вами точно не по дорозі... Я, мабуть, поїду сьогодні.

Віка. Мене злякалася, чи що?

Ліза. Ти взагалі... як не людина.

Віка. А якщо я полюбила?

Ліза. Так що – убити можна? Подругу? Із-за любові.

Віка. Ніхто тебе не вбивав. Врізала раз.

Ліза. ...Гаразд.

Ліза дістає з шафи валізу і починає збирати речі. Віка відбирає валізу, ховає за спину. Частина речей вивалюється.

В і к а. Залишайся. Я тебе не чіпатиму.

Л і з а. Не-хо-чу!

В і к а. Знаю: до нього попрешся.

Л і з а (здогадується). Ось чому не відпускаєш.

Ліза намагається відібрати валізу. Віка не дає, відбиваючись однією рукою. Останні речі вивалюються з валізи. Віка кидає її – порожню і двома руками сильно штовхає Лізу так, що та падає біля ліжка. Жінки переходять на крик.

Л і з а. Ти тільки про себе думаєш. А я? А якщо я його теж люблю?

В і к а. Чому я про інших маю думати... у любові?

Л і з а. На те і є мізки... Про дітей, про батьків, про інших дружин, коханок!

В і к а. Сама говорила, що такий тобі не потрібний!

Л і з а. Не потрібний! ...Я про тебе зараз говорю, дурепа! ...Ти пропадеш так!

В і к а. Може краще до старості без любові жити? Обережненько!

Л і з а. Ти не одна! Поруч інші люди є! Ти це враховуй!

В і к а. Ти всіх по собі не рівняй! Я – інша!

Крик вщухає.

Л і з а. ...Ти – глуха... егоїстка... Дарма всі мої слова.

В і к а. Егоїстка. Слова – дарма. Я – люблю.

Ліза встає, збирає розкидані речі і укладає їх в шафу.

Л і з а. ...Ти марно намагаєшся мене гнобити. Не вийде. Я – вільна. І від тебе, і від нього, і від усіх... Колись керівник мене обдунив: в обличчя сказав одне, а відвернувшись зробив інше. Я взагалі-то миролюбна. А тут уперше в житті вибухнула. Таке нахабство. Скандал влаштувала, сказала все, що думаю. Після цього я себе навіть стала поважати.

В і к а. А він що?

Л і з а. Притих... Я роботу все одно кинула через півроку. Ніяк не звикну працювати з тварюками.

В і к а. Співчуваю.

Л і з а. ...Ти собі поспівчуй... Я, ти, він – робимо що хочемо. Ніхто іншій завадити не може. Хіба тільки убити... Я нікого вбивати не буду... Ти мене зможеш убити із-за нього?

В і к а. Здуріла, чи що?

Л і з а. ...Ти мені – не подруга. Він – більше не коханець... Я завтра вранці від'їжджаю... А зараз – спати. Не заважай.

Ліза лягає в ліжку, згорнувшись калачиком. Натягує на себе ковдру.

ДІЯ П'ЯТА

Ранок. Кімната Лізи і Віки. Ліза спить. Заходить Віка зі своєю валізою і з великим різнокольоровим конвертом формату А4. Вона кидає конверт на своє ліжко, відкриває шафу і ставить туди валізу. Від шереху Ліза прокидається.

Ліза. Ти також від'їжджаєш?

Віка. Ні. Я приїхала.

Ліза. Звідки?

Віка подушку зі свого ліжка з усієї сили кидає на підлогу.

Віка. Він поїхав, гад.

Ліза. Так... все правильно.

Віка (кричить). Що правильно? (Підскакує до Лізи.) Ти йому щось наплела?

Ліза. Та заспокойся. Він з ранку вже на роботі. Тому вчора поїхав... увечері... може, вдень навіть. Ти з ним домовлялася?

Віка. Ні.

Ліза. А телефон узяла?

Віка риється в сумочці. Дістає клаптик паперу.

Віка. Є!

Ліза. Телефонуй. Запитаєш, як доїхав.

Віка (телефонує). ...Абонент поза зоною досяжності.

Ліза. Буває. У них офіс у бетонній свічці.

Віка (зло). Ти точно йому не телефонувала?

Ліза. Ні. Я ж спала. Телефонуй ще. Може каву п'є на балконі.

Віка (телефонує). ...Абонент поза зоною досяжності.

Ліза. ...Номер покажи. Може, набрехав.

Віка, повагавшись, дає папірець Лізі.

Ліза. ...Ніби правильний... Останні цифри – двадцять сім, а не тридцять сім.

Віка набирає новий номер.

Віка. ...Нумо... (У слухавку.) Привіт, як дібрався?... Як хто? Віка... Ну щасливо. (Вимикає телефон.)

Ліза. Він?

Віка. Так.

Ліза. І що?

Віка. Зв'язок пропадає. Зателефонує пізніше.

Ліза. Ну... чекай.

Віка. ...Я... вибач, я іноді буваю... жорсткою.

Л і з а. Та ну тебе.

В і к а. Ти так легко з ним розлучаєшся.

Л і з а. ...Навіщо тобі знать: легко чи ні.

В і к а. Навіть мені допомагаєш.

Л і з а. Не важливо, подруго. Все не встигнути.

В і к а. Чому?

Л і з а. Життя коротке. Бог з ним. Мені ніхто не обіцяв щастя... Давай і ми каву поп'ємо. Розчинну, з пакетиків. Згадаємо радянську радість. Дефіцитну.

Ліза дістає з тумбочки кип'ятильник, в дві склянки на столі наливає воду з пластикової пляшки, засовує в склянку кип'ятильник і вставляє штепсель в розетку. У Лізи дзвонить мобільний.

Л і з а. Алло... Ти?... Більше мені не телефонуй... Забудь мене... Я зайнята. Бувай. Прощай. (Відключає телефон.)

В і к а. Він?

Л і з а. Так.

В і к а. І що?

Л і з а. ...Не важливо. Для мене його немає.

Вода в склянці кипить щосили. Ліза не помічає. Віка переставляє кип'ятильник в іншу склянку.

В і к а. Лізко, а коли це останній шанс?

Л і з а. У мене?

В і к а. У мене.

Л і з а. ...Одружуйся.

В і к а. Мені матуся казала: «Якщо дівка до тридцяти заміж не сходила, то стає з душком».

Л і з а. З яким душком?

В і к а. ...З нехорошим.

Л і з а. Ти на незайману не схожа.

В і к а. Дурна, я про одруження, а не просто так.

У Лізи дзвонить мобільний.

Л і з а. Не буду.

В і к а (з надією). Може, не він?

Л і з а (подивившись на телефон). Він.

Вода в другій склянці закипіла. Ліза вимикає кип'ятильник і заварює каву з пакетиків. Мобільний все дзвонить.

Л і з а. Хочеш, ти поговори з ним.

В і к а. ...Не хочу.

Телефон замовкає.

Л і з а. Нарешті.

Ліза запрошує жестом Віку.

Л і з а. Давай. Поп'ємо спокійно.

Віка бере свою склянку. Мовчки п'ють каву. У Лізи знову дзвонить мобільний.

Л і з а. Та ну його. (Відключає мобільний взагалі.)

В і к а. ...Що ж він мені не дзвонить, сука.

Л і з а. ...Нікуди не подінеться... Ти його вже один раз приголубила. Пришвендяє як миленький... Сама мені про чоловіків розповідала. Пам'ятаєш?

Лунає стук у двері. Чоловічий голос: «Відкрийте».

В і к а і Л і з а (одночасно). Він.

Пані говорять пошепки.

Л і з а. Ти йому говорила, де живеш.

В і к а. Забула... може. А ти?

Л і з а. Не пам'ятаю.

Знову стукають в двері. Той же голос: «Це я».

В і к а. Лізко, ховайся в шафу.

Л і з а. Навіщо?

В і к а. Дай поговорити з людиною, зараза.

Л і з а. А коли він до мене прийшов? Тоді – тобі в шафу.

Віка навшпиньках, швидко підходить до дверей і говорить голосом бабусі.

В і к а. А вони усі поїхали. Немає їх. Я б Вам відчинила, парубче, але боюся.

Чоловічий голос: «Ну, вибачте». Віка прислухається.

В і к а. ...Пішов.

Віка повертається до Лізи, обіймає її.

В і к а. Лізунчик, я його так люблю, так люблю! Нехай він буде мій.

Л і з а. Твій. Вирішили ж.

Віка розтискає обійми, йде, сідає на своє ліжко.

В і к а. Лізко, я боюся тебе. Ти – занадто розумна.

Л і з а. Ти теж не дурна. А до твого шарму мені далеко... Чоловікам цяцьки подобаються, а не думки. Кожен з них і так розумник. Розумна жінка поруч – як сраці фіранка... Мене такі не цікавлять... Сумно.

Ліза раптом схлипує.

В і к а. Ти чого?

Л і з а. ...Нічого.

Віка звертає увагу на конверт, який принесла вранці.

В і к а. Забула, тобі лист.

Передає його Лізі. Та розкриває конверта, дістає лист, читає.

Л і з а (сумно). ...Клас! Отримала грант на рік роботи в Інституті Складних систем. Тепер із загальною біологією справи підуть швидше: там такі фахівці.

В і к а. А де інститут?

Л і з а. У Парижі.

В і к а. Щастить же деяким.

З а в і с а

Oc

ЗОРАН ЖМИРИЧ: НЕ ХОЧУ БУТИ ЧАСТИНОЮ СХЕМИ

Спостерігаючи за хорватською літературною сценою, доходжу до висновку, що хорвати добряче нас випередили, як у розмаїтті літературних творів за жанрами, стилями й формами, так і за розвитком інфраструктури.

Але це суб'єктивне враження, яке годилося б перевіряти порівняннями. Запитую про бачення Хорватії, письменства, України і всього іншого у того, хто перебуває «там». У мене в гостях (віртуально, на жаль) письменник (а ще редактор, музикант, журналіст, геймер і лайфер) з прекрасної Рієки Зоран Жмирич.

Зоран – прозаїк, поет, член Хорватського товариства письменників, навіть засновник і тривалочасний головред чи не першого в країні геймерського порталу. Треба сказати, що в його доробку є ціла книжка, складена з дописів на тему комп'ютерних ігор. Зоран брав участь у війні за Незалежність Хорватії і з того часу належить до яскравих представників антивоєнного напрямку в сучасній хорватській літературі.

Добридень, Зоране! Насамперед спитаю саме про книжку, за яку Ви дістали поважні нагороди, зокрема 2010 року її було обрано найкращою книжкою в Хорватії – це роман «Блокбастер». Ви вважаєте цей твір своїм успіхом, і які його витoki?

– З огляду на сучасне становище книги в суспільстві, будь-яка реакція на неї вже може вважатися успіхом. Думаю, «Блокбастер» викликав певну увагу через те, що я в ньому розглядаю енергетику війни очима молодого хлопця, для якого конфлікт ніколи не був природним станом. Я навіть не акцентувався на тому, з

якого боку лінії фронту воює мій герой, тож кожен може легко себе з ним ідентифікувати, хоч на якому боці він воював би. Ідея ж роману, я сказав би... Коли тобі двадцять з гачечком років, тобі значно ближчий одноліток, в якого ти змушений стріляти, ніж п'ятдесятилітній співгромадянин, з котрим разом стоїш на чатах.

Книжка вийшла загальноантивоєнна, і це не всім подобається. Чи стикаєтеся Ви з якимось негативним ставленням до себе через свою позицію стосовно війни?

– Кожен має своє бачення війни. Мій погляд на неї певним чином відрізняється від «загальноприйнятого», тож цілком логічно, що інколи мене різко критикують. Якихось серйозних проблем це мені не приносить, але критика й презирство – це буває. Прихильники правих поглядів, коли дізнаються про моє ставлення до війни, автоматично критикують і мою творчість, навіть якщо (і здебільшого) ніколи моїх книжок не читали. Можливо, дається взнаки й те, що я, пишучи на певну тематику, не згадую про моє воєнне минуле – не відчуваю я потреби всім повідомляти, що маю воєнний досвід і брав участь у війні.

До своєї участі у війні я маю цілком визначене ставлення: воював я не проти сербів, а проти четників. Серби – це народ, а четники – агресори, які напали на мою країну, як, скажімо, Другу світову війну почали не німці, а нацисти. Події на Балканах цілковито шизофренічні ще й тим, що у хорватському війську було немало й сербів, які не схвалювали агресії проти Хорватії і боролися проти неї.

Як і не всі росіяни в Україні схвалюють сучасну путінську політику щодо нашої країни. Я вже сказав читачам, що Ви працюєте і в журналістиці. Чи можна довідатися, ця робота Вам подобається, чи журналістика – спосіб заробити на життя?

– Я не можу сказати, що працюю справжнім, класичним журналістом. Зараз я редактор офіційного порталу Рієки, міста, в якому народився й постійно живу. Навіщо я це роблю? Бо вважаю, що так правильно. Поки що я не хочу жити пенсіонером, хоч і маю право на воєнну пенсію ще з 23-го року життя. Моя пенсія мала б бути 560 євро, а платні я одержую 730. Дехто з приятелів каже, що я ненормальний – щодня вставати о сьомій ранку і йти на роботу, повертатися додому після 17-ої години й отримувати всього на 170 євро більше. Але ті 170 євро показують моїм дітям, що я не вважаю правильним сидіти вдома коштом громадян, які тяжко працюють, у нашій країні й так забагато пенсіонерів. Державна політика від 1990-х років надала пенсію людям і з легшими пораненнями, і навіть цілком здоровим, аби тільки прихилити до себе виборців на кілька десятиліть вперед. Я не хочу бути частиною цієї схеми.

Нещодавно у Вас вийшла нова книжка поезії – теж, слід сказати, антивоєнної – «Записано кулею». Вам як письменникові більше подобається поезія чи таки проза?

– Проза – мій природний спосіб вираження, що ж до поезії, то звертаюся до неї тільки час від часу, може навіть, як до відпочинку від прози.

Чи впливають реалії життя на Вашу творчість? Мусите зважати на події у країні та світі?

– Я нічого не мушу, бо нікому нічого не винен, але, звісно, реаую, бо живу в цьому світі і мене турбують ті самі речі, що й більшість нормальних людей. Просто я реаую не критиканством, а рефлексіями на тему впливу суспільних змін на мене, мій характер, мої вчинки...

Зважаючи на історію відносин між країнами, які зараз стосунки між хорватськими та сербськими письменниками?

– Особисто я не маю широких контактів з колегами з Сербії, хіба тільки крім зустрічей на літературних фестивалях, де атмосфера завжди дружня. Утім, я знаю, що літературні об'єднання Хорватії та Сербії час від часу здійснюють якісь спільні проекти, обмінюються письменниками, і знаю, що це має успіх.

На Ваш погляд, у Хорватії знають про Україну, наше життя, українську літературу, наших письменників? Чи маєте особисті контакти з Україною?

– На жаль, останнім часом Україна перебуває в фокусі через ескалацію Росією конфлікту, а раніше було чути здебільшого про політичні події. Ми чули про Помаранчеву революцію, Януковича, Тимошенко, Євромайдан... А досить блаженські знання про українських письменників впливають з історичної (принаймні я це так бачу) несправедливості, через яку з ХІХ століття і ще й раніше українське губилося за тотальною присутністю й звучанням російського. Навіть зараз якщо хорватів запитати, чий письменник Гоголь, більшість відповість, що російський, хоча про Тараса Шевченка здебільшого чітко знають, що він українець. Нової літератури, на жаль, я не знаю. А загалом про Україну дещо знаю тому, що у 90-ті моя дружина з рієцьким хором була в Україні, кілька днів провела в Києві та Ялті. І зараз спогади про ті дні для неї – одні з найяскравіших у житті. Як і скрізь, найвідоміші посланці своїх країн – спортсмени, з них ми знаємо Бубку, братів Кличків, а моє покоління пам'ятає ще й Блохіна.

Як Ви змалювали б сучасне життя у Хорватії? Чи стало краще після вступу країни до ЄС, чи краще було раніше? Що найбільше хвилює хорватів?

– Я не вірю у довговічність спілки, створеної на засадах економічної вигоди. Гроші не можуть і не стануть підґрунтям стабільності, інакше жителі найбагатших країн були б найщасливішими людьми на світі, а поки що до цього далеко. ЄС – неприродне утворення, яке економічною агресією підкорило малі країни. У давні часи країни підкорювали зброєю, зараз це робиться капіталами. Багаті держави проникають в банківські системи слабших країн, привласнюють їх, а потім вводять свою валюту і свої війська, щоб все це охороняли. Це звичайне насильство під прикриттям «вільного ринку». Хорватський ринок окупований європейськими торговельними компаніями, в чіх магазинах ціни у три-чотири рази вищі, ніж у їхніх країнах, разом з тим працівники хорватських підрозділів

цих компаній дістають платню удвічі чи й утричі нижчу від таких самих співробітників у країнах «Старої Європи». Тож у всіх зараз у Хорватії своє життя. У нас професори-пенсіонери можуть збирати пляшки на смітниках, молодь тікає в кращі землі, хто має роботу – терпить, аби не втратити хоч її, а найгірше – немає політичної стратегії для зміни сучасного стану.

І ще, будь ласка, кілька слів щодо процесу громадянського примирення у Балканському регіоні. Які зараз стосунки між Сербією та Хорватією, і чи справді є небезпека нового посилення взаємної ненависті сербів та хорватів?

– І перед війною, і під час, і після її закінчення в обох країнах все ж таки були розумні адекватні люди. Різниця між тим, що було 25 років тому, і тим, що маємо зараз полягає у більшій глобалізованості нинішніх молодих поколінь, вони мають більше джерел інформації і ними важче маніпулювати. Політикам та їхнім ЗМІ все важче відшукати односторонню думку серед загалу. У 90-х було значно легше створити критичну масу готових на насильство людей. На щастя, вже з'явилася нова генерація, тож маю сподівання, поширення ненависті не буде.

Спілкувався Володимир Криницький

Per

ОПИСАТИ ТЕ, ЧОГО НЕ ВИДНО

Jelena Zlatar. Slijepa točka. Zagreb, CeKaPe, 2015. 212 s.

Цікава й досить незвична книжка прибула до мене з Хорватії і відразу захопила як своїм змістом, так і формою. Ідеться про перший роман Єлени Златар «Сліпа точка».

Роман Єлени Златар "Сліпа точка" Єлена – доктор філософії в галузі соціології, науковий співробітник загребського Інституту соціальних досліджень, активно працює на ниві наукових досліджень, а крім того й пише художні твори. Одне з її оповідань – «Молодість» – вже перекладене українською, нещодавно друковане часописом «ТекстOver». Цього ж року вийшов у світ роман, можливо, навіть як продовження попередньої книжки – збірки короткої прози «Odjavna karta». Принаймні чимало схожого можна знайти в обох книжках.

Герої роману – Барт і Ена, які начебто люблять одне одного і фактично кілька років готуються до одруження. Однак попри позірну усталеність їхнього спільного життя обоє відчувають щодалі сильніше роздратування як від партнера, так і від стосунків.

Чи з метою якимось реставрувати ніжні почуття, чи просто щоб відпочити, вони перед новоріччям їдуть до «столиці кохання» Парижу, аж на місяць. Ена точно сподівалася, що Париж надасть нового імпульсу стосункам, але не була впевнена, що це ще можливо.

Головна героїня тут таки Ена: її думки, почуття та переживання читач бачить на кожній сторінці. Вона закінчує навчання на факультеті психології і обмірковує подальше застосування своїх знань. Слід зазначити, що вибір фаху обумовлений не стільки бажанням зрозуміти людей, скільки спробувати допомогти собі розібратися з навколишнім світом і переплутаними взаєминами з близькими.

Енина мати – захоплена художниця, яка ніколи не звертала уваги ні на чоловіка, ні на дитину, віддаючи всю себе малюванню у своїй студії. Навіть материнської поради від неї дочекатися важко: дівчина хоче почути авторитетну думку досвідченої жінки про те, чи варто їй їхати з Бартом до Парижу, і чи вартий він взагалі того, щоб гаяти на нього час. Мати ж на це відповідає щось на зразок: «Ти або їдь, або не їдь. Просто дай мені попрацювати».

Батько більше дбав про дочку, коли вона була маленька, але виконати материнську функцію він навряд чи зміг би, тож на аналогічне запитання відповів чи не так само, як дружина.

Ена вкотре почувується геть самотньою і нікому не потрібною, і з таких дрібних болючих скалок складається усе її життя. У дитячому й підлітковому віці вона недоотримала любові, а коли виросла – то всі вже вважали, що й не потрібно, велика вже.

Барт... Спершу він здавався прекрасним, надійним, здатним дати їй те, чого вона не могла отримати деінде, і йшлося не лише про секс, хоча інтимні стосунки з ним Ені подобалися. Але невдовзі з'ясувалося, що Барт досить егоцентричний і вельми байдужий, а потім і взагалі вона стала його дратувати. Дійшло до того, що вони лягали в ліжко, кохалися, а Ені здавалося, що все це відбувається не з нею. Тим більше, Бартова поведінка свідчила, що на її місці міг бути будь-хто, і він не помітив би різниці.

Ена постійно записує свої думки й почуття до нотатника (що теж Барта невимовно дратує), аби потім мати змогу подумати про все. Як спосіб зближення вона навіть запропонувала своєму бойфренду прочитати її записи – може, хоч так він зрозумів би, що вона відчуває, в якому світі живе, може, доторкнувся б до її душі, до її потаємного, – та вже після третього рядка хлопець «з'їхав» на те, що для читання таких серйозних речей має налаштуватися, а зараз він нічого не може збагнути, тож «почитаємо іншим разом». «Кохана людина» виявила себе так само, як і «рідні батьки».

Не дивно, що дівчина шукає способів розв'язання своїх проблем у книжках. Вона читає Еріха Фромма, студіює Карла Густава Юнга, досліджує складні взаємозв'язки типів особистостей та відносин між людьми. Чи вдасться їй врятувати кохання чи хоча б зберегти своє «Я» поміж усіх «сліпих точок» не надто вдалим стосунків? А не скажу. За бажання прочитати роман може практично кожен. Наголошу тільки, що книжка ця – не «жіноча» література, а твір про складні людські взаємини, а складні вони у кожному разі й у всіх, до цього підводить нас текст Єлени Златар.

У романі авторка вдало змінює часово-просторове розташування своїх героїв, оповідь про їхнє перебування в Парижі перетинається з моментами минулого, які сторінка за сторінкою показують, чому закоханість і начебто навіть кохання можуть перетворитися якщо не в ненависть, то у кожному разі – в байдужість і неприйняття. Раз-по-раз якась малозначуща для одного партнера деталь відбиває якийсь шматочок серця іншого, це стається все частіше і призводить до цілковитої руйнації. І перед героїнею постає запитання: «Чи повинна я й далі мучити себе і його, тримаючись за те, що нас обох не вдовольняє?»

Письменниця писала свій роман як науковець: вона не могла допустити, щоб якась подія чи частина не мала обґрунтування, тож весь сюжет вибудований напрочуд чітко й логічно. Герої не вдаються до обговорення певних актуальних соціально-політичних проблем, тож їх легко можна було б з хорватських теренів перенести до Києва, і вони органічно вписалися б у реалії українського життя. Хіба що немає певності, що наша українська молодь так само може собі дозволити збігати на місяць до Парижу, аби побувати біля Ейфелевої вежі та на Єлисейських полях.

Не знаю, наскільки можна Ену ототожнювати з Єленою, хоча зрозуміло, що головна героїня проживала і якусь частину життя авторки. Хай як, а перший

роман Єлені вдався, і про це свідчить розголос на батьківщині й те, що дістався він не лише Балкан, а й України. Слід сподіватися, що невдовзі українці зможуть прочитати «Сліпу точку» рідною мовою, а Єлена Златар потішить читачів новими творами.

Володимир Криницький

САРКАСТИЧНА ПОСМІШКА ЕСЕЇСТА

Луценко В.А. Рафаель і юшкоїди: Вибране. –
Дніпропетровськ: Січ, 2001. – 222 с.

*«Бог помер: тепер ми хочемо,
щоб жила надлюдина»
Фрідріх Ніцше*

*«Брехня встигає обійти півсвіту,
поки правда надягає штани»
Вінстон Черчилл*

Інтровертованість моєї особистості та посилене батьківським вихованням почуття соціальної справедливості не дає змоги брати участь у політичних заходах чи виборчих перегонах, хоча й неодноразово запрошували. Можливо, тому мені свого часу здалося, що психологія дає можливість відчутти цей смак – смак особистісної свободи і можливості переступити через підлотників, навіть не озирнувшись на них. Я помилилася. Основне поняття сучасної психології – це толерантність. Толерантність до всього, що заважає купці «обраних» отримувати свої дивіденди з цієї... ммм... науки.

Наше суспільство являє собою хронічний тріумф зла, що став константою скрізь, крім сфери творчості. Тому книга Володимира Луценка так мене порадувала. Автор з перших сторінок відверто починає говорити про те, що хвилює читача сьогодні.

«Кажуть, що Чайковські та Рєпіни формують душу. Однак, у фейлетонну епоху потрібні не особистості, інтелектуальні лідери, а слухняний натовп. Його легше поганяти, відлучати від корита, при нагоді заохочувати імпортною жуйкою...»

(Володимир Луценко, «Фейлетонна епоха»)

Справді, людина завжди має потребу в самовиявах, які дуже чітко характеризують саму людину. Хочеш бути натовпом – отримай, хочеш свободи – їж її, не наїжся, тільки поняття «свободи» для вас оберемо ми. Точніше, сформулюємо, скориставшись усіма можливостями схоластики. Тому Володимир Луценко відверто та саркастично висміює нашу терплячість і неперебірливість у «поїданні» все нових і нових так званих політичних лідерів.

«Не приховую, що мені хотілося збудити у тобі дух непокори до потворних явищ нашого життя. Як могло статися, що в умовах демократії й свободи суспільство розшарувалося на лохліних та пройдохіних, на знедолених та жируючих за чужий рахунок?»

(Володимир Луценко, «Лохлін та Пройдохін»)

Це не означає, що всі ми як один повинні стати негідниками й забути про альтруїзм. Не все так просто.

«Альтруїзм у нас в генах. Самі не поїмо, але гостей до столу посадимо. Мабуть, з альтруїстичних міркувань ми все життя когось захищаємо»

(Володимир Луценко, «Лохлін та Пройдохін»)

Але все ж хочеться, щоб нашим здоровим альтруїзмом не користувалися ті, хто нехтує народом, з яким живе на одній землі. Для цього й самі ми повинні докласти певних зусиль і вийти із зони комфорту, до якої нас за ці роки вдало для себе привчили політичні діячі та партії. Мета? Вона проста і складна водночас: змінити той генетичний код, про який так гірко пише Володимир Луценко.

«Лохлін – це не кликуха, а генетичний тип, зафіксований, можливо, жартівниками-запорожцями в прізвищі цілого роду»

(Володимир Луценко, «Лохлін та Пройдохін»)

Адже, саме в час переростання нації етнічно-генетичної в націю політичну виникає комплекс ідей щодо розбудови держави, соборності, свободи нації і людини, соціальної стабільності та справжньої демократії. На нашу думку, на зміцнення успішності та самоідентифікацію маленького українця великий вплив має особистісний потенціал кожного, хто намагається представляти суспільство.

А якщо не вмієте чи навіть не намагаєтеся, то, як каже Володимир Луценко голосом свого героя Казанови: «Я ж казав: краще про бабс».

Але потім не нарікайте, що вас не запитали і зробили те, чого ви не хотіли. Не волайте, що погано нині живеться. Живеться так, як ми дозволяємо. Ті «одобрямс», які постійно звучать в наших серцях і умах, насправді є міною уповільненої дії, яка вдарить не по нас, а по Україні майбутнього.

Кожен повинен вибудовувати себе відповідно до законів неповторності власної унікальної Самості наперекір тиску суспільних шаблонів та особистісних деструктивних тенденцій, поборювати власну дезінтегрованість, не бути штучно з'єднаними шматками розбитого каменю, а повно виражати сенсотворче особистісне буття.

Розумію, що це дуже складно, особливо у теперішній ситуації, коли суспільство до крові роздирають політичні та ментальні розбіжності. І це не різночитання одного найпростішого тексту, який ні для кого не має значення. Це важливо, оскільки є відображенням представників нації своєрідних історичних умов існування, традиційних форм поведінки, сприйняття навколишнього середовища, які вкарбовуються в національних особливостях культури, інших сфер суспільного життя. І перш за все – у розумінні свободи як першоджерела розвитку.

«Ми абсолютно вільні в своєму виборі: працювати чи не працювати, жити чи не жити»

(Володимир Луценко, «Лохлін та Пройдохін»)

В есе «Партія нового типу» автор саркастично розмірковує про формування «нових партій». Це так схоже на сьогодні, коли, як гриби після дощу, формуються нові партії та благодійні фонди, які розташовуються в найпрестижніших місцях нашого славного міста. З особливим сарказмом автор описує сперецання за першість «виходу на трибуну» спікерів від партій: «За партією донжуанів – пріоритет – рветься наперед рожевощокий добродій. У нашій партії найвитриваліші та найстійкіші члени...

– Тільки давайте без членів, – пирскає слиною другий. – Майбутнє – за партією імпотентів. Рано чи пізно всі там будемо.

– Хи-хи, – глузує перший. – Теж мені, партія... для старих шкарбанів.

– Не скажіть, – парирує імпотентний лідер. – Після Чорнобиля контингент наш значно помолодшав.

Третій генсек з підфарбованими віями і собі товчеться:

– Перше слово тим, хто постраждав від режиму. Ні – тоталітаризму, свободу секс меншинам!»

(Володимир Луценко, «Товариші-хапуни»)

А далі кожна з партій надає свої програми, так схожі на сьогодні... Глузування зі здорового світосприйняття, хвацькі слогани, плутанина свідомості та перефарбування чорного в біле, а білого в чорне. І знов... ловити рибку у мутній воді буде хтось, зацікавлений в бюджетних коштах та безмежній владі.... І так двадцять п'ять років... А ми ведемося...

Добре, що заводські амазонки у Володимира Луценка оцінили хибність шляху голосування за донжуанів-імпотентів-сексменшин й заснували партію порятунку чоловіків. Може й ми, орієнтуючись на задану алегорію автора, нарешті станемо засновниками політичної партії справжніх, а не підробних лідерів, які переймаються нашою долею, а не долею своїх гаманців чи іншої землі.

Ольга Ретіна

ТА ЗАДЛЯ ЦЬОГО ВАРТО БУЛО ЖИТЬ...

Завгородній О.С. Лет: Поезії, переклади, вибране із української синоніміки. – Дніпропетровськ: Ліра, 2011. – 364 с.

*«О, вистачило б днів мені і сил
схилитися над кожним рідним словом»
Олександр Завгородній*

*«Хто не знає, куди прямує,
дуже здивується, потрапивши не туди»
Марк Твен*

Завжди хотіла поміркувати на тему, як епіграфи задають тон моїй статті? Зізнаюся, що існує цілий ритуал написання есе, в якому виборі епіграфа, як і налаштуванню музичного інструменту за допомогою камертону, надається велике значення. Чому в епіграфі саме те, що поставлено? Бо вся стаття про людину, яка чітко знає, куди в житті йти і чим користуватися для самовираження. Куди йти – у творчість. Чим користуватися – рідною мовою.

Якби я хвалила у своїй статті щось таке, чого не існує – це були б грубі лестощі, які Олесь Завгородній, людина з тонким літературним смаком і слухом, відразу ж вичленував би. Але запашної живої мови митця не можна перехвалити. В тому й річ, що ми розбираємо не книжку для народу чи новомодну повість, де слова перемежуються висновками, які принижують філософію народності. Автор не гуркоче з приводу народу або його антипода – еліти – різючими пасіонарними словами. Зі сторінок книжок поета ллється тихий сум і особлива тонка любов до своєї землі, до людей і природи, до жінки. Все це виплеснулося на сторінки «Лету» за допомогою слів, споріднених поетовій душі.

*«О, вистачило б днів мені і сил
схилитися над кожним рідним словом»
(Олесь Завгородній)*

*«Які зі словом хитрощі?
Воно
сповна усім відплатить за лукавство»*

Завжди дивувалась працелюбству та наполегливості майстрів слова, які готові до постійного самовдосконалення в оволодінні цим вербальним інструментом і, не кривлячи душею, наголошують на тому, що досягти майстерності в цій справі можна, лише докладаючи титанічних зусиль. Так от, за моїми спостереженнями – то і є найвища майстерність!

*«Бракує слів –
не висловити все,*

що в серці, що в душі лелію...
В долоні, наче у траву, лицем.
Німію»

«Які зі словом хитрощі?
Воно
сповна усім відплатить за лукавство»

У поезії Олеся Завгороднього багато романтики, легкої іронії і просто карколомної дотепності, які виривають ослінчик з-під налаштованого вороже чита-ча, який вдало присів, щоб розбити поетичні строфи в пароксизмі неприязні або брехливого гніву.

«Коли не стане,
видайте мене
без цензора,
редактора дурного»

Природно, що спересердя любий читач чи оцінювач літератури може маневрувати словами, намагаючись знайти вади й недоліки в римах або розстановці авторських строф. Але не симетрія набору тесту або «пряма» рима – головне в поезії. Наслухалися.

Подивіться уважно очима.
Посмакуйте слова.
З'єднайте рими із сенсом.

Погодьтеся, поет має справжній хист, який дає можливість не сісти на міліну несмаку і надмірності, коли проривається майже інтимний крик зраненої рефлексією душі:

«Ні, даремно – не приручите!
Я – не лялька із лялькового,
Що складає ніжно рученьки
І мужиче колискової.
Найдорожче мені – істина,
навіть хай гірка і люта.
Розберуся сам, що любе,
А що треба – призабути»

Причини цьому знайти легко. Про те, що поет не може придушити в собі справжнє почуття, відомо. Інакше не був би він поетом. Але у пана Олеся це виходить якось особливо людяно, відкрито й сміливо.

«І думаю: «Допоки білий світ –

типові завше
найменший біль, образи лід, –
не лиш бадьорі марші»

Що може бути смачніше й рідніше, ніж смак молока з глечика? Мій улюблений вірш. Такий тихий смуток і любов до своєї землі.

Лірично.

Проникливо.

Естетично.

Поет виводить першим голосом чисту мелодію поетичного співу.

Йому не загрожує замість почуттів, що прориваються у прекрасній ліриці, яка вістує нам, читачам, про талант автора.

«А молоко
краще пити з глечика,
коли воно тільки-тільки
з погребя,
холодом,
наче хата зіллям,
заклечане,
п'єш, аж морозить голову.
А молоко
краще пити з глечика,
коли Україна
сідає вечеряти,
коли місячна повінь
тополям по горлечко
хлюпотить, хлюпотить
до схід сонечка...»

Не може поет бути собі на умі, коли ділиться з нами своїми переживаннями і роздумами: підносить нам через свою творчість і дружбу, і честь, і глибоку ніжність, і відданість. Наша естетична спільнота не може сховатися від цієї лавини правдивості за мороком безвиході: вона приймає дари поета, фактично визнаючи за собою якусь чутливість, яка, можливо, не зовсім зараз на часі. Але яка ще раз підкреслює факт: незважаючи на свою неоднорідність і строкатість, суспільство вже готове сприйняти національну ідею через мелодійну та незабутню рідну мову.

Осяйні залагодина натхнення та людинолюбства не дають можливості поетові придушити святе почуття любові до жінки. За що прості читачі люблять поетів? За те, що митці в своїх творах постають перед нами людьми з плоті й крові, по-людськи правдиво не приховують своїх пристрастей.

«Я не сплю:
цікаво так

Засновник:

колектив часопису ТекстOver

Головний редактор:

Володимир Криницький

Редакційна колегія:

Давор Антич (Загреб, Хорватія)

Олесь Верес (Дніпропетровськ, Україна)

Богдан Вирій (Львів, Україна)

Анатолій Вишневський (Гомель, Білорусь)

Олександр Лесич (Київ, Україна)

Адреса редакції:

tekstover@gmail.com

Видавець:

студія ВМБ

vmb.in.ua@gmail.com

Періодичність:

6 разів на рік

Видання поширюється безкоштовно у форматі PDF електронною поштою (PDF format by email). Для отримання нових випусків часопису слід оформити безкоштовну передплату на сайті www.tekstover.tk

До публікації приймаються поетичні, прозові твори, літературознавчі дослідження, рецензії, критичні статті та огляди, повідомлення про нові видання, які виходять в Україні, твори образотворчого мистецтва.

Редколегія залишає за собою право відмовити в публікації, внести незначні правки та скорочення у надіслані матеріали. Художні твори публікуються в авторській редакції (прохання уважно вчитувати твори перед надсиланням). Про всі рішення редколегії авторів повідомлять електронною поштою.

Видання неприбуткове. Публікація в часописі безкоштовна. Гонолярів редколегія не виплачує.

Дозволяється вільне поширення часопису будь-якими способами. передрук матеріалів – тільки з дозволу редколегії та авторів. Цитування матеріалів дозволяється лише за умови наведення джерела публікації – часопису ТекстOver.